

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

DISERTAČNÍ PRÁCE

2024

Mgr. Jiří Bureš

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

DISERTAČNÍ PRÁCE

Sport jako součást péče o duši
Sport as a Component of Care of the Soul

Mgr. Jiří Bureš

Školitel: doc. Mgr. David Rybák, Ph.D.

Studijní program: Filozofie

Studijní obor: Filozofie

2024

Prohlašuji, že jsem disertační práci na téma Sport jako součást péče o duši vypracoval pod vedením školitele samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 14.6.2024

.....

podpis

Děkuji doc. Davidu Rybákovi za vedení mé práce, za tolik potřebné rady, podporu a pomocnou ruku během celého mého studia. Dále prof. Anně Hogenové jejíž přednášky mi byli inspirací ke zvolení studia filosofie a samotného tématu této práce. Obrovské poděkování zasluhuje Mgr. František Kubica, Ph.D., jehož motivace, rady a inspirativní přístup mi byly motivací k dokončení této práce, bez jeho pomoci bych studium jen těžko dokončil, pokud vůbec. V neposlední řadě také děkuji své rodině a partnerce, kteří mi poskytli zázemí, podporu a prostor tolik potřebný k tomu, abych se mohl studiu věnovat.

ABSTRAKT

Sport, pohyb a tělesná kultura jsou součástí dějin lidského vývoje. Každá dějinná epocha přistupovala k těmto otázkám konkrétním specifickým způsobem v rámci historického kontextu a v dnešní době tomu není jinak. Tato studie si klade za cíl tyto přístupy přiblížit na základě jejich filosofické reflexe a pátrat po smyslu sportu, který by splňoval aspekty péče o duši. Studie přibližuje starořecké ideály *areté* a *kalokagathia* a upozorňuje na úskalí, jež v sobě skýtá moderní doba v přístupu k těmto ideálům, pohybové kultuře, výchově a sportu. Využívá přitom především myšlenek platonismu a moderní fenomenologie.

KLÍČOVÁ SLOVA

Sport, péče o duši, výchova, kalokagathia, areté, pohyb, tělo

ABSTRACT

Sport, movement, and physical culture have been integral parts of human development across the centuries and millennia. Each historical epoch has approached these issues in a specific and contextually unique manner, and today is no different. This study aims to elucidate these approaches based on their philosophical reflections and to explore the meaning of sports that would fulfill the aspects of care for the soul. The study examines the ancient Greek ideals of areté and kalokagathia, highlighting the challenges that the modern era poses to these ideals, physical culture, education, and sport. It primarily draws on the ideas of Platonism and contemporary phenomenology.

KEYWORDS

Sport, soul care, education, kalokagathia, areté, movement, body

Obsah

Úvod	7
1 Od prvopočátků pohybové kultury ke sportu	11
1.1 Sport v běhu dějin	15
1.1.1 Od pravěku k ideálu <i>kalokagathia</i>	16
1.1.2 Olympijské hry	22
1.1.3 Gramatika, muzika a gymnastika	26
1.1.4 Římské hry, rytířská výchova a renesance	27
1.1.5 Novověk a počátky moderního sportu	30
1.2 Areté	35
1.3 Pohyb	39
1.4 Tělesná zdatnost v současné době	44
1.4.1 Moderní olympijské hry	45
1.4.2 Profesionální sport	49
1.4.3 Privace <i>areté</i> a <i>kalokagathia</i> v současném sportu	53
2 Sport jako součást péče o duši	56
2.1 Péče o duši	60
2.2 Filosofie těla	65
2.2.1 Dualismus	68
2.3 Sport v kontextu filosofie hodnot	72
2.4 Sport jako cesta k poznání sebe sama	77
2.5 Účel sportu ve výchově	80
Závěr	85
Seznam použitých informačních zdrojů	89

Úvod

Motivací ke zvolení tématu a problematiky disertační práce je mi reflexe soudobého přístupu společnosti k tělu, pohybové kultuře a především tomu, co dnes nazýváme sportem. Společnost osciluje mezi vážnými extrémami – přexponované nevyvážené důrazy vrcholového sportu a životním stylem dnešních rodin hluboce opomíjejících význam pohybu při vývoji dětí. Základní rámec zkoumání vytyčuje otázka sportu jakožto prostředku výchovy dětí, mládeže, ale i celoživotního vzdělávání a harmonické výchovy dospělých ve smyslu *paideia*. Studie se tedy zaostřuje na sport a kulturu těla, coby cestu cílevědomého a systematického úsilí ke kultivovanosti tělesné i duševní. Pokouší se tak nastínit význam tělesné kultury v kontextu harmonického rozvoje člověka jakožto celku, mimo rámec karteziánského přístupu k člověku, který je pro dnešní svět typický.

Osobně se věnuji trénování dětí jako lektor kroužků atletiky a bojových sportů. Pracuji taktéž jako osobní kondiční trenér dospělých. Mám proto o tento široký soubor souvislostí mnohaletý odborný zájem, jak na rovině teoretické (vzdělání), tak praktické (profesní). Žijeme v době, která klade obrovský důraz na výkon. Na jedné straně sportovní odvětví stále ještě po milimetrech a sekundách překračuje hranice přirozených fyzických možností člověka. Na straně druhé Erichem Frommem kritizované pojetí života, jehož hlavním cílem je vydělat co nejvíce peněz, odsouvá otázku zdravého životního stylu i zdravého životního prostředí mimo evidenci podstatných hodnot života. Dnešní dobu můžeme označit jako „dobu výkonovou“, jejíž příchod prorokoval již v 19. století Friedrich Nietzsche. Sport je jednou z oblastí, kde se „výkonovost“ příkladně ukazuje a zbavuje jej jeho „hlubšího“ smyslu. Smyslu, jenž byli schopni vnímat lidé v antickém Řecku, který spolu sdíleli během olympijských her. *Smyslem těchto her byla oslava bohů, zpřítomnění celku a demonstrace času v úplně jiné než lineární rovině, v jaké je svět vnímán dnes.*¹ Dnes se vše jeví a žije: „ted' a tady“. Jsme pod tlakem „dravé“ společnosti, kde nás ovládají fenomény jako „Das Gestell“ a „Die Machenschaft“, ty nám brání ve svobodě, znemožňují nám žít z vlastního pramene. Prvním krokem pro člověka, který chce poznat sám sebe, je toto všechno si uvědomit. Tím, že o tom začneme přemýšlet, zahájíme cestu k poznání sebe

¹ HOGENOVÁ, Anna. *Jak pečujeme o svou duši?*. Vyd. 2., upr. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2009. s. 200

sama, a to je právě péče o duši. V této cestě nám může pomoci i aktivita, která zde byla již od prvopočátků filosofie, o jejíž benefitech se přesvědčili již antičtí filosofové – tou je péče o tělo a sport.

Původní smysl sportu je dnes zastíněn takovým přístupem, který v sobě již od školní tělesné výchovy nese primární zaměření na jeho výkonnostní hodnotu, na jejímž základě je člověk již od útlého věku ve školství hodnocen, což samo o sobě může v mnoha lidech vyvolat negativní přístup ke sportu a pohybu, což je z mého pohledu velká škoda. Sport v jeho ryzí podobě, ve které je jakýkoliv měřitelný výkon nepodstatný, v dnešní společnosti chybí. Cílem této práce je na základě přiblížení tohoto původního smyslu sportu nastínit, jak je možné v dnešní době ke sportu přistupovat, abychom tak využili jeho výchovnou funkci, a ten se poté mohl stát součástí péče o duši. Takového sportu, který byl součástí starořeckého ideálu *kalokagathia*.

Ústředním problémem, který bude v rámci práce řešen, je přístup společnosti ke sportu, tělu, pohybu a pohybové kultuře v tom smyslu, aby se staly součástí péče o duši. Budu se pokoušet přiblížit otázku péče o duši v jejím Patočkovském smyslu, ale také ve smyslu Platónovi *epimelei*. Základní pilíře k řešení těchto otázek budou hledány právě v Platónově *epimelei*, ale také v antických ideálech *areté* a *kalokagathia*, neboť právě v tomto spatřuji základ pro to, aby se sport mohl stát péčí o duši. Tato východiska dále budou reflektována v souvislostech moderní body, zejména v kontextu myšlenek moderní fenomenologie. Důvodem k využití platónské půdy jako základu, od něhož poté přecházím k půdě fenomenologické jsou některé prvky, jež pojí oba tyto filosofické koncepty v tématech, jež jsou pro tuto práci důležitá.

Prvním z těchto témat je zaměření na podstatu. Oba koncepty totiž mají zájem o podstatu věcí. Přičemž jsem si vědom toho, že platonismus se zaměřuje na nadmyslové ideje jako na pravou podstatu reality, zatímco fenomenologie se snaží odhalit podstatu fenoménu, jak se jeví vědomí. Nicméně právě v zaměření na podstatu spatřuji pojící bod obou filosofii. Dalším důvodem je kritika empirického přístupu ke světu, jež je vlastní oběma konceptům. Platonismus tvrdí, že smyslové vjemy jsou pouze odrazem skutečného reality – tedy světa idejí. Fenomenologii také odmítá redukci zkušenosti na pouhé smyslové údaje a usiluje o pochopení struktury těchto údajů ve vědomí. Oběma je tak vlastní kritika

empirického přístupu, jež je typickým znakem dnešního světa. Třetím důvodem je poté neotické a noematické rozlišení v Husserlově fenomenologii, který byl učitelem Heideggera a Patočky, jejichž filosofické myšlenky jsou v této práci v popředí zájmu. Toto rozlišení připomíná Platónovo rozlišení mezi světem smyslových vjemů a světem idejí, i když u Platóna k tomu docházelo s odlišným zaměřením. V neposlední řadě samotná Patočkova otázka péče o duši a mnohé aspekty jeho filosofie jsou inspirovány Platónem a jeho *epimeleou*. Oba tito filosofové spatřovali význam filosofie jako cesty k lepšímu pochopení a poznání sebe sama a světa. Toto jsou důvody pro zvolení daného postupu, ač jsem si vědom také rozdílností obou konceptů, které spočívají v metafyzickém statusu, metodě a cílech – ty se v Platonismu zaměřují na poznání nadsmyslových idejí, naproti tomu fenomenologie se snaží pochopit a popsat zkušenost vědomí.

Úvodní část práce je proto věnována původu a vzniku pohybové kultury a sportu. Sport nese své kořeny ve hře a je součástí pohybové kultury. Hra vychází z lidské přirozenosti. Je součástí života snad každého živočicha. Na tomto základě by tak měly být pohybová kultura a sport přirozenými lidskými činnostmi a jako takové i vznikly a podílely se na utváření, rozvoji a výchově člověka. První kapitoly práce obsahují také zmínky o historii sportu, protože se domnívám, že je to přínosné pro porozumění sportu v kontextu jednotlivých dějinných epoch, neboť každé historické období s sebou na základě aktuálního dějinného kontextu přinášelo rozdílný přístup ke sportu a pohybu. Práce toto znázorňuje na rozdílnosti přístupu ke sportu² v jeho praktické stránce nutné pro přežití během středověku, na specifickém přístupu ke sportu ve starém Řecku a dále na proměnách využití a chápání sportu a kultury těla od novověku až do dnešních dnů.

Ústředními tématy první části práce jsou otázky problematiky *areté*, jeho smyslu a významu v kontextu péče o tělo. Dále význam a vznik ideálu *kalokagathia*, přístup a realizace tohoto výchovného systému ve starém Řecku. Je rozebírán původ a smysl prvních olympijských her, v nichž měly být tyto dva ideály realizované. K tomu, jak se domnívám, skutečně v Řecku úspěšně došlo, nicméně postupem času se olympijské hry potýkaly se stejnými problémy, které nesly svůj podíl na jejich zániku. Některé z nich jsou jejich

² Zde samozřejmě ve smyslu pohybových a tělesných cvičení, nikoliv ve smyslu pojmu *sport*, jak jej vnímáme dnes.

úskalími od jejich znovuoobnovení až do dnešních dní. V rámci toho jsou také zmiňovány myšlenky platonismu, odkud pochází i první zmínky o *epimelei* – péči o duši. Tyto myšlenky tak zakládají linii vedoucí k moderním fenomenologickým autorům, jejichž myšlenkové proudy jsou v této práci rozebírány.

Druhá část práce sleduje proměnu sportu, kultury těla a filosofických motivů, jež propojují původní myšlenku *areté* a ideál *kalokagathia* s novověkem v kontextu s jeho nastupujícím ekonomizujícím a objektivizujícím rámcem. Tento rámeček je až dodnes úskalím přístupu k tělu, pohybu a sportu. Tato úskalí, jež s sebou novověk nejen v oblasti sportu přinesl, jsou potom v dalších kapitolách práce podrobněji rozebírána v kontextu s myšlenkami jednotlivých fenomenologických autorů. Je přiblížena role sportu v otázce péče o duši a jsou nastíněny problémy, které dnešní doba v otázce péče o duši přináší. Ať už se jedná o již zmíněný hodnotový charakter dnešní doby, objektivizující přístup k tělu nebo další překážky, které stojí v cestě k poznání sebe sama. V neposlední řadě také práce nahlíží na důležitost role sportu ve výchově, a to nejen v případě dětí a dospívajících, ale také v případě dospělých, jelikož se domnívám, že člověk je vychováván celý život.

Práci tak můžeme pomyslně rozdělit na dvě části, přičemž první staví na platonské filosofii a řeckých ideálech *areté* a *kalokagathia* v jejich spojitosti s péčí o tělo, druhá část práce potom reflektuje problémy v realizovatelnosti těchto ideálů v dnešní době a nastiňuje smysl sportu a péče o tělo v rámci harmonického vývoje člověka. Práce si klade za cíl ukázat roli sportu v rámci péče o duši. K tomuto účelu jsou využita stanoviska jednotlivých autorů, z nichž někteří jsou zmiňováni pouze okrajově za využití jejich jednotlivých stanovisek, bez rozsáhlejšího rozboru jejich myšlenkových proudů, či jasného kontextu v rámci toku myšlenek. Důvodem k tomu je především to, že považuji za důležité tyto autory v kontextu práce alespoň zmínit, neboť jejich myšlenky mohou být podnětem pro další filosofickou práci na tomto tématu, přičemž v rámci této práce už pro toto nebyl prostor. Jejich stanoviska považuji za zajímavá a inspirující a úplně je z práce vynechat by dle mého soudu byla škoda.

1 Od prvopočátků pohybové kultury ke sportu

Pohyb, tělesnost a tělo bylo vždy nedílnou součástí lidské existence. Již od narození skrze naše tělo poznáváme okolní svět, učíme se a získáváme zkušenosti, které ovlivňují nejen naši fyzickou stránku, ale také stránku mentální, či ve vztahu k filozofii, stránku duševní. Fyzično má své nezpochybnitelné uplatnění také ve výchově. Tohoto si byl lidský rod ať už vědomě, nebo ze své přirozenosti, vědom již od počátku běhu dějin. Odjakživa byl člověk nucen používat své tělo, někdy více, jindy méně. Tělo bylo nástrojem obživy, prostředkem pro obstarání základních lidských potřeb a něčím, co každý člověk musí využívat proto, aby přežil. Potřeby a prožitky těla se vždy odráží v lidském vnímání. Přináší radost, potěšení, ale také smutek a psychickou bolest. To, co prožíváme skrze naše tělo, se vždy odráží v našem bytí a ovlivňuje naši duši, čemuž se budu v této práci věnovat.

Co je vlastně sport a jak jej můžeme definovat? Pojem *sport* dnes velmi často vykazuje tendence nahrazovat pojem *tělesná kultura*. Na základě filosofie však tyto dva pojmy nelze ztotožnit, neboť každý z nich má „*různé systémové úrovně*“³. Sport je „*nejvíce preferovanou součástí pohybové kultury*“⁴. Sport získává zájem největšího množství diváků ze všech oblastí kultury pohybu, shromažďuje v sobě velké množství vrcholových výkonů a jako takový v sobě koncentruje největší množství peněz. Dnes obecně uznávaná definice sportu byla formulována v Evropské chartě sportu z roku 1992 a říká, že: „*sportem se rozumí všechny formy tělesné činnosti, které ať již prostřednictvím organizované účasti či nikoli, si kladou za cíl projevení či zdokonalení tělesné či psychické kondice, rozvoj společenských vztahů nebo dosažení výsledků v závodech na všech úrovních*“⁵. Z této definice vyplývá, že forma sportu spočívá především v tělocvičné činnosti. Naproti tomu tělesná činnost v sobě obsahuje i jiné činnosti, jako je například fyzická práce, nebo jakékoli činnosti tělesného charakteru ať se jedná o zájmovou činnost, vojenskou výchovu, nebo také uměleckou činnost, kde se pracuje s motorickými vlastnostmi člověka. Tyto činnosti pak nejsou sportem, nýbrž spadají do *tělesné kultury*, a proto nelze sjednocovat pojmy *sport* a *tělesná kultura*, neboť *tělesná kultura* v sobě *sport* obsahuje. Výše uvedená definice sportu v sobě navíc obsahuje výkonový aspekt sportovní činnosti, jež bude v rámci této práce

³ HODANĚ, Bohuslav. *K problému filozofické kinantropologie*, s. 47.

⁴ JIRÁSEK, Ivo. *Filozofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*. s.140.

⁵ HODANĚ, Bohuslav. *K problému filozofické kinantropologie*, s. 48.

nejednou podroben kritice. Tělesná výchova by tak neměla být směřována k výkonu, a pokud je sport její součástí, neměl by být jeho smyslem výkon, který je hodnocen, nýbrž prožitek pohybu, ať je jakýkoliv, protože ten je součástí intencionality člověka, vztahuje se k celku a je součástí péče o duši. Každý z nás nemá stejné sportovní nadání a tělesná výchova, která hodnotí výkon, může velmi snadno studenty odradit. Tělesná výchova a sport totiž dnes velmi často splývají a tělesná výchova v sobě nese prvky soutěže, a to není dobře. Stejně tak je tomu ale v múzických, tedy uměleckých činnostech. Tělesné schéma, podílející se na těchto činnostech, totiž má být rozvíjeno u každého z nás, nikoliv jen u těch, jež mají pro dané činnosti vlohy. V tom spočívá důležitost všestranného rozvoje múziky, gymnastiky a gramatiky ve starém Řecku.

V rámci této práce se budu pokoušet uchopit sport v jeho ryzí podobě jakožto součástí ideálu *kalokagathia* a budu se snažit upozornit na problémy výkonnostního vnímání sportu, ať je to v oblasti sportovního výkonu, tak v oblasti úprav tělesné schránky pomocí cvičení ve fitness. Budu hledat sport, který pomáhá utvářet Platónovu *statečnost*, jakožto jednu ze čtyř základních ctností, pomocí níž pečujeme o svou duši.

Dále spatřuji rozpor v pojmech *tělesná kultura* a *pohybová kultura*. Stejně tak mezi pojmy *tělesná* a *pohybová výchova*. Vyvstává zde totiž problém dualismu, jež je v tomto ohledu nebezpečný. Stejně tak tento problém reflektuje Jirásek: „[...] *potencionální provázanost s dualistickým pohledem na svět*“⁶. Ohledně tohoto problému vede polemiku s Hodaňem⁷, přičemž oba se shodnou na soustavném odmítání dualismu, nýbrž Hodaň nesouhlasí s Jiráskem v jeho snaze dokumentovat pojem *tělesnost* ve smyslu jeho směřování k tělesu. Jirásek totiž pojem *tělesná kultura* právě z tohoto důvodu zamítá, naproti tomu Hodaň, s tímto pojmem problém nemá a zastává názor, že v rámci systému *tělesné kultury* je obsažen „*subsystem tělocvičné aktivity*“⁸. A právě v této tělocvičné aktivitě spatřuje *pohybovou výchovu*. Nicméně Jirásek nadřazuje *pohyb nad tělo*⁹. Z mého pohledu *tělo* v sobě nese, souhlasně s Patočkou a Hogenovou, vztaženost k celku bytí a jako takové nepřipouští karteziánský dualismus a já tak pojem *tělesná kultura* budu ve své práci používat, neboť

⁶ JIRÁSEK, Ivo. *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*, s.130.

⁷ HODAŇ, Bohuslav. *K problému filozofické kinantropologie*, s. 47.

⁸ HODAŇ, Bohuslav. *K problému filozofické kinantropologie*, s. 63.

⁹ Ve své práci Jirásek používá právě z výše zmíněných důvodů pojem *pohybová kultura* namísto pojmu *tělesná kultura*.

souhlasím s Hodaněm v tom, že pojem *tělesnost* v pojmu *tělesná kultura* se vztahuje k celku, nikoliv k tělu jakožto objektu.

Jednotlivé dějinné epochy s sebou nesly rozmanitý vztah ke sportu, tělesnosti, ale také k výchově. V tomto bloku se budu věnovat sportu jakožto ctnosti nejen v její platónské podobě, ale také v obecném významu pojmu ctnost a jejímu vztahu k *areté*. První část budu věnovat vnímání sportu během historie a vlivu sportu a sportovní hry na výchovu člověka. Ústřední část poté bude věnována pojmu *areté*. *Areté* můžeme přeložit jako „dokonalost jakéhokoliv druhu“. Od svého vzniku bylo *areté* vnímáno různými způsoby a nemůžeme jej jednoduše charakterizovat. Homér tento pojem přiřazuje některým svým hrdinům, kteří se vyznačují jako osoby s maximální výkonností, jindy bývá spojováno s lidským poznáním. *Areté* si byl vědom Platón, jenž jej interpretoval například v souvislosti s atletickým tréninkem, nebo také Aristoteles, který význam tohoto pojmu dále rozvinul. Patočka mluví o *areté* jako o průniku celku do každé jednotlivé situace v životě člověka.¹⁰ Slovy profesorky Hogenové: „*ARETÉ je nesnadné, protože ARETÉ není „clare et distincte“, není jasné a ohraničené.*“¹¹ Jednoznačná definice tohoto pojmu tak nelze definitivně stanovit. V této práci se jím budu zabývat převážně ve spojení s výchovou, sportem a tělesností. V závěru tohoto bloku se poté pokusím přiblížit vztah člověka ke sportu v dnešní době v kontextu pozadí, nastíněného jeho historickým vývojem, ale také v souvislosti s *areté*.

¹⁰ PATOČKA, Jan; KOUBA, Pavel a CHVATÍK, Ivan. *Péče o duši: soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách. I, Stati z let 1929-1952, nevydané texty z padesátých let*, s.33.

¹¹ HOGENOVÁ, Anna. *Arété: základ olympijské filozofie*. Praha: Karolinum, 2000, s. 6.

1.1 Sport v běhu dějin

Naše tělo nás vychovává a utváří. Uvědomění si a reflexe tohoto svazku byla v průběhu dějin různá. Záleželo at' už na prioritách společnosti, tak také na tom, v jaké situaci se společnost nacházela. Pokud byli lidé v relativním bezpečí a nemuseli klást důraz na své přežití, byl čas na to, co můžeme dnes označit jako *filozofování*. Tak tomu bylo například v antickém Řecku, zejména v období rozkvětu antické filozofie. Lidé žili v relativním bezpečí, většinu základních potřeb a prací vykonávali otroci a řečtí občané se tak mohli naplno věnovat nejen filozofii, ale také rozvoji těla prostřednictvím fyzického tréninku. Uvědomovali si souvislosti mezi tělem a duší, o čemž svědčí i mnoho spisů, například z ruky Platóna. Pokud měla společnost existenční problémy, nebyl pro toto *filozofování* prostor. Určitá forma pohybu, či sportovních, nebo bojových her však byla vždy přítomna. První rozvoj těchto činností datujeme již mezi lety 6000-3300 př. n. l.¹² S příchodem církve¹³ jakožto primární instituce, která utvářela rozvoj člověka, se pohled na tělo opět změnil. Tělo bylo upozaděno ve prospěch víry. Spojení těla a duše bylo vnímáno specifickým způsobem. To se částečně změnilo s příchodem renesance a další diference v chápání sportu s sebou přinesly novověk, osvícenství a kapitalismus. Dnes je na sport opět pohlíženo v kontextu doby. Sport jako takový je součástí běžného života člověka a je na každém z nás, jak ke sportu budeme přistupovat, jak jej budeme chápat a využívat.

Pojem *sport*, tak jak jej vnímáme dnes, je z historického pohledu pojem poměrně nový. Pochází z latinského slova „*disportare*“ – „odvést“, „rozptýlit“, nebo „pobavit“. Přes starofrancouzštinu a starou angličtinu se postupně vyvinul pojem *sport*. První zaznamenané použití slova *sport* se datuje až do 15. století. Původně se jednalo o široký pojem zahrnující jakoukoliv formu zábavy a odpočinku. Postupně se začal zužovat k fyzickým aktivitám, až se vyvinul k tomu pojetí, jakým *sport* vnímáme dnes. Považuji tak za důležité připomenout, že pokud užívám v kapitolách o historii, či antickém Řecku aj. pojem *sport*, uvědomuji si, že tyto kultury s tímto pojmem nepracovali a používali k tomu termíny jiné. Sport, jak jej známe dnes byl například součástí pohybových her a vojenských cvičení. Staří Řekové používali v tomto kontextu slova jako *agon*, nebo *gymnastika*.

¹² GREXA, Ján a STRACHOVÁ, Milena. I. DÍL PŘEHLED SVĚTOVÝCH DĚJIN SPORTU. s. 16.

¹³ Myšleno v kontextu vývoje evropských dějin.

V této kapitole se proto budu věnovat vývoji nahlížení na sport, tělo a tělesnost v různých epochách lidských dějin. Každé dějinné období a každá společnost nahlížela na toto téma svým vlastním specifickým způsobem. Vždy ale byla péče o tělo nedílnou součástí lidské existence a šla ruku v ruce s výchovou a rozvojem člověka. Historie by pro nás měla nést poučení a můžeme se z ní učit a vycházet v našem současném konání a jednání.

V průběhu dějin byl sport z velké části prostředkem pro rozvoj člověka v pragmatických aspektech života. Na samém začátku v rámci tělesné vojenské výchovy, později pro udržení tělesného zdraví člověka. Vliv na lidskou duši a sebepoznání pozorovali již staří Řekové. Tento aspekt sportu ale brzy ustoupil do pozadí ve prospěch mocenských a politických zájmů společnosti. Tato část práce si tak klade za cíl přiblížit jednotlivé proměny pohledu na sport během rozvoje lidských dějin a připravit půdu pro pochopení sportu jakožto součásti péče o duši. Sport nese svou důležitou úlohu ve výchově člověka a omezení, či úplné odstranění sportu z výchovného systému dnešní doby s sebou ponese nejen dopady na tělesné zdraví populace, ale také se nepochybně odrazí na psychice a duši člověka. Vždyť už Platón mluvil o tom, že je důležité pečovat o tělo pro statečnost duše.

V neposlední řadě tyto úvodní kapitoly také zmiňují některá díla a autory, kteří se věnovali tématům zahrnujícím sport, pohyb, hru, výchovu a tělesnou kulturu. Tato díla jsou vzpomenu, aby mohla posloužit jako základ pro další studium výchovy a filosofie zaměřené na tělesnou kulturu, tělovýchovu nebo filosofickou kinantropologii. Nemohu do této práce zakomponovat všechna díla, týkající se tohoto tématu, ale považuji za důležité některá z nich alespoň připomenout.

Smysl těchto kapitol zahrnujících propojení s historií vývoje sportu a tělesné kultury spatřuji v několika aspektech. V první řadě je to představení ideálu *kalokagathia* a *areté* v jejich antické podobě. V druhé řadě smysl a systém sportování, tělesné kultury a jejich význam v rámci výchovy ve starém Řecku a prvotní účel OH. Dále způsob rozvoje a směřování sportu po pádu starořeckých OH až dodnes. Všechny tyto kapitoly tak mají být základem pro pochopení současného pohledu na sport a tělovýchovu. Pro pochopení dnešního postoje společnosti k problematice sportu a výchovy obecně považuji za důležité znát dějiny rozvoje daného oboru, neboť dějiny máme od toho, abychom se z nich poučili. Už jen pochopení vzniku dualismu a karteziánského pohledu na pohyb, sport a kulturu těla

nám může otevřít oči v pochopení přístupu dnešní společnosti ke sportu. Vědět o smyslu starořeckých OH nás dovede k rozkrytí rozdílů smyslu dnešních OH a těch původních, Řeckých, kde byly hry vnímány jako slavnost, v rámci které nebyl důležitý čas, a ve které šlo o originální prožitky a ideu *kalokagathia*.

1.1.1 Od pravěku k ideálu *kalokagathia*

Tělesná aktivita byla pro člověka vždy zásadní. „*Hlavním prostředkem, se kterým v systému tělesné kultury pracujeme, je pohyb.*“¹⁴ Pohybové schopnosti nesly vedoucí úlohu v lidském existenčním boji o přežití a určovaly životní úroveň. Pohyb a tělesná cvičení v sobě vždy nesly svůj kulturní charakter a byly součástí lidské kultury. Díky své inteligenci si člověk během svého vývoje uvědomil, že ve skupině dokáže být efektivnější. Lidé pochopili, že pokud chtějí být ve svém konání, práci, nebo lovu co nejúspěšnější, pomůžou jim se na tyto činnosti připravovat. Příprava probíhala obvykle napodobováním dané činnosti či formou hry, která byla s touto činností spjata. Byly tak položeny základy pracovní výchovy, zefektivnila se práce, lov a další činnosti, které vedly ke zvýšení životní úrovně a vzniku volného času.

Volný čas je pro rozvoj mnoha lidských činností naprosto zásadní. Poskytuje prostor pro mimopracovní aktivity, jako jsou obřady, rituály a hry. Volný čas umožnil člověku nejen přípravu na práci a boj, ale také poskytl prostor pro odpočinek, slavnosti, tance, zápasy a další konání. Ruku v ruce s rozvojem těchto činností šla i soutěživost a byly tak položeny základy toho, co dnes nazýváme sportem. Sport ve formě tělesných cvičení byl tak nedílnou součástí lidského života, ať už ve formě pohybů potřebných pro přežití a boj, tak i v rámci mimopracovních aktivit. Sport utvářel a vychovával člověka již od pravěku.

Hodaň tvrdí, že veškerá tělesná cvičení jsou *specifickým vyjádřením lidské existence a pobytu člověka v tomto světě*¹⁵ a pokud mají tendenci vést k pozitivním změnám člověka, mají herní charakter. Tělesná cvičení tak zařazuje do světa hry, jež má odlišný charakter od reálného světa. Odůvodňuje to tím, že některá tělesná cvičení byla upravena na základě

¹⁴ HODANĚ, Bohuslav. *K problému filozofické kinantropologie*, s. 43.

¹⁵ Tamtéž, 120.

speciálních a konkrétních potřeb člověka a vznikala tak uměle, některá naopak zachovala svůj přirozený charakter. Tělesným cvičením vstupujeme do světa hry „*ve smyslu jeho nekonečnosti a neohraničenosti, ale s v vlastním vědomím „tady a teď“*“, *s vědomím své dočasné „herní“ existence a její konečnosti.*“¹⁶ Jsou tak prostředníkem mezi reálným a „jiným“ světem – světem *hry*. Člověk je tělesnými cvičeními kultivován v rámci tohoto „jiného“ světa, avšak tento proces utváření člověka je potom přenesen do světa reálného. Tato kultivace by potom měla utvářet člověka v rámci jeho celkovosti a všestrannosti, měla by mít vliv na etiku, tělo, osobnost, vzdělání a další části lidské osobnosti, měla by zasáhnout oblast fyzickou, psychickou i sociální. Jsou součástí¹⁷ kultury a utváření člověka. Avšak nejvíce je evidentní rovina tělesná, která je s tělesným cvičením na první pohled přímo spjata a je nejsnáze vnímatelná, což může odvádět pozornost od přesahu tělesných cvičení do celku člověka. Touto charakteristikou se Hodaň v mnohém ztotožňuje s přístupem ke sportu (v jeho případě konkrétněji k tělesnému cvičení) v rámci ideálu *kalokagathia*, který bude v kontextu této práce jedním ze stěžejních bodů. Hodaň si je vědom důležitosti přesahu, který je tělesnému cvičení vlastní, a upozorňuje i na skutečnost, že profesionální sport v dnešní době na tento přesah a ideály zapomíná – v tomto se s ním jednoznačně shodují. Právě problém vnímání vlivu tělesných cvičení primárně na *tělo* ve fyzickém smyslu je jeden z největších problémů tělovýchovy v dnešním světě, jak se budu snažit přiblížit v následujících kapitolách.

První zmínky o sportu můžeme nalézt v paleolitu. Z tohoto období máme první doložené lovecké hry, ale také předměty jako jsou míče, dětské zbraně nebo hokejky. Rozvoj sportu můžeme sledovat po celém světě. Africké kmeny měly soutěže v hodů kopí či přeskakovali termitiště. Američtí Indiáni soutěžili v plavbě na kajaku, Eskymáci v jízdě na saních. Některé předměty původně sloužící k lovu se tak postupem času přeměnily v nástroje pro hry a zábavu.¹⁸

¹⁶ HODAŇ, Bohuslav. *K problému filozofické kinantropologie*, s. 120.

¹⁷ Považuji za důležité konkretizovat, že tělesná kultura je součástí utváření člověka, nikoliv jedinou a „samospásnou“ metodou. Jak ostatně i Hodaň připomíná a zdůrazňuje, „*že tělesná kultura utváří člověka ve spolupráci s ostatními kultivačními procesy*“. HODAŇ, Bohuslav. *K problému filozofické kinantropologie*, s. 121.

¹⁸ GREXA, Ján a STRACHOVÁ, Milena. I. DÍL PŘEHLED SVĚTOVÝCH DĚJIN SPORTU, s. 20-22.

To, že hra je fenoménem již od pradávna dokládají mnohé historické nálezy, hra je s námi od počátku lidstva, její vznik se nedá vysvětlit, nebo odvodit, hra „*prostě je*“.¹⁹ Hodaň polemizuje nad hrou jakožto něčím, „*co nás vyvádí z reálného světa*“²⁰, v tomto kontextu rozlišuje dva světy – svět *hry* a *svět reálný*. Dále rozlišuje „vážný“ a „nevážný“ charakter hry, který se může snadno překloupat z jednoho do druhého v rámci okolností, jež mají na danou hru vliv. Stejně tak si všímá, že se *svět hry* projevuje v *reálném světě* a naopak. Tyto aspekty tak od sebe nejsou neprodyšně odděleny, ale jsou si vzájemnou součástí a vzájemně se prostupují. Fink rozlišuje *hru světa* a *hru lidskou*²¹ a upozorňuje na to, že „*hru světa nelze jednoduše vyložit a uchopit pomocí hry lidí uvnitř světa*.“²² Člověk je sice otevřený pro celek světa, avšak *hra světa* nevypovídá o ničem, co lze objevit ve fenoménech, ale naznačuje cestu myšlení. *Lidská hra* je naproti tomu uchopitelný fenomén, který zná každý z vnitřku vlastního prožívání, je tedy pro každého autentická. Hra pro Finka nabízí vhled do lidského chování, sociálních interakcí, filosofických otázek i psychologických motivací. Je tak něčím, co může sloužit jako zrcadlo reality.²³ Ve hře se směřují skutečnosti, které mnohdy pečlivě oddělujeme, ve hře se stírá rozdíl mezi skutečností a neskutečností. S charakterem hry, jež je prostředníkem mezi dvěma světy a umožňuje nám zakusit jednotu světa, souhlasí i Jirásek. Zároveň vidí svázanost původu hry s nejdůležitějšími aspekty bytí. Hra je pro něj „*transcendencí každodennosti*.“²⁴

Rýdl označuje hru za *prafenomén*²⁵, jež se vztahuje ke všem oblastem lidského života. Všímá si toho, že hra je vlastní prakticky pro každého živočicha. Můžeme ji pozorovat u kojenců, kteří s ní začínají naprosto přirozeně a během života se její charakter mění. Definicí hry je dnes celá řada, mnoho z nich je jistě správných, ale obávám se, že žádná z nich nedokáže zachytit hru v její úplnosti. Hra je spojena s vývojem lidstva na mnoha jeho úrovních, včetně úrovně mytologické nebo náboženské. Mnohé aspekty *tělesné kultury* mají svůj původ právě ve hře a jako taková je hra důležitá i pro porozumění původu sportu. Hra je součástí lidské kultury a spolupodílí se na utváření člověka. Pokud

¹⁹ HODAŇ, Bohuslav. *K problému filozofické kinantropologie*, s. 137.

²⁰ HODAŇ, Bohuslav. *K problému filozofické kinantropologie*, s. 138.

²¹ FINK, Eugen a PETŘÍČEK, Miroslav. *Hra jako symbol světa*, s.81-93.

²² Tamtéž, s.83.

²³ Tamtéž, s. 239-250.

²⁴ JIRÁSEK, Ivo. *Filozofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*, s. 223.

²⁵ RÝDL, Miroslav. *Kapitoly z filozofie tělesné kultury*.

připustíme tvrzení, že *tělesná kultura* má svůj základ ve hře, tak i tělesná kultura, sport a péče o tělo je součástí lidské kultury a procesu utváření člověka. Filosofie hry byla ústředním tématem zejména těchto čtyř autorů, přičemž o některých z nich jsem se již zmínil, jsou to: Huizinga, Caillois, Wittgenstein a Fink. Není předmětem této práce definovat jejich postoje ke hře, nicméně teze některých z nich budou v rámci práce zmíněny. Fenomén hry se totiž bude nezdědka dotýkat sportu a kultury těla. Vždyť i *hry olympijské* mají pojem *hra* ve svém názvu.

Nejstarším sportem vycházejícím z lidské přirozenosti byl pravděpodobně zápas. Souvisel nejen s přežitím člověka ale také s jeho postavením ve společenské hierarchii. Lidé se chtěli v zápase zdokonalovat, a tak docházelo po celém světě k rozvoji mnoha bojových umění, z nichž mnohé se zachovaly dodnes. Zrodili se tak první trenéři a učitelé zápasu, kteří své žáky vychovávali nejen pomocí sportu, ale také prostřednictvím svých myšlenek a životních zkušeností. V zápase vždy záleží na mnoha faktorech, snoubí se tam fyzická síla a dovednosti spolu se strategií a prací s psychikou bojovníka. V zápase je člověk sám, vede dialog sám se sebou a poznává se. Někdy má navrch, jindy zápasí o přežití a nachází se na pokraji svých sil. Možná právě proto byl a dodnes je zápas tak populární. Člověk se v něm může přiblížit tomu, co Platón popisuje jako *chórismos*, vede k sebepoznání, k celku a péči o duši. *Prožít chórismós znamená být svobodný od věcí, vztahu, být vždy celý, rozprostřený do široka, procházet vším.*²⁶

Starověké Řecko, jakožto kolébka filozofie, hraje v kontextu této práce velký význam. Došlo zde k založení tradice olympijských her, které, ač s velmi dlouhou odmlkou²⁷, jsou vrcholem sportovního snažení až do dnešních dní. Sport v dnešním slova smyslu Řekové nevymysleli, nemají tak pro něj ani odpovídající výraz. Používají pojmy jako *agón* – závod, *agónista* – závodník, dále pojem *áthlón* – boj o cenu, z něhož později vznikl termín atlet, nebo *agónés* – závody jako takové, či zformovali pojem *gymnastika* – z původního *gymnos*²⁸ – nahý. Vznikl zde ale také pojem *areté*, jemuž se budu věnovat

²⁶ HOGENOVÁ, Anna. *Arété: základ olympijské filozofie*. Praha: Karolinum, 2000, s.42.

²⁷ Od konce antických olympijských her ve 4. století n.l. až do roku 1896, kdy se konaly první moderní olympijské hry.

²⁸ GREXA, Ján a STRACHOVÁ, Milena. I. DÍL PŘEHLED SVĚTOVÝCH DĚJIN SPORTU, s. 28–29-

v samostatné kapitole. Nepoužívali však žádný termín, který by pod sebe shrnul všechna odvětví, která dnes označujeme pojmem sport.

Hlavní rozdíl mezi pojetím sportu u Řeků a jiných starověkých národů spočíval v tom, že Řekové slučovali jednotlivé sportovní disciplíny, hry a cvičení do výchovného systému *kalokagathia*, naproti tomu pro většinu ostatních starověkých národů to byly jednotlivé druhy sportovních disciplín. Právě onu *kalokagathii* jakožto ideál souladu tělesné a duševní krásy podporovalo mnoho panovníků, filozofů, lékařů a dalších významných osobností v dějinách Řecka. *Kalokagathia* byla spojením fyzické krásy a všech čtyřech základních Platónských ctností a byla spjata s ideálem *areté*. V Řecku si lidé uvědomovali, že žít jen pro zařizování jsoucen a obstarávání základních potřeb s vidinou odměny v podobě slasti či rauše pro plnohodnotný život nestačí. Důkazem toho je i ona *kalokagathia*. Slovy Hogenové: „Člověk potřebuje absolutno víc, než je schopen si nahlas přiznat“.²⁹

Pojem *Kalokagathia* pochází z řeckých slov *kalos* – krásný a *agathos* – dobrý, tj. krása a dobro.³⁰ *Kalokagathia* jakožto cíl řecké výchovy stojí v opozici výchově římské, která se zaměřovala na vojenskou a občanskou kázeň. *Kalokagathia* značí tělesnou krásu spojenou s duševní ušlechtilostí v harmonické jednotě. Je to tedy ideál propojující duchovní prvky kultury s kulturou fyzickou. Ke zrodu a největšímu rozkvětu *kalokagathie* docházelo v průběhu 7. a 6. století př. n. l. Tento ideál měl svou oporu, tak jako mnoho jiných aspektů v řecké kultuře, také v mytologii. Můžeme ji pozorovat ve vztazích bohů Héfaista, Área a bohyně Afrodíté. Héfaistos ztělesňuje duchaplnost, Árés fyzičnost a sílu, Afrodíté krásu. Propojením těchto tří charakteristik tak vzniká ideál harmonie těla i duše. *Kalokagathia* se realizuje v konkrétním člověku, nikoliv v instituci.³¹ Jako taková je největším odkazem starého Řecka, který bývá reflektován až do dnešních dní. *Kalokagathia* zůstává ideálem olympijské všestrannosti v opozici proti jednostrannému zaměření jednotlivých sportovních disciplín, zejména potom dnešním jednostranně zaměřeným sportovcům, kteým, ač jsou třeba dobrými sportovci, jsou antické ctnosti na míle vzdálené.

²⁹ HOGENOVÁ, Anna. *Předobjednaná budoucnost*, s. 271.

³⁰ BUSINSKÁ, Helena; KREJČÍ, Vilém; KUCHARSKÝ, Pavel; MAREK, Václav; VRÁNEK, Čestmír et al. *Slovník antické kultury*, s. 306.

³¹ JIRÁSEK, Ivo. *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*, s. 216.

Sport byl v Řecku součástí běžného života. V životě svobodných občanů³² byly hry, fyzická cvičení, slavnosti a svátky všeho druhu velmi oblíbené. Svobodní občané Řecka měli pro rozvoj sportu ideální podmínky. Většinu práce zastávali otroci, lidé žili v relativním bezpečí a měli tak prostor přesunout svou pozornost do jiných odvětví. Měli dostatek *scholé* – tedy volného času, jenž byl nezbytnou podmínkou pro rozvoj sportu, ale i tělesné kultury a kultury těla jako takové. Soutěživost a zdokonalování tělesné kultury byly součástí životního stylu a občanské vyspělosti.

Kalokagathia v antickém pojetí propojovala a prostupovala nejen výchovu dětí i dospělých, ale také politiku, Polis i kosmos. V platónském myšlení bychom v ní spatřovali cestu za nejvyšší ideou, jíž byla idea Dobra. Tou nejvyšší ideou byl u Platóna oheň, jenž je dobrem, neboť umožňuje spravedlnost (vše v něm shoří), je místem pravdy, protože svým světlem nasvětluje vše a tím ukazuje na pravdivost věcí, je symbolem domova, protože dává teplo a je krásný a neuchopitelný.³³ Tento ideál byl postaven na základech péče o tělo a péče o duši, jež obě směřují k nejvyšší etické ctnosti, směřují tak k *areté*, jež bylo ideálem olympijských her.

Paideia, tedy praktická výchova měla za cíl realizovat ideály *areté* a *kalokagathia* v prostředí tzv. *gymnasionů*, kde probíhala jak fyzická cvičení, tak filozofické rozpravy. Obsahem *paideie* byla tedy *muzika* i *gymnastika*. Člověk, který správně využíval *gymnastiku*, žil v harmonickém souladu se svou uměřenou a statečnou duší. Slovy Platóna: „Řekl bych tedy, že pravděpodobně pro tyto dvě věci nějaký bůh dal lidem ta dvě umění, *músiku* a *gymnastiku*, pro *vznětlivost* a *lásku k moudrosti*, nikoli pro *duši* a *tělo*, leda jen *nepřímo*, *nýbrž* pro *ony dvě struny naší duše*, aby byly *náležitým napínáním* a *popouštěním* uvedeny do *vespolného souladu*.“³⁴

Svobodní Řekové začínali s *gymnastickou*³⁵ výchovou již během mladého věku, považovali ji za ideální přípravu na vojenskou službu. *Gymnastika* – od slova *gymnos* – nahý³⁶, byla také využívána jakožto prostředek k udržení kondice i v dospělém

³² Často méně početná skupina, oproti početným skupinám otroků aj.

³³ HOGENOVÁ, Anna. *Etika a sport*, s. 92.

³⁴ NOVOTNÝ, František a PEROUTKA, Emanuel. *Ústava*. Čtvrté, opravené vydání, s. 108.

³⁵ V Řecku byla pojmem *gymnastika* míněna veškerá tělesná cvičení a všestranný tělesný rozvoj.

³⁶ BUSINSKÁ, Helena; KREJČÍ, Vilém; KUCHARSKÝ, Pavel; MAREK, Václav; VRÁNEK, Čestmír et al. *Slovník antické kultury*, s. 238

věku. Řekové cvičili nazi z mnoha praktických důvodů. Nic jim nepřekáželo ve volném pohybu, byla snadnější hygiena po sportovním výkonu a v neposlední řadě bylo jednoduché nanášení olejů, který cvičence chránil před chladem a omezoval pocení. Z *gymnastiky* se postupně začala vyčleňovat atletika a další jednotlivé disciplíny. Odpovídající tělesná kondice byla očekávána od každého dobrého člena *polis*.

Příchod *pozitivismu* a *novopozitismu* s sebou přinesl potvrzení descartovské vědecké metody a její dominantní roli v dnešním světě. Pozitivní – pravdivé je to, co je vědecky a smyslově ověřitelné. Tento přístup člověka zvěcnil, udělal z něj objekt zkoumatelný vědou. Tento dualistický přístup s sebou nutně nese rozdělení oné jednoty celku, jež byla pro ideál *kalokagathia* naprosto stěžejní. Rozvoj jednotlivých pracovních specializací na dané problémy, profese, jež ovládají jen úzký okruh znalostí, na které jsou zaměřeny a ztráta všestranného rozvoje člověka, která je ve společnosti dnes stále více adorována, tak jen potvrzuje svou protikladnost vůči ideálu *kalokagathia*. Stejným způsobem je karteziánstvím dotčen i přístup ke sportu a tělovýchově. Výkon ve sportu je zbožím, sportovci mají svoji cenu, prodávají se za velmi vysoké částky a jsou jen objekty ve světě ekonomiky. Výkonnostní pojetí tělovýchovy tak mnohé studenty již v zárodcích odvede od sportu, protože v případě, že jejich výkony nejsou srovnatelné s výkony jiných studentů, nemají motivaci k dalšímu sportu a pohybu. Každý není sportovně nadaný, ale každý ve svém mládí přirozeně touží po pohybu a správná tělovýchova by měla tuto touhu probouzet.

1.1.2 Olympijské hry

Olympijské hry byly součástí tzv. Panhelénských her. Panhelénské neboli „všeřecké“ hry souvisely s náboženským kultem a jejich součástí byly hry konané po celém Řecku, včetně Olympie. Dle Homérovy Illiady těmto hrám předcházely hry, které Achilleus uspořádal na památku Patrokla. První známé olympijské hry se konaly roku 776 př. n. l. Další velké hry byly například v Athénách, Delfách či Nemei. Každé hry byly zasvěceny některému božstvu. V Olympii to byl Zeus, v Athénách bohyně Athéna, v Delfách potom Apollón. Jednotlivé gymnastické soutěže, které se na hrách konaly, byly také různé v závislosti na místě konání. Některé byly téměř v každém z nich, jako například běh, jiné

byly lokální specialitou, jako třeba závody veslic v Athénách. Panhelénské hry nebyly jen jednoúčelové oslavy, ale reprezentovaly celý propracovaný výchovný systém. Docházelo zde k mnoha setkáním filozofů, politiků a dalších osobností z jednotlivých městských států Řecka. Nicméně tak, jako je tomu dnes, postupně na hrách začal vyhrávat hon za výkonem, vítězstvím a slávou. Vznikali tak i první „trenéři“, co pomáhali atletům s přípravou na konkrétní disciplíny, kterým se říkalo *gymnastés* – trenér „profesionálních“ atletů³⁷. Vítězové měli stále větší hmotné odměny a stali se záležitostí „profesionálních sportovců“ a jejich původní *kalokagathický* smysl se vytrácel.

Nejslavnější z Panhelénských her byly hry olympijské. Byly slavnostmi na počest nejvyššího boha Dia. Jejich vznik je opředen mnoha legendami a mýty. Nejznámější z nich zahrnují bájného hrdinu Hérakla, který je založil jako oslavu splnění jednoho z jeho dvanácti úkolů (vyčištění stájí krále Augiáše), a zasvětil svému otci Diovi Olympskému. V rámci nich probíhaly sportovní, ale i umělecké soutěže a staly se tak symbolem jednoty a kulturní vyspělosti Řeků. Do Olympie přicházeli učenci, politici, umělci, ale i běžní občané, aby se zde střetávali, uzavírali obchody a vedli spolu dialogy. Po dobu her byl vyhlášen posvátný mír, který trval celý měsíc a umožnil tak všem účastníkům bezpečný příjezd i odjezd. Město bylo vyzdobeno nejlepšími díly řeckého umění. Vítězům stavěli sochy na jejich počest. Velmi důležité bylo také dodržování etických norem.

Krom sportovního programu zahrnovaly Olympijské hry také náboženské obřady a umělecké soutěže. Z počátku byl dokonce sportovní program jen velmi krátký a náboženský aspekt slavností byl zásadní. To se ale během let změnilo ve prospěch sportu. K původnímu běhu, který byl součástí her již od jejich prvopočátku, se postupně přidávaly další disciplíny, jako například zápas nebo pětiboj. Do helénistické doby mohl na hrách závodit každý svobodný a bezúhonný Řek. Postupně však sport začal být stále více nákladnou záležitostí, zahrnoval platy trenérů a další systematickou přípravu. Stal se tak záležitostí elit. Je až s podivem, jak je to v dnešní době podobné. Zvyšovala se také odměna a pocty vítězům a obdiv, kterého se jim dostávalo z jejich domovských měst. Olympijský věnec a titul olympionika byla největší pocta, které mohl smrtelník dosáhnout. Otázkou tak

³⁷ BUSINSKÁ, Helena; KREJČÍ, Vilém; KUCHARSKÝ, Pavel; MAREK, Václav; VRÁNEK, Čestmír et al. *Slovník antické kultury*, s. 238.

zůstává, jak dlouho se vlastně v olympijských hrách udržely ideály *kalokagathie* a čestného zápolení.

Olympijské hry byly v Řecku vnímány jako svátek. Svátek nebyl a neměl by být vnímán jako poukaz k určitému dni jako místu na časové ose. Důležitá je jeho *svátečnost*, ta je totiž stálá a nevšední. Naproti tomu svátek je jen „*prodlevou ve všedním uplývání každodennosti*“.³⁸ Jedno s druhým je neslučitelné, ale pokud si dovedu obě tyto části spojit dohromady, neboť jedna ke druhé patří a otevírají se mi společně v jednom okamžiku, pochopím smysl světa, který je přítomen v této paradoxní jednotě, v jeho celku.³⁹ Během oslav olympijských her nebyl čas vnímán v lineární rovině, Aristotelsky tak, jako je tomu dnes.⁴⁰ Smyslem slavností olympijských her bylo zpřítomnění celku. Nešlo o to, kdo bude v cíli první, šlo o to dostat se na pokraj sil, dát do zápolení vše, co bylo v lidských silách. Dojít až do bodu, kdy nevíme, jestli dokážeme udělat ještě jeden krok před tím, než odpadneme vyčerpáním. Zakusit chvíli, která s sebou může nést určité aspekty podobné s prožitím tzv. *chórismu*. Prožít podobný pocit, o kterém mluví Patočka během popisu *frontového zážitku*. Právě takto můžeme prodlévat v napětí bytostného tázání a poznávat sebe sama. Takto probíhá péče o duši.

Pokud toto bylo schopno prožít prostřednictvím sportovců i celé publikum, byl splněn účel olympijských her. Právě důležitost onoho autentického prožitku byla zásadní. Tento smysl však ještě před koncem starověkých olympijských her ze stadiónů vymizel, a dnes, jakkoliv byla původní myšlenka obnovení OH ušlechtilá, se tento ideál a smysl nevrátil. Staří Řekové totiž vnímali čas cyklicky. Tato koncepce vylučuje dějinnost, vývoj, začátek a konec času. Vše se dělo v nekonečném koloběhu a v rámci jednoho celku. Dnes je čas vnímán lineárně, Aristotelsky⁴¹, a naše pohledy jsou upřeny neustále dopředu – k budoucnosti, která je pro nás důležitější než přítomnost. Právě orientace dnešní společnosti k budoucnosti je velkým problémem, jak zmiňuje Hogenová ve své práci *Předobjednaná budoucnost*. Hogenová vychází z Heideggera a všímá si skutečnosti, že každý z nás již během výchovného procesu podléháme určitému očekávání budoucnosti,

³⁸ PETŘÍČEK, Miroslav. *Znaky každodennosti, čili, Krátké řeči téměř o ničem*, s.10.

³⁹ Tamtéž, 7-10.

⁴⁰ HOGENOVÁ, Anna. *Jak pečujeme o svou duši?*. Vyd. 2., upr. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2009., s. 200 ISBN 978-80-7290-395-5

⁴¹ ARISTOTELÉS. *Fyzika* [online]. Praha: Rezek, 1996, s. 118–129.

kteřá se odvíjí od našich výkonů. Nejsme schopni vnímat svět jako celek tak, jako tomu bylo u Řeků, kteří si to připomínali během slavností olympijských her.⁴² Lineární vnímání času nám má poskytnout pocit jistoty a kontroly nad situací. Filosofii založenou na vědomí jistoty rozvinul již v 16. století René Descartes. Ve své novátorské vědecké metodě přístupu k možnostem poznávání přišel s koncepcí, v níž svět rozdělil na *subjekt* (substance myslící) a *objekt* (substance rozprostraněná)⁴³. Toto rozdělení někdy zvané „karteziánské“ (já jej budu v rámci této práce také užívat) zde máme dodnes a můžeme jej pozorovat v mnoha oblastech, sport nevyjímaje. Descartovo vnímání světa a času vychází z Aristotelismu.⁴⁴

Olympijské hry neudržely své původní ideály ani v průběhu celého svého antického konání. Určitá ztráta ideálů přicházela již s rostoucí popularitou OH a jejich postupným silícím ekonomickým a mocenským aspektem. Nejvíce znatelný úpadek potom přišel kolem roku 338 př.n.l., toho roku se Řecko stalo součástí Makedonské říše, v roce 146 př. n. l. potom bylo Řecko dobyt Římany a roku 393 n.l. se konaly poslední olympijské hry. Římané totiž přijali křesťanství za své státní náboženství a byly tak zakázány všechny pohanské slavnosti.⁴⁵ Prvotní účel olympijských her v jeho ryzím smyslu byl nejvíce patrný mezi lety 776–338 př. n. l., což je období daleko delší než období konání moderních olympijských her, jež však na tento prvotní účel nenavázaly. Idea starých olympijských her spočívala v *areté* a *kalokagathia* jež, jak se pokusím přiblížit v následujících kapitolách, dnes ve sportu i ve společnosti chybí.

Nedokázali jsme se tak poučit ze skutečnosti, že k postupné ztrátě smyslu starých OH docházelo již s nástupem jejich ekonomické a výkonové tendence, které se začaly objevovat poté, co hry nabyly na významu a vítězové na slávě. Tedy ještě dávno před tím, než se stalo Řecko součástí Makedonie. K této tendenci, která přinášela úpadek OH již v antickém Řecku, jsme se však v dnešní době úspěšně vrátili a opakujeme tak stejnou chybu

⁴² HOGENOVÁ, Anna. *Jak pečujeme o svou duši?*. Vyd. 2., upr. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2009, s. 200–209.

⁴³ DESCARTES, René. *Meditace o první filosofii: Námitky a autorovy odpovědi* [online]. Praha: Oikoymenh, 2003, s. 18–65.

⁴⁴ Odstavec upraven a doplněn na základě mého příspěvku v rámci sborníku: BUREŠ J. *Sport jako součást péče o duši v obdobích krize a napětí*. In Kubičková A., Rudorfer L., Kopalová P., Kuznetsova V., et al., NOUZE VE VZDĚLÁVÁNÍ (EMERGENCY IN EDUCATION): *Konferenční sborník příspěvků z multidisciplinární mezinárodní konference*, s. 65-70.

⁴⁵ GREXA, Ján a STRACHOVÁ, Milena. I. DÍL PŘEHLED SVĚTOVÝCH DĚJIN SPORTU, s. 38.

jako v minulosti, čímž dáváme najevo, že nedokážeme zužitkovat dějiny v jejich výchovném smyslu, kterým je poučit se z chyb minulých.

1.1.3 Gramatika, muzika a gymnastika

Velmi úspěšní na poli olympijských her byli atleti ze Sparty. Jejich přísná výchova podřízená vojenství a službě státu s sebou nesla tvrdé nároky na tělo už od dětského věku. Sparťané výchovně vedení k disciplíně a oddanosti státu, byli ve srovnání s Athéňany, jejichž výchova zahrnovala všestrannější rozvoj člověka, úspěšnější na poli Olympijských her, nicméně tento úspěch byl ve Spartě na úkor mravní a rozumové výchovy. Výchova ve Spartě byla řízená státem, kdežto v Athénách byla soukromá. Sparťané měli výchovu neplacenou, nicméně v ní chyběla určitá svoboda pro osobní rozvoj každého občana. V Athénách byla výchova soukromá. Jako takovou jí platili rodiče dítěte, ale otevírala mnoho prostoru pro osobní rozvoj. Jejich výchova měla tři pilíře: gramatiku, muziku a gymnastiku. V kontextu této práce proto bude centrálním právě athénský přístup k výchově a jejímu smyslu pro všestrannost a cestu k ideálu *kalokagathia*.

Gymnastika neměla ve starém Řecku stejný význam jako dnes. Dnes je gymnastika určitou sportovní disciplínou, v Řecku byl pojem *gymnastika* obecným označením celé pohybové kultury a všestranným pěstováním těla. Právě ona všestrannost měla hrát zásadní roli. Žádná část těla neměla být opomíjena, vše mělo být v harmonii a vztahu k celku. Jakmile atleti začali trénovat jednostranně v rámci zaměření na úspěch v jednotlivých disciplínách, byla původní a ryzí myšlenka *gymnastiky* a *kalokagathie* v tomto smyslu dána do pozadí. Jakmile tedy vstoupila do popředí vůle k moci a touha po vítězství, došlo na „odstrašující příklady jednostranného pěstění tělocviku.“⁴⁶

Athénské prostředí vytvářelo prostor pro rozvoj člověka, který byl tělesně, gramaticky i múzicky vzdělaný. Člověka, který byl v harmonii. Tomu byly přizpůsobeny i jednotlivé stupně výchovy. Do sedmi let měly děti domácí výchovu. Od sedmi do čtrnácti let navštěvovaly soukromé školy, kde se učili gramatice a hudbě. Ve čtrnácti letech

⁴⁶ BUSINSKÁ, Helena; KREJČÍ, Vilém; KUCHARSKÝ, Pavel; MAREK, Václav; VRÁNEK, Čestmír et al. *Slovník antické kultury*, s. 239.

nastupovaly na tzv. *palaistry*. *Palaistra* byly sportovní zařízení s řadami sloupů, uzpůsobené pro tělesný trénink. Byly zde koupelny i šatny, ale také prostory pro výuku. Studenti cvičili nazi, věnovali se pětiboji, ale také absolvovali vojenskou výchovu a hry. *Gymnastika* zahrnovala až padesát procent celé výchovy. *Gymnastická* výchova měla velmi promyšlený systém. Stejně jako je tomu dnes, už v době rozkvětu Athén měli Řečtí sportovci specializované „trenéry“ na jednotlivé disciplíny, ale také zdravotníky, maséry a další.

V osmnácti letech byli muži považováni za dospělé a do svých dvaceti let navštěvovali *efēbium*, které zahrnovalo vojenskou službu a výcvik. Po dvacátém roce nadějní „sportovci“ pokračovali ve své tělesné přípravě na *gymnasiích*, kde se chystali i na veřejné soutěže včetně olympijských her. V těchto komplexech se krom jednotlivých atletických drah, stadionů, bazénu, prostoru pro zápasení aj. nacházely také studovny, knihovny a učila se zde filosofie, politika, literatura, ale také rétorika. *Gymnasia* byla veřejná zařízení a cvičili zde i další dospělí muži. Měla tedy za cíl pěstovat ideu *kalokagathia*. Právě z důvodu zachování harmonie výchovy byla v Řecku *gymnastika* vyučována spolu s *gramatikou* a *múzikou*. V případě, že by jeden z těchto aspektů převyšoval druhý, *povede to bud' ke změkčilosti, či tvrdosti*⁴⁷.

1.1.4 Římské hry, rytířská výchova a renesance

V rámci Říma byla kultura těla spjata s výchovným systémem a ovlivněna Etrusky. Právem a povinností Římana byl nástup na vojenskou službu. Na tu musel být mladík adekvátně připravený, tudíž militaristická tělesná kultura byla nedílnou součástí jeho výchovy. Mimo vojenskou pohybovou přípravu se však různá cvičení a hry těšily oblibě i mezi lidem. Římské hry (tzv. *ludi*) se vyvinuly podobně jako v Řecku z náboženských obřadů. Postupně v nich přibýly soutěže, které nesly určitou inspiraci od Řeků. Řeckou atletikou většinou Římané pohrdali, na druhou stranu částečně akceptovali jejich tělesnou kulturu. Úpadek Římské tělesné kultury a významu péče o tělo v rámci výchovy a běžného života člověka přišel s vytvořením profesionální armády. Římané začali být vůči fyzickému tréninku pasivnější. Upřednostňovali návštěvy lázni, zdravotní gymnastiku a nenáročné hry.

⁴⁷ HOGENOVÁ, Anna. *Etika a sport*, s.42.

Z aktivních a zúčastněných „sportovců“ se stali diváci a v souladu s heslem „chléb a hry“ sledovali, jak jiní zápolí, nejen na sportovních stadionech ale také v arénách v rámci proslulých gladiátorských zápasů. Kultura těla tak vymizela z výchovy. Následný pád Římské říše mohl být krom mnoha jiných vlivů zapříčiněn i touto společenskou proměnou. Může to být varováním pro dnešní dny, kdy se znovu objevuje tendence k omezení sportu v rámci výchovného systému a zcela se zapomíná na jeho nesporné výhody – jak ty zdravotní, tak ty psychické a duševní. Nástup křesťanství potom znamenal další úpadek tělesné kultury.

Středověk datujeme od roku pádu Římské říše 476 n. l. Během středověku došlo ke změně ideálu a odsunutí těla do pozadí ve prospěch víry a duchovního života. Řecký ideál *kalokagathia* byl vystřídán ideálem, jímž byl *světec* – osoba, u níž duchovno převládá nad tělesnem. Určitou výjimkou byl v období vrcholného středověku *rytíř*, který byl ideálem světce obohacený o ideál tělesný. Kultura těla záležela na společenském postavení. V případě šlechty a později měšťanů se objevovala v rámci vojenské přípravy, lovu či tance. U prostého lidu jsou to potom tradiční hry, zábavy, závody, ale zejména výchova k fyzické práci. Církev však považovala tělo za hříšné, zakazovala hry, zábavy, nahotu a idealizovala asketický život světce. Tělesná výchova, která nebyla pragmatická⁴⁸, byla postupně více a více vyřazována z výchovného systému. S tím šlo ruku v ruce i nevolnictví, které značně omezilo aktivity běžného lidu. Návrat *kalokagathia* s sebou přinesla až renesance.

Rytířská výchova měla propracovaný systém, který zahrnoval některé podobné prvky propojení gramatiky, muziky a gymnastiky jako jsme mohli pozorovat v Řecku. Do sedmého roku života byl rytíř vychováván v rodině, poté jako páže sloužil u jiného feudála, který mu poskytl základy čtení, psaní, ale také se zde budoucí rytíř učil hudbě a etiketě. Přibyla tělesná cvičení, jízda na koních, trénink se zbraněmi. Od čtrnáctého roku života sloužil budoucí rytíř jako panoš a doprovázel svého pána na jeho aktivitách. Těmi byl lov, turnaje, ale také vojenská tažení. Pro pasování na rytíře musel ještě mladík zvládnout i sedm vojenský rytířských ctností a ovládat ctnosti etické⁴⁹. Etickými ctnostmi byly zbožnost, statečnost, pomoc slabším, velkorysost, věrnost králi, věrnost dámě. Mezi vojenské ctnosti patřili jízda

⁴⁸ Pro potřeby vojenské, pracovní, sociální aj..

⁴⁹ Srov. Čtyři Platónské ctnosti.

na koni, zápas, lov, veršování a další. Stejně jako gymnasia v Řecku, měla i středověká šlechta rytířské akademie, které vznikaly od konce patnáctého století. V tomto období ovšem nemůžeme hovořit o tělesné kultuře v dnešním či Řeckém slova smyslu, ani o sportu, jak jej známe dnes. Kultura těla byla součástí sociálních a pragmatických cílů. V Řecku se však velká většina tělesných aktivit týkala především mužů. Ve středověku se šlechtičny krom tance věnovaly také jízdě na koni, účastnily se lovu, věnovaly se míčovým hrám a někdy i zápasu⁵⁰. Středobodem výchovy byli sice stále spíše muži, nicméně ve srovnání s Řeckem byl alespoň v ohledu tělesné kultury dán ženám větší prostor a zřetel.

Největší návrat k Řeckým ideálům nepochybně sledujeme v období renesance a humanismu. Studium antiky vedlo k pokroku ve vědě, ale také ke zdraví a výchově. Původ člověka nebyl dále jediným kritériem lidské hodnoty, ale záleželo také na jeho schopnostech a vzdělání. Renesanční člověk měl prožít svůj život naplno. Opět se setkáváme s ideálem *kalokagathia*, který stojí v opozici proti jednostrannému ideálu světce, nebo rytíře. Jednalo se o harmonicky vyvážené osobnosti, chtěli člověka odvážného, rozumově vyspělého a tělesně zdatného. Vytvářeli specializované sportovní objekty a kultura těla se opět těšila velkému zájmu.

Tělesná výchova se tak znovu stala součástí výchovného systému. Učenci a pedagogové si všímali role sportu nejen v rámci zušlechťování těla a vojenské přípravy, ale také v rámci ochrany zdraví.⁵¹ Ve výchově dětí se tak začala objevovat tělesná cvičení, hry, zápas, gymnastika, ale také šerm nebo střelba. Snoubily se tedy pragmatické aktivity s činnostmi prospěšnými zdraví, ale i zahrnující psychický odpočinek při aktivitách na čerstvém vzduchu. Forma aktivit záležela také na poměrech rodiny dítěte. Bohatší se věnovaly jízdě, nebo šermu, chudší potom zápasům, běhu, plavání atd. Tématice tělovýchovy, sportu a pohybu v rámci výchovy se věnovalo mnoho učenců, například *Richard Mulcaster* (Základy výchovy), *Joachim Camerarius* (dialog o cvičeních), *Martin Luther* (Řeči při stolování – zde jeho kladný postoj k tělesné výchově), nebo *Thomas Moore* (Utopie). Klasická literatura také přináší zprávy o sportovních hrách, ku příkladu *Francois Rabelais* (Gargantua a Pantagruel) uvádí 184 pohybových a společenských her.

⁵⁰ GREXA, Ján a STRACHOVÁ, Milena. I. DÍL PŘEHLED SVĚTOVÝCH DĚJIN SPORTU s.59

⁵¹ Thomas Moore v díle *Utopie* pojednává právě o ochraně zdraví v rámci výchovy mládeže pomocí „sportu“.

Pozdní středověk tak vedl k obnovení kultury těla v rámci výchovy a položení základů dnešní moderní podoby sportu.

1.1.5 Novověk a počátky moderního sportu

Nástupem kapitalismu došlo k mnoha společenským proměnám. Nastoupil svobodný trh, rozvinula se strojová výroba a začaly vznikat demokratické státy, což vedlo ke zrodu občanských práv a svobod a vzdělání začalo být dostupné i mimo šlechtu. Již humanističtí vychovatelé se snažili zavádět do škol tělesnou výchovu, popíraje středověké opovrhování tělem, jedním z nich byl i *Jan Amos Komenský*. Osvícenství, jak už plyne z jeho názvu, šířilo osvětu zahrnující mnoho společenský aspektů. Školství nebylo výjimkou a našla v něm uplatnění i pravidelná tělesná výchova. Osvícenci, po vzoru humanistů, volali po harmonické výchově, zahrnující i péči o tělo. Mezi nejvýznamnější představitele osvícenství, jež řešili otázku tělesné výchovy, patří John Locke – *Několik myšlenek o výchově*, nebo *Jean Jacques Rousseau* – Emil čili o výchově. V německých státech došlo k rozvoji tzv. filantropismu⁵², který usiloval krom mnoha jiných cílů i o reformu školství. Ta měla za cíl přinést radostnou formu výchovy zahrnující hravé vyučování. Filantropové položili základy vědecky zdůvodněné tělesné výchovy a kladli nárok na odbornou přípravu učitelů tělovýchovy.

Novověk s sebou také přinesl obrovský rozvoj vědy a tendence vše ověřovat a verifikovat na pozadí vědy a jistoty, kterou měla věda přinášet. Tomuto položil jeden ze základních kamenů René Descartes, jež ve svém díle *Meditace o první filosofii* představil novou vědeckou metodu cesty k jistotě poznání. Tuto metodu založil na zpochybnění všeho zpochybnitelného a jediné, co pro něj bylo nezpochybnitelné, bylo myšlení samo. Proto je znám jeho slavný výrok „*cogito ergo sum*“ – myslím, tedy jsem. Jediné, co pro něj bylo jisté, bylo myšlení samo, ze kterého vyvodil svou existenci. Descartes položil základy dualismu tím, že rozdělil člověka na tělo a mysl. Tělo bylo materiální, podléhající fyzikálním zákonům, zatímco mysl je pro něj svobodná a nemateriální. Descartes došel dokonce tak

⁵² Z Řeckých slov *filein* – milovat a *anthropos* – člověk.

daleko, že zvířata označil za „*hromadu koleček pák a pružin*“⁵³, čímž je degradoval na úroveň strojů. V epoše po Descartovi potom mnoho dalších filosofů z myšlenky subjekto–objektového rozvržení světa vycházelo a tento karteziánský způsob myšlení je typický až do dnešních dní. Schelling uhodil hřebík na hlavičku, když řekl, že: „*ontologický argument, jež Descartes zavedl, vedl k tomu, že Descartes zaujímá určující postavení v celém následujícím vývoji novodobé filosofie*“⁵⁴. Můžeme v něm najít kořeny směřování společnosti k výkonu, jež stojí slovy Hogenové: „*právě na základech karteziánského způsobu myšlení, pro které je nejdůležitější orthotes, tj. správnost, která se mylně pokládá za pravdu po výtce*“⁵⁵. Problematice dualismu, neboť ji považuji za zásadní pro pochopení dnešního přístupu společnosti ke sportu, budu věnovat samostatnou kapitolu. Považuji totiž za důležité upozornit na úskalí dualistického přístupu k člověku, neboť pokud se pokouším přiblížit smysl sportu v otázce péče o duši v dualistickém pojetí vnímání člověka, tak toto není možné. Péče o duši je totiž možná pouze ve směřování sportovního prožitku k celku a nikoliv pouze k tělu jako samostatné části člověka.

Prameny moderního sportu nalzáme v Anglii na přelomu 18. a 19. století v prostředí tamějších internátních a vysokých škol. Po vzoru rytířské výchovy vznikl tzv. gentlemanský sport, jehož hlavní myšlenkou bylo stavět na principu fair play. Na Anglii poté navazovaly další země, které přinesly své tělovýchovné systémy. Patří sem například Německo, Švédsko, nebo Francie. Povinná tělovýchova byla zavedena do škol poprvé v Dánsku v roce 1827. Brzy na to začaly vznikat první tělovýchovné organizace a národní sportovní svazy. Sport a odvětví s ním spojené se začalo postupně stávat také ekonomickým činitelem a stále větším předmětem vědy, která přispívala k jeho rozvoji. 19. století bylo obdobím velkého rozkvětu sportu a tělovýchovy a vyvrcholilo obnovením olympijských her. Ve 20. století na základě politicko-ekonomické situace ve světě došlo k oddělení socialistických zemí od původních sportovních systémů. V totalitních režimech byly tendence o vytvoření jednotného státem kontrolovaného sportovního systému, což v některých zemích vidíme dodnes. Ve světě však stále docházelo k rozvoji sportu, a to nejen

⁵³ DESCARTES, René; GLOMBÍČEK, Petr; MARVAN, Tomáš a ZAVADIL, Pavel. *Meditace o první filosofii ; Námitky a autorovy odpovědi*, s.41.

⁵⁴ SCHELLING, Friedrich Wilhelm Joseph von a PETŘÍČEK, Miroslav. *Filosofické zkoumání svobody*, s.81.

⁵⁵ HOGENOVÁ, Anna. *K filosofii výkonu*, s.14.

amatérského, ale již také profesionálního. V roce 1924 se konaly historicky první zimní olympijské hry. Období po druhé světové válce až do roku 1989 charakterizuje soupeření kapitalistického a socialistického systému, kde byl sport silně spjat s politikou a ideologií jednotlivých států. V současné době ideologická stránka sportu již ustoupila do pozadí. Úskalí dnešního sportu jsou ale jiná, například doping, korupce, komercializace sportu, ale také masová účast obrovského množství lidí na velkých sportovních akcích a s tím spojená možnost teroristických útoků a mnoho dalšího.

Sport, který původně sloužil z velké části jako součást vojenské přípravy a pragmatická věc, se začal stávat záležitostí běžného života velké části populace a své místo našla i jeho zábavní a herní stránka.⁵⁶ Tělesná výchova tak našla své uplatnění jako součást formování národního ducha a občanského sebevědomí. Společnost si uvědomila zdravotní aspekt sportu, který tak udržel člověka déle produktivního, silnějšího, a tedy více efektivního v ekonomické oblasti. Sport se stal prostředkem ekonomického a politického růstu. Tomuto aspektu sportu byla kladena vyšší důležitost než sportu jakožto účelu v oblasti sebepoznání člověka, čemuž svědčí i dnešní přístup k tělocviku, jenž plní pouze funkci něčeho, co má uchovávat zdraví, orgány a kostru a je tak pouze podpůrnou disciplínou. V patočkovském přístupu k chápání fenoménu pohybu (tedy lidského pohybu) by měla tělovýchova, sport a tělesná zdatnost v sobě nést vyšší účel – *totiž ovlivňovat podstatným způsobem náplň celého života od dětí po starce*⁵⁷. Stejně tak, jako to uměla *kalokagathia*.

V českých zemích došlo k největšímu rozvoji sportu po založení Sokola v roce 1862. Můžeme sledovat několikafázový vývoj problematiky kultury těla u nás. První od založení Sokola, tedy od roku 1862 do roku 1948. Ta je spojena především s osobností Miroslava Tyrše, jenž nese lví podíl na vzniku sokolství a prvních tělovýchovných jednot u nás. Tyrš byl ve svém díle ovlivněn helénskou kulturou a je pro něj charakteristická oslava olympijských her, jak prezentuje ve své knize: *Hod olympický* či *Základové tělocviku*. Odkazuje zde nejen na *kalokagathii*, ale také k mnohým myšlenkám pocházejících od Platóna či Aristotela, přičemž se dotýká otázky dualismu a dochází k závěru, že tělo i duch jsou rovnoprávné a ani jedna složka by neměla převažovat nad druhou.⁵⁸ Z Platónova

⁵⁶ Nezastupitelnost sportu v rámci vojenské přípravy je dodnes zásadní a nikdy nevytizela.

⁵⁷ HOGENOVÁ, Anna. *Etika a sport*, s.10.

⁵⁸ HODANĚ, Bohuslav. *K problému filozofické kinantropologie*, s. 8.

a Aristotelova vzoru vychází také v přístupu k výchově, ve které vidí velkou důležitost v jejím vlivu na individuálního člověka a jeho následnému působení na společnost. Tyrš viděl zásadní důležitost realizace tělesné výchovy v jejím vlivu na celou společnost. Další důležité osobnosti, které se zabývaly tématem tělovýchovy, přičemž jejich dílo zahrnovalo i odkazy k filosofii tělovýchovy, byly například: *Augustin Očenášek* nebo *František Smotlacha* – který kritizoval rozvrácenost souladu a harmonie v tělesné i duševní výchově.⁵⁹

Druhá etapa od roku 1948 do roku 1989 je potom utvářena zejména nástupem totalitního režimu po roce 1948. To zasáhlo i sport a tělovýchovu, což reflektují i některá díla ovlivněná marxismem a leninismem, např. Ciklerova – *Filosofie člověka a tělesná kultura*. Miroslav Rýdl se naproti tomu ve své práci *Filosofie a sport* zabýval problémy tělesné kultury z pohledu filosofie zcela samostatně a bez ohledu na ovlivnění celospolečenskou situací. Zabývá se zde mnoha aspekty sportu, ať je jím etika sportu, masový charakter sportovních akcí, ale také specializace a všestrannost sportovního výkonu. Mezi další osobnosti tohoto období, které se ve svém díle věnovaly sportu a tělovýchově, patří Perútka, Choutka a další.

Třetí období rozvoje tělovýchovy u nás je datováno od roku 1989 až do dnes. S příchodem demokratického systému a uvolnění společenských poměrů začalo prací zabývajících se filosofií těla a tělesné kultury přibývat. Vrací se Miroslav Rýdl, ke kterému se postupně přidávají další, jako jsou Ivo Jirásek, Anna Hogenová nebo Bohuslav Hodaň. Zejména práce posledních třech jmenovaných přinesly mnohá východiska i při psaní této práce. Jirásek a Hodaň se zabývají problematikou filosofické kinantropologie. Hogenová ve svých pracích, jako je „*ARETÉ základ olympijské filosofie*“ nebo „*Etika a sport*“ hluboce filosofickým přístupem přistupuje k otázkám zahrnující význam pohybu, sportovního zápolení, etiky sportu, smyslu olympismu, *kalokagathie* a mnoha dalších. To vše na pozadí Heideggerovy, Husserlovy a Patočkovy filosofie, jejichž myšlenky rozvíjí a interpretuje. Významnými díly jsou dále K fenoménu pohybu – kde se věnuje propojení pohybu, myšlení a tělesnění, dále „*Sportovní slavnosti*“ kde se Hogenová věnuje slavnostnímu charakteru sportovního závodu, jenž nemá být honbou za výkonem, nýbrž něčím, co je podstatné pro lidskou existenci, co člověka kultivuje a v prožívání výkonu a souvisí s otázkou

⁵⁹ Tamtéž, s. 16.

transcendence. V díle „*K filosofii výkonu*“ Hogenová reflektuje adoraci dnešní společnosti na výkonu. Výkon je ústředním tématem této práce, Hogenová zde pátrá po pozadí výkonového charakteru dnešní doby, to spatřuje v karteziánském nastavení společnosti, připomíná Nietzscheho a Schopenhauera s jejich voluntaristickými názory, z nichž mnohé jsou dodnes aktuální a Nietzsche v nich predikoval nástup dnešní doby založené na výkonu. V závěru se opět vrací k důležitosti prožitku sportování před důležitostí sportovního výkonu.

Dějiny tak od svých počátků souvisí s pohybem, tělovýchovou, hrou a sportem. Na sport bylo nahlíženo z mnoha různých perspektiv a úhlů pohledu, právě nastínění proměny vnímání sportu a tělesné kultury a jejich role ve výchově v průběhu historie jsou smyslem těchto kapitol.

1.2 Areté

Pojem *areté* byl otevřen již v úvodu této kapitoly. *Areté* se nedá jednoduše definovat a vymezit. V této práci budu přistupovat k *areté* v jeho starořecké podobě. Pokud bych se pokusil *areté* přeložit, tak bych jej překládal jako zdatnost, schopnost či výkonnost, jež má v sobě obsažené pojmy ctnost a spravedlnost. V literatuře někdy bývá jednoduše přeloženo pojmem „ctnost“⁶⁰, tu v sobě *areté* nepochybně obsahuje, ale ta jej plně nedefinuje. Renesanční latina jej překládá jako *virtus* – tento pojem však v sobě ztrácí původní řecké směřování k dobru a obsahuje v sobě sílu, moc a vojenskou zdatnost⁶¹, což nejde v souladu se starořeckým chápáním slova *areté*, jež bude předmětem této kapitoly.

Podle Hogenové je *areté* *nedefinovatelné*⁶², jaký je tedy význam této kapitoly a proč vůbec *areté* považuji za důležité? *Areté* se nedá definovat vědou, jasnou charakteristikou ani popisem. O *areté* můžeme mluvit, snažit se jej definovat, nicméně ideálem v životě člověka by mělo být uvlastnění *areté*, tedy mít *areté* v sobě. Slovy Hogenové potom: „*Probudit ARETÉ není totéž jako mít paměť o všem, co ARETÉ znamená.*“⁶³ Jinými slovy: pokud se nyní budou pokoušet definovat a přiblížit co je *areté*, jak vzniklo a co znamená, bude to s cílem nikoliv jej objasnit, nýbrž s cílem pomoci *areté* uchopit a myslet. *Areté* je totiž celek, který je nutné prožívat a je bytostně spojen s etikou a tím, čemu dnes říkáme „fair play“.

Čím je, co v sobě obsahuje a jak přistupovat k *areté*? Jak už bylo řečeno, nemůžeme říci, co *areté* jednoduše je, ale můžeme říci, čím není. Není „*clare et distincte*“ – tedy slovy *Descarta* není jasné a ohraničené, nemůžeme jej tedy určit pomocí vědecké metody skepse, jež definoval *Descartes* a tato metoda je dodnes ve vedoucí pozici napříč mnoha vědeckými disciplínami. *Husserl* však problém této metody pochopil, proto usiloval o *Zu den Sachen selbst* – tedy o návrat k věcem samým. Pokud provedeme *transcendentální epoché*, jež má za cíl pohlížet na věc, pojem či cokoli jiného tak, jako bychom ji viděli poprvé bez jakékoliv předchozí zkušenosti dostaneme se k věci v jejich ryzí podobě. To nám umožní dostat se i k *areté* v jeho ryzí a opravdové podobě. K *areté*, které není ovlivněné našimi zkušenostmi,

⁶⁰ BUSINSKÁ, Helena; KREJČÍ, Vilém; KUCHARSKÝ, Pavel; MAREK, Václav; VRÁNEK, Čestmír et al. *Slovník antické kultury*, s. 63.

⁶¹ JIRÁSEK, Ivo. *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*, s. 213.

⁶² HOGENOVÁ, Anna. *Arété: základ olympijské filozofie*. Praha: Karolinum, 2000 s.13.

⁶³ Tamtéž, s.13.

dějinnými okolnostmi, či jiným kontextem. Přiblížíme se tak k původnímu smyslu *areté*, jak jej vnímali staří Řekové. Pochopit *areté* v antickém smyslu nám pomůže pochopit i ideu *kalokagathia*, jež s *areté* velmi úzce souvisí a která je výchovným ideálem, k němuž se budu v této práci ještě mnohokrát navracet.

Areté v sobě nese posvátný smysl, kontext, horizont, harmonii, dokonalost, plnost, ale i směřování k dobru. Nese v sobě svobodu, smrt i *eros*. Obsahuje také nárok na život z vlastního pramene a příklon k pravdě a celku. Pokud je potom takové *areté* součástí sportu a tělovýchovy, jsou tato směřování součástí péče o duši. *Areté* ve starém Řecku nikdy nebylo jen záležitostí elit a aristokracie. *Areté* bylo pro každého. Každý člověk o něj mohl a vlastně stále může usilovat pomocí svého chování a prožívání bez ohledu na moc, sílu a bohatství. *Vyaretovaná osobnost je naladěná na rytmus odkrývání skrývaného a naopak.*⁶⁴

Jak se vztahuje *areté* ke sportu? Tělesný a sportovní aspekt můžeme tušit již na základě snah o přiblížení tohoto pojmu v předchozím textu. Homér tento výraz používal v propojení s fyzickou zdatností. Sókrates a Platón chápali *areté* jako něco, co je součástí člověka a je k němu třeba tak přistupovat, hledat jej a pěstovat jako ctnost na cestě za dokonalostí zvanou *kalokagathon*. *Areté* tak má svůj praktický smysl. Je obsažené v každé lidské aktivitě, a tedy i každé sportovní utkání, pokud je opravdové, *areté* obsahuje. Mít *areté* znamená pečovat o duši.

Jak již bylo zmíněno, *areté* je ctností. Projevuje se v myšlení i jednání. Aristoteles dělil *areté* do dvou druhů: *areté* rozumové a *areté* etické, tj. ctnost. Ctnost je u Aristotela pevný směr vůle založený na svobodě a zachovává střední cestu mezi extrémy, tuto střední cestu určuje rozum.⁶⁵ Vrcholem dokonalosti rozumu je moudrost, tj. poznání prvních příčin a boha. Život teoretický je pramenem nejvyššího blaha a životem důstojným člověka, téměř božská *areté*. Stoikové potom považovali za *areté* život ve shodě s přirozeností, v případě člověka život ve shodě s rozumem.⁶⁶ U Platóna je *areté* součástí procesu, jenž řídí idea dobra. Je v něm potřeba chórismu, jímž sofista nikdy neprojde a jež nikdy nepozná. Ten, kdo projde chórismem, totiž ví o celku, „ví, že nic neví“ a jako takový se neuchyluje

⁶⁴ HOGENOVÁ, Anna. *Arété: základ olympijské filozofie*. Praha: Karolinum, 2000, s. 37.

⁶⁵ KŘÍŽ, Antonín. *Etika Nikomachova*. Čtvrté nezměněné vydání. Praha: Petr Rezek, 2013.

⁶⁶ Podrobněji o stoickém přístupu např. BAHNÍK, Václav. *O duševním klidu*. 2. vydání. Praha: Arista, 2004., nebo MARCUS AURELIUS, Antoninus a KUTHAN, Rudolf. *Hovory k sobě*. Praha: Arista, 2011.

k jistotám, jež jsou typické pro sofisty. *Chórismos* je prostor, jenž není *claré et distincté*, není zachytitelný smysly, matematikou ani jinou vědou. *Chórismos není relací k něčemu jinému, vztahuje se jen k sobě samému.*⁶⁷

Areté je tak předmětem filosofie již od dob starého Řecka. *Areté* svým charakterem souvisí s výchovou a ideou *kalokagathia*. Reflexí problému *areté* a jeho významu v kontextu moderní doby se detailně zabývá prof. Hogenová. Ve svém díle: *Arété: základ olympijské filosofie* si pokládá otázku, co znamená „*vyaretovat*“ člověka? Podle Hogenové je právě toto úkolem výchovy, která si klade za cíl naučit studenta být ve vztahu k podstatě, odvaze i v nároku na rozumovou přesnost.⁶⁸ Takový člověk potom: „*Ví o prameni, z něhož proudí život ve všech podobách.*“⁶⁹ *Areté* a vlastně i filosofie sama, se tak stává součástí výchovy, ve smyslu *paideia*. Je tak jedním z mnoha aspektů, jež mohou být odpovědí na otázku, zda potřebuje filosofie vědu a věda filosofii, kterou se podrobně zabývá sborník *Potřebuje v planetární době filosofie vědu, a věda filosofii*⁷⁰?

V opozici vůči přínosu filosofie ve výchově stojí pozitivismus, jež tvrdí, že filosofie nemá výchovu čím obohatit, neboť trpí absencí nových vlastních „poznatků“. Filosofické otázky a odpovědi na ně nejdou totiž verifikovat pomocí vědy a jako takové nejsou dle pozitivismu správné, ani podstatné. Patočka proti tomu oponuje tím, že člověk, který filosofuje se umí zajímat o sebe sama. Filosofie sice nedává konkrétní vědění o věcech, nýbrž pátrá po podstatě věcí, což je pro ni stěžejní. Tato podstata totiž není něco konkrétního, co můžeme jednoduše poznat ze zkušenosti. „*Proto není úkolem filosofie, aby hleděla do sebe přijímat co nejvíce výsledků nejrozmanitějších věd.*“⁷¹ Jako taková by měla filosofie plnit úkol jednotícího prvku ve vzdělání a vědách, měla by ukazovat přesah a vztaženost k celku a podstatě. Patočka charakterizuje myšlení jako něco, co se vyvíjí, co krystalizuje postupně a je charakterizováno právě svou snahou o pochopení celku. Filosofie je pro něj tím, co nám umožňuje ovládnout sebe i svět, umožňuje nám vyrovnat se s konečností

⁶⁷ HOGENOVÁ, Anna. *Arété: základ olympijské filosofie*. Praha: Karolinum, 2000. s. 65.

⁶⁸ HOGENOVÁ, Anna. *Arété: základ olympijské filosofie*. Praha 2000, s. 31.

⁶⁹ Tamtéž. S. 42.

⁷⁰ Podrobněji: HOGENOVÁ, Anna a RYBÁK, David. *Potřebuje v planetární době filosofie vědu, či věda filosofii?* Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2020.

⁷¹ PATOČKA, Jan, Ivan CHVATÍK a Pavel KOUBA. *Péče o duši*. Praha 1996, s. 370.

a dovede nás k tomu, že člověk není pouhým objektem, kusem přírody a konečná bytost.⁷² Tato vztaženost k celku bez marga je právě tím, co v dnešní době chybí. Nejen ve sportu, ale téměř ve všech oblastech lidského působení.

⁷² PATOČKA, Jan, Ivan CHVATÍK a Pavel KOUBA. Péče o duši. Praha 1996, s. 372.

1.3 Pohyb

Pohybovost je problémem, jemuž se filosofie věnuje již od svého vzniku. Vztahuje se k pohybu ve všech jeho dimenzích. Stejně tak jako všechny otázky ve filosofii, i otázka po pohybu vzniká v údivu. Filosofové byli udiveni tím, co neznají, to v nich vyvolávalo otázky, na které hledali odpovědi. První otázky po pohybu se vztahovaly k pohybu kosmických těles, obsahovaly v sobě matematiku, geometrii a další disciplíny. Tento typ pohybu byl předmětem tzv. *přírodních – milétských filosofů*. Důležitost otázky po pohybu dále dokládá filosofická škola *Eleatů*, kteří se věnovali problematice reálné existence pohybu, kterou popírali.⁷³ Opačného názoru byl *Hérakleitos z Efesu*, který tvrdil, že každá věc, aby mohla existovat, potřebuje ke své existenci svůj protiklad, bez kterého by její existence nebyla možná. Pokud by neexistoval tento souboj protikladů, jenž v sobě obsahuje neustálý pohyb, nastala by nehybnost.⁷⁴ *Hérakleitovi* úvahy zabývající se bytím, neustálým pohybem a rolí protikladů byly inspirací i pro fenomenologickou filosofii *Martina Heideggera*⁷⁵, jež je v této práci nejednou zmiňován.

Platón přijal jak smýšlení *Eleatů*, tak smýšlení vycházející z *Herakleita*. Přijal tezi o neexistenci pohybu, kterou ale přiřadil svému *světu ideí*, který je u něj neměnný a věčný. Je vzorem pro tento svět a naším cílem by mělo býti se k tomuto světu dostat. Cesty, jak to učinit přibližuje například v dialogu *Faidros*⁷⁶. Oproti tomu obor smyslového vnímání vyložil jako světa stínů či obrazů, ve kterém viděl neustálou změnu a tok dění a zde pohyb uznával, což přibližuje ve svém slavném *Podobenství o jeskyni*.⁷⁷ *Aristoteles* charakterizoval pohyb jako něco, co je skryté v existenci, v bytí, které je jeho předpokladem a součástí a z tohoto bytí pohyb vyplývá⁷⁸. *Aristoteles* rozeznával tři kategorie pohybu: *vznik a zánik* – kategorie *podstaty, zvětšování a zmenšování* – kategorie *kvality, přeměna a změna místa* –

⁷³ MACHOVEC, Dušan. Dějiny antické filosofie. Jinočany: H&H, 1993, s.8-16.

⁷⁴ SVOBODA, Karel. *Zlomky předsokratovských myslitelů*, s. 27-67.

⁷⁵ Vlivem starořecké filosofie na své dílo se sám Heidegger zabýval ve svých přednáškách na Univerzitě ve Freiburgu mezi lety 1942-1943. Viz. HEIDEGGER, Martin. *Parmenides*. Paperback. Indiana University press, 1998. ISBN 9780253212146

⁷⁶ NOVOTNÝ, František. *Faidros*.

⁷⁷ PLATÓN. *Ústava*. Čtvrté, opravené vydání. Praha: OIKOYMENH, 2005. Platónovy dialogy, s.269-303.

⁷⁸ ARISTOTELÉS. Fyzika [online]. Praha: Rezek, 1996 [cit. 2018-04-24]. ISBN 80-86027-03-1, s.214-222.

pohyb *mechanický* a *nedokonalý*⁷⁹. Těchto několik vybraných teorií tak položilo základ budoucí filosofii, která se věnovala otázce pohybu, jejíž vývoj pokračuje až dodnes.

Můžeme tedy sledovat rozdílnosti v rozumnění pojmu *pohyb*. Od počátku lidského vývoje byl pohyb ve smyslu *pohybu těla* zásadním prvkem, který sloužil ke komunikaci, ale i k lidskému zdokonalování a rozvoji. Jako takový byl součástí kultury. Člověk ale sledoval i další typy *pohybů*, které hodnotil z pozice jemu známých věd jako byly matematika nebo fyzika. Můžeme tak tyto pohyby označit jako *pohyby přírody*. Postupně však filosofie došla k něčemu, co se můžeme pokusit charakterizovat pojmem *filosofický pohyb*. Ten nemusí být konkretizovaný na jeho spojení s tělesností nebo přírodou, ale pojí se s celkem světa jako takového. Proto považuji za důležité se vždy pokusit správně myslet ten daný *pohyb*, jenž je předmětem oné konkrétní filosofie, ať se jedná o *Éleaty*, *Milétany*, či *fenomenologii*.

Jak myslet pohyb v rámci směřování této práce? *Pohyb rozkrývá, odhaluje, zjevuje, pohybem se klade existence všeho jsoucího.*⁸⁰ Pohyb je z filosofického hlediska něčím, o čem člověk věděl již od počátku bytí. Podle Hogenové „*pohybem člověk vystává do prostředí, do okolí, do světa, a přitom o tom vystávání dobře ví, dokonce toto vystávání i řídí, určuje a zpětně hodnotí*⁸¹.“ Náhled na pohyb ve smyslu nejen lidského pohybu, myšleno pohybu těla, ale také pohybu, který v sobě obsahuje rozjasňující přístup k *alethei* – pravdě prochází nepřetržitým vývojem, jež reaguje na nové podněty a výzvy lidské existence. Aristoteles chápal jako příčinu veškerého pohybu *telos* k němuž směřuje a v němž vzniká úplně vše.

Na pohyb můžeme nahlížet jako na fyzický ale i symbolický fenomén, který můžeme označit pojmem *dění*. *Dění – ereignis* je jedním z důležitých témat filosofie Martina Heideggera, k němuž Hogenová ve svém díle často odkazuje. Heidegger se tímto prvkem zabýval zejména ve druhém období svého myšlení, v jeho tzv. *pozdější filosofii* a považoval jej za základní ontologický pojem, který popisuje základní strukturu bytí, neboť umožňuje bytí vůbec. Ovlivňuje všechny aspekty bytí, ale nejde jej pozorovat ani popsat. Je spojeno s časem a jeho proměnlivostí, je prostředkem, pomocí něhož čas ovlivňuje bytí a lidskou existenci. *Ereignis* je neustálým procesem otevírajícím nové možnosti a směry. *Ereignis* je

⁷⁹ Tamtéž, s.136-157.

⁸⁰ HOGENOVÁ, Anna. *Etika a sport*, s.6.

⁸¹ Tamtéž, s.6.

součástí věcného vztahu bytí a času a jako takový se podílí na události uvlastnění.⁸² Z Heideggera částečně vychází Jan Patočka, když řekne, že *děni* předchází bytí⁸³. Pokud se s touto tezí ztotožníme, uvědomíme si tím proces zjevování. Zjevování je akt, při kterém věci ale i mnohé další jevy vystupují do svého singulárního zjevu, který může být charakterizován, pojmenován, či axiologicky zkoumán. Zjevování je tedy odkrýváním, je pohybem k pravdě. Pohyb tak vytváří existenci všeho jsoucího.

Dle Heideggera, ale také Husserla je pohyb *intencionalitou*. Nese s sebou svá *noemata* i *noeze*, jež jsou v jednotě a jsou pohybem spojovány do toho, čemu říkáme vědomí. *Noemata*, nesená *noezemi* jsou pohybem, jenž je hledán. V *intencionalitě* každého člověka je obsažena specifická výbava vědomí, která v sobě obsahuje možnosti jednotlivých pohybů – ať je to myšlenka, pud, či pohyb svalový, který je tedy součástí *intencionálního* vztahování a obsahuje všechny tři vrstvy prožitku pohybu. Svalový pohyb je tak chápán nejen z vědou podloženého a *clare et distincte* fyzikálního, či chemického hlediska, ale také z hlediska filosofického či fenomenologického, které v sobě obsahuje vztažení pohybu k celku a takový pohyb je součástí péče o duši.

Jak již bylo naznačeno, *pohyb* ve filosofii můžeme nahlížet z mnoha úhlů pohledu. Domnívám se však, že každý *pohyb* má nějaký účel – *telos*, který pokud dokážeme poznat, pomůže nám to daný *pohyb* uchopit. Koncept *arché* a *telos* je znám již od Antiky. *Arché* – odkazuje k počátku, prvotní substanci, nebo základnímu principu. *Telos* – značí účel a cíl. Pochopení pohybu tak spočívá v porozumění jeho smyslu, jeho *telos*. Pohyb je z fenomenologického hlediska tvořícím principem, který *v sobě nese svět*⁸⁴. Takto rozuměný pohyb je přítomen a obsažen úplně ve všem. Podobnou myšlenku vidíme již u Herakleita, který mluvil o tom, že nic není trvalého krom změny, která je nekonečným pohybem a pořád se odehrává. Pro Eugena Finka je pohyb součástí našeho prožívání světa, neboť naše vědomí je vždy v pohybu, neustále se mění a adaptuje na nové situace a vnímání Filosofie věcného

⁸² HEIDEGGER, Martin; CHVATÍK, Ivan a KVAPIL, Ondřej. *Věc myšlení*. Praha: OIKOYMENH, 202, s.11– 67.

⁸³ PATOČKA, Jan; CHVATÍK, Ivan a FREI, Jan. *Fenomenologické spisy. I, Přirozený svět: texty z let 1931-1949*, s.14.

⁸⁴ HOGENOVÁ, Anna. *Etika a sport*, s.6.

pohybu je dodnes diskutovaným tématem nejen ve filosofii ale i v mnoha dalších vědeckých oborech, jako je fyzika, nebo kosmologie.

Prožitek pohybu má dle Hogenové tři vrstvy: *reálnou, reelní a imanentní*.⁸⁵ *Reálná* odkazuje na objektivní předmětnou existenci dané věci. *Reelní* a *imanentní* vrstvy pohybu nejsou vědecky verifikovatelné a kartesiánský dualismus je vylučuje, neboť nejsou zcela nepochybné. Tyto dvě vrstvy totiž mluví o tom, co v poznání daného pohybu není imanentní, tedy to, co pohyb obsahuje ale co je z vědeckého hlediska skryté nebo neexistující. Pohyb v tomto kontextu tak není jen pohybem fyzikálním, ale obsahuje i fakta, jež jsou obsažena v jeho reelní transcendenci a vykazují absolutní danost. Karteziánský způsob chápání pohybu je vědou podporovaný od novověku až do dnes. Lidský pohyb není pouze smyslový, nezahrnuje jen pohyb svalů, orgánů a nervů, ale patří do něj i myšlení, cítění, vůle a vše, co obsáhne existence člověka od jeho zrození až k smrti. Starat se o tento druh pohybu, tedy o lidský pohyb v jeho výše popsaném smyslu, tak není starostí o ten samý pohyb, jenž je dnes předkládán široké veřejnosti s příslibem zdraví, síly a spokojeného života. Pohyb chápaný jako patočkovský fenomén v sobě obsahuje celkovost, stejnost a totožnost s celým životem člověka. *Máme-li se tedy starat o pohyb, a to lidský pohyb, musíme se umět postarat o celý lidský život*.⁸⁶

Jak spolu souvisí tělesnění, pohyb a myšlení? Dle Hogenové jsou tyto tři fenomény propojené. Všechny tři totiž do sebe vzájemně přecházejí a naším úkolem je naučit se jim rozumět. „*Tělo není jen schránka duše. Je tím, čím jsme bezprostředně, je tedy vtěleným ložem*.“⁸⁷ Hogenová otevírá otázku *tělesného schématu*, jež odkazuje k celku těla, ale samo je nepředmětné, a tak se o něm neví. Když přijdeme o končetinu, tak stále máme pocit, že ji máme, neboť je součástí tělesného schématu, které je v tuto chvíli narušené. Tělesné schéma je pozadím, na němž se ukazuje pohyb, toto pozadí v sobě potom obsahuje intencionalitu, celý tok myšlenkových obsahů od našeho narození a je tak součástí našeho utváření světa. Tělesné schéma v sobě nese obsahy již od narození, proto je důležité, aby dítě během porodu prošlo celou cestu, proto může být císařský řez problémem, neboť dítěti vezme prožitek průchodu porodními cestami. Pohybový rozvoj je důležitý, protože tvoří ono pozadí a oba

⁸⁵ HOGENOVÁ, Anna. *Etika a sport*, s.7.

⁸⁶ HOGENOVÁ, Anna. *Etika a sport*, s.10.

⁸⁷ HOGENOVÁ, Anna. *K fenoménu pohybu a myšlení*, s. 17.

prvky – pohyb i pozadí jsou tak součástí celku. Jako takový je pohyb péčí o duši, neboť se vztahuje k celku. Veškerý pohyb tak vystupuje z tělesného schématu, aniž bychom o tom věděli a každý nový pohybový návyk je tak rozšířením naší existence.

Diskuze o pohybu vytvářejí půdu, která přispívá k interdisciplinaritě mnoha vědních oborů. *Filosofie* se vztahuje k pohybu na všech jeho úrovních, *pedagogika* pátrá po jeho výchovné podstatě, *medicína* pohyb vnímá ve vztahu k fyzickému zdraví, *psychologie* v jeho vlivu na zdraví psychické. *Sociologie* se zaobírá pohybem společenským, *etika* morálkou lidského pohybu, *ekonomie* se zaměřuje na pohyb ve vztahu k jeho ekonomickým stránkám. Pohyb je tak předmětem zájmu mnoha oborů, přičemž každý z nich k němu přistupuje na základě vlastních kritérií a z důvodů jemu vlastních. Pro některé z nich je pohyb zásadním, pro jiné pouze doplňkový zájmem. Spatřuji však potenciál filosofie v tom, že dokáže nabídnout přesah v interdisciplinární diskuzi o pohybu a jeho pravém smyslu a jako taková může přispět jednotlivým oborům v principech jejich přístupu k pohybu a pohybovosti.

1.4 Tělesná zdatnost v současné době

Sport, fitness a kultura těla je dnes velmi často vnímána jako otázka prestiže a společenského statusu, jako něco, co společnost od jednotlivců vyžaduje. Jejich tělo je tak objektem estetiky, marketingu a technologizace společnosti. Na původní smysl kultury těla v rámci *areté a kalokagathia* se zapomíná. Pravý smysl sportu totiž nespočívá ve výkonu. Při sportu jde především o střetávání, souboj protikladů a zápolení člověka se sebou samým. Jde o originální prožitky, jež utvářejí člověka a jsou součástí intencionality. Právě v situacích, kdy se nachází člověk na pokraji svých sil a dostává se na hranice svých možností, je schopen se přiblížit něčemu, co Platón nazve *Chórismem*⁸⁸, a o několik staletí později toto Patočka popisuje svým *frontovým zážitkem*.⁸⁹ V tom tkví podstata sportu, který nás umí do takových situací dostat. Člověk se v těchto chvílích dostává do dialogu se sebou samým, k němuž dochází při autentickém, opravdovém prožívání, které je péčí o duši. Kvůli možnosti toto zakoušet – pro udržování rovnováhy mezi tělem a duší – má člověk sportovat. Smyslem závodu není jen vítězství. Mnohem důležitější je projevit soupeřům úctu, naučit se uznat porážku a uvědomit si, že nezávodím jen pro úspěch, peníze a slávu, ale také proto, abych v rámci tohoto střetávání pečoval o svou duši a poznal sebe sama. Bohužel v dnešní době dopingu, honby za senzací, raušem a extrémními výkony nezbyvá pro tento aspekt sportu téměř žádný prostor, a to je velká škoda. Musím znovu připomenout, že původním smyslem olympijských her byla oslava bohů, zpřítomnění celku a demonstrace času v úplně jiné než lineární rovině, v jaké je svět vnímán dnes.⁹⁰ Smyslem vzdělávání v Platonově filosofii je rozvoj základních ctností.⁹¹ Jednou ze zmíněných ctností je statečnost, jejíž rozvoj umožňuje podle Platóna právě kultura těla, která je dnes nazývána, možná trošku zjednodušeně a nepřesně v kontextu Platónova myšlení, sportem. Na tuto definici kultury těla, jakožto ctnosti se ale dnes již zapomnělo.⁹²

⁸⁸ PLATÓN. *Ústava*. Čtvrté, opravené vydání. Praha: OIKOYMENH, 2005. Platónovy dialogy. ISBN 80-7298-142-0, s. 213-245.

⁸⁹ PATOČKA, Jan, PAVEL KOUBA a IVAN CHVATÍK. *Přirozený svět jako filosofický problém*, s. 281.

⁹⁰ HOGENOVÁ, Anna. *Jak pečujeme o svou duši?*. Vyd. 2., upr. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2009. ISBN 978-80-7290-395-5. Str. 200.

⁹¹ Srov. PLATÓN. *Ústava*, s. 70-141.

⁹² Odstavec převzat, doplněn a upraven z mnou publikované statě v: BUREŠ J. Potřebuje v planetární době filosofie vědu, či věda filosofii?. In HOGENOVÁ a., RYBÁK D., Potřebuje v planetární době filosofie vědu, či věda filosofii?, s. 422-428.

Dnes je všeobecně platným názorem, že každý by měl cvičit, každý by se měl hýbat. Slovy Hogenové: „každé tělo musí být vychovááno.“⁹³ Důležité je ale vědět jak. To by měl být úkol učitelů. K tomu, aby tento úkol dokázali učitelé plnit, je třeba do osnov vložit nová hlediska, která půjdou v protikladu dnešnímu karteziánskému chápání tělocviku v jejich dualismu a objektovému náhledu na tělo. Tělesná výchova musí být „zduchovněná“. Co si pod tím můžeme představit? To, že tělesné působení má být zakotveno v etických a estetických hodnotách, protože *pouze transcendence tohoto druhu zabrání, aby se z výchovy těla nestal pouhý obchod.*⁹⁴

1.4.1 Moderní olympijské hry

Zánik starověkých olympijských her šel ruku v ruce se ztrátou ideálu starořeckého principu *kalokagathia*. Olympijské hry však nikdy neupadly do zapomnění. Zmínky o nich můžeme najít například v 15. století, kdy *Mateus Plamieri* sepsal dílo: *O olympijských hrách*. Dokonce v díle *Jana Amose Komenského – Všeobecná náprava* nalezneme zmínky o hrách v Olympii. K obnovení olympijských her v jejich velkoleposti a důstojnosti směřovalo mnoho důvodů. Rozvoj sportu, výchovný aspekt sportovní výchovy, archeologické objevy, ale také snaha o mezinárodní sportovní soupeření, které vyžadovalo jednotící prvek a orgán, který by jej spravoval.

Konání prvních novodobích her v jejich důstojné podobě předcházelo několik neúspěšných pokusů, které skončily fiaskem. *Pierre de Coubertin* reagoval na archeologické objevy v Olympii a reflektoval myšlenku znovuoobnovení olympijské tradice v rámci rozvoje mezinárodní mírové spolupráce a pochopil využití sportu jako univerzálního výchovného prostředku.⁹⁵ Velký potenciál viděl *Coubertin* v důležitosti místa konání OH. Byl totiž inspirován myšlenkou olympijských vesnic, které od počátku sdružovaly a dodnes sdružují sportovce, ale i diváky z mnoha států, mnoha různých ras a vyznání. Jedná se o neformální, mimosoutěžní prostředí, kde se otevírá možnost k diskusím a sdílení mezi jednotlivými kulturami. Každá kultura má jiné *arché* a *telos* a jako taková je vždy odlišná a autentická.

⁹³ HOGENOVÁ, Anna. *Etika a sport*, s.11.

⁹⁴ HOGENOVÁ, Anna. *Etika a sport*, s.12.

⁹⁵ GREXA, Ján a STRACHOVÁ, Milena. I. DÍL PŘEHLED SVĚTOVÝCH DĚJIN SPORTU, s. 96

Olympijské vesnice tak plní úlohu „*posvátného okrsku*“⁹⁶, místa, kde má docházet k dialogu mezi různými kulturami, neboť už od Platóna je dialog základem vzdělání a péče o duši. Právě v tom vidím jeden z mála aspektů OH, který v sobě obsahuje přesah až dodnes.

V roce 1892 přišel *Coubertin* s prvním neúspěšným pokusem o obnovení olympijských her. V roce 1894 v pařížské Sorbonně svolal *Coubertin* mezinárodní kongres, který schválil obnovení her⁹⁷ a složil *Mezinárodní olympijský výbor (MOV)* jako zastřešující organizaci a stanovil základní zásady her, které platí z velké části dodnes, jako je například jejich čtyřletý cyklus, mezinárodnost, střídání dějiště her. *Coubertinův* olympismus byl také charakteristický svou myšlenkou olympijského míru. Tady vycházel nepochybně z myšlenky příměří během OH v Řecku. Nicméně příměří není to samé, co mír. V Řecku tedy nebyly OH prostředkem k vytváření míru, ale něčím, co poskytlo dočasné příměří pro bezpečnou cestu účastníků domů. Nebyly tak považovány za něco, co má tvořit a udržet mír, jako to chtěl *Coubertin*. Historie ale ukázala, že ač byla *Coubertinova* myšlenka jakkoliv cenná a hodnotná, tak bohužel nebyla naplněna.

První olympijské hry se konaly 6. dubna 1896 v Řecku a zúčastnili se jich sportovci ze 13 zemí. Od té doby až dodnes prochází olympismus vývojem a úskalími, které s sebou nesou jednotlivé epochy vývoje 20. a 21. století. Olympijské hnutí se v počátcích potýkalo s organizačními problémy, s politizací sportu během studené války, ale i mnoha dalšími úskalími, z nichž mnohá jej provází dodnes. Jsou to například otázky fair play, dopingu, komercializace atd. Obnovení olympijských her vedlo k prudkému rozvoji sportovního odvětví. Vznikala nová moderní sportoviště, došlo k rozmachu národních sportovních federací a začala se více využívat věda k utváření nových vědecky podložených tréninkových metod. Olympijské hry se staly nejvýznamnější sportovní událostí na světě. Charakterizace OH jakožto sportovní události šla ruku v ruce se svou kulturně společenskou stránkou, která dnes hraje stále větší roli. OH jakožto kulturně-společenský fenomén se dnes podílí na snaze o mírové soužití národů, o rozvoj myšlenky fair play a boje proti rasismu a společenské nesvobodě.

⁹⁶ HODANĚ, Bohuslav. *K problému filozofické kinantropologie*, s. 223.

⁹⁷ Česko zde mělo také své účastníky a jmenovitě AC Sparta a Česká obec sokolská vyjádřili souhlas s obnovením OH.

Moderní olympijské hry mají být pokládány za pokračovatele starořecké tradice *kalokagathia*. Obávám se, že tomu tak není ani v nejmenším. Dnešní olympijské hry se podobají antickým olympijským hrám jedině v období jejich úpadku, kdy byla stále větší jednorozměrnost atletů, soustředěnost na výkon, vítězství a slávu. Tělo bylo stále více bráno jako předmět a instrument pro tvorbu výkonů, stejně tak jako je tomu dnes. Dnes je důležitý pouze výkon a jakékoliv jiné stránky osobnosti, než je tělesnost, jsou dány do pozadí. Velká část sportů také vyžaduje značné finanční prostředky a sport a účast na OH opravdu nejde ruku v ruce s ideálem starého Řecka, kde se mohl her zúčastnit každý svobodný občan. Dnešní umělecké pojetí zahajovacího rituálu má za cíl připomenout *kalos* – estetickou krásu, a tedy jednu část *kalokagathia*. Avšak tento ceremoniál nemůže v sobě obsáhnout komplexnost *kalos*, která by měla být součástí lidského života.

Prapůvodním cílem vítězství v olympijských hrách nebyla vidina peněz. Nebyl to výkon pro výkon. Cílem bylo, aby výkon donesl vítěze do blízkosti nesmrtelnosti Bohů, jež vítěz dokázal prožívat skrze slávu, čest a uznání, jež mu byly prokazovány. Nesoutěžil o peníze, jedinou odměnou mu byl vavřínový věnec. Toto přiblížení božskému se nazývalo *epifanii* a nedalo se k němu dojít prostřednictvím majetků, bohatství nebo vlivu. Cesta k *epifanii* byla možná pouze čistě, poctivě a ryze – proto je symbolem olympijských her oheň, protože oheň byl již u Platóna nejvyšší ideou. Oheň je spravedlivý a posvátný. *Hoří tak v duši sportovce jako to, co má nejvyšší hodnotu.*⁹⁸

Moderní OH jsou z obrovské části zaměřeny na diváka. Sportovci adorují své výkony mimo jiné i proto, aby byl divák spokojen. *Divák je součástí sportovního divadla.*⁹⁹ Divák potom přináší peníze organizátorům, umožňuje tak organizaci OH v takovém masovém měřítku, jako je tomu dnes. Hry jsou obrovský byznys. Pokud by divák o sport ztratil zájem, OH by zanikly. Sport dnes bez diváka na profesionální a olympijské úrovni ztrácí svůj smysl. Olympijské hry se stávají součástí *konzumu*. A to jen dokazuje absolutní odcizení od ideálu původních OH. Vztah divák a sportovec je však odjakživa součástí sportu. Původní smysl spočíval ve spoluprožití výkonu mezi divákem a sportovcem. Dnešní smysl výkonu je z pohledu diváka *konzumní*, jde mu o to vidět výkon, prožít rauš, emoce, utéct z bytostného

⁹⁸ HOGENOVÁ, Anna. *Etika a sport*, s.108.

⁹⁹ HODANĚ, Bohuslav. *K problému filozofické kinantropologie*, s.132.

tázání. Z pohledu sportovce pak jde především o to diváka uspokojit, ukázat mu atraktivní výkon v atraktivním prostředí, k čemuž se váže i obrovské množství reklamy a různých jiných módních trendů. Kam budou dál šplhat rekordy? Jak budeme dále posouvat hranice? Co je vlastně smyslem sportu v dnešní době? Smyslem tělesné kultury a olympismu by měl být člověk, který je s danou činností spojen. Nezbývá než věřit, že opět tuto cestu nalezneme a nedospějeme tak k Heideggerovi a jeho slavnému výroku: *Už jenom nějaký bůh nás může zachránit.*¹⁰⁰

Sportovci, jež ohromují svými výkony, jsou dnes považováni za hrdiny. Kdo je ale opravdovým hrdinou v rámci ideje *areté* a smyslu *kalokagathia*? Hrdinou není ten, kdo se jím rozhodne stát v rámci realizace svého výkonu, ze své vůle a racionality. Takový člověk by byl pouze jakousi „karikaturou hrdiny“, protože cesta k hrdinství se neskryvá v uznání vašeho výkonu veřejností. Být hrdinou znamená „brát své svědomí vážně, nebýt čistým produktem okolí na základě nahodilosti a voluntarismů. (...) skuteční hrdinové si totiž jako hrdinové vůbec nepřipadají.“¹⁰¹ Hrdina se nestará o to, zda je skutečně někým vnímán jako hrdina, hrdina je hrdinou bez ohledu na jistotu uznání jeho „hrdinskosti“ společností. Bez ohledu na odměnu za své činy, bez vypočítavosti svého jednání. „Hrdina prostě realizuje příležitost k činu.“¹⁰²

Co dnes považuji za naprosto alarmující je to, že mnohdy není úspěšný a známý ten sportovec, který má morálku a výkon, ale sportovec, který je viditelný na sociálních sítích, mnohdy se prezentující naprosto nemorálním až „bizarním“ chováním. Takový člověk má dnes sledovanost, takový sportovec je slavný, bohatý a známý. Dokáže přivést diváky na danou sportovní akci. Je totiž sledovaný a sledovanost přináší peníze, reklamu a na základě toho bohužel i moc a slávu. Je tohle stále ještě tím, co považujeme za sport? Sledujeme obrovskou degradaci sportu a smyslu sportování, které už před nástupem sociálních sítí a s tím spojených aktivit zažívaly úpadek. Jak je vůbec možné, že dnes existují organizace, které vydělávají miliony na zápasech „šilenců“, na zápasech liliputů, tělesně i jinak postižených lidí? Je to proto, že je to pro diváka atraktivní, přináší mu to rauš, je to

¹⁰⁰ HEIDEGGER, Martin a CHVATÍK, Ivan. "Už jenom nějaký bůh nás může zachránit": rozhovor s Martinem Heideggerem pro německý časopis *Der Spiegel*.

¹⁰¹ HOGENOVÁ, Anna. *Hermeneutika sportu: [výběr filosofických textů]*, s. 72.

¹⁰² JIRÁSEK, Ivo. *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*, s.247.

„bizarnost“, která člověka vytrhne od starostí běžného života a dá mu tak na chvíli možnost zapomenout a utéct. Utéct pryč od bytostných otázek, které jsou cestou k životu v pravdě. Prvním krokem byl úpadek olympismu, to, o čem mluvím v tomto odstavci, je jen dalším krokem ve ztrátě smyslu sportu a cesta k zapomenutí na ideál *kalokagathia*. Sport a výchova, v nichž jsou tito lidé vzory se jen velmi těžko stanou péčí o duši.

1.4.2 Profesionální sport

Prvky profesionálního sportu jsme mohli pozorovat již v antickém Řecku, zejména ve vrcholném období starověkých olympijských her, kde se nejlepší olympionici těšili obrovskému uznání široké veřejnosti a působili jako „celebrity“ své doby. Tito sportovci sice nedostávali zaplacenou za každý závod, zápas atd., tak jako je tomu dnes. Mohli mít ale například sponzory, díky čemuž je jejich sportování a veřejné působení dokázalo uživit. Tito sportovci měli vlastní trenéry, maséry, fyzioterapeuty a další osoby, které jim pomáhaly s jejich sportovní přípravou. Ti byli za svou práci placeni, a tudíž můžeme říct, že se živili sportem. Sportovci i jejich „týmy“ se sice sportem živili, ale stále nemůžeme mluvit o profesionálním sportu v dnešním slova smyslu.

Profesionální sport jako takový má své základy v tzv. patronátním sportu, jenž je znám již v 17.–18. století z prostředí Anglie. Šlechtici a bohatí lidé si najímali a platili své vlastní zápasníky, žokeje, běžce a další sportovce, pro které pořádali soutěže, platili jim za výkon a uzavírali mezi sebou sázky na vítěze, čímž se jim částečně pokryly náklady na jednotlivé atlety. Definice profesionálního sportovce je dnes jednoduchá. Profesionální sportovec je ten, který za svůj výkon dostává peníze. Až do konce 20. století však nebyla tato definice jasná a amatéra od profesionála také odlišoval sociální původ. Profesionální sport byl tedy od samého začátku postaven na hodnotě peněz. Vymyká se tedy od jeho původního řeckého smyslu. Pokud bychom přijali původní smysl řeckého sportu jako ten správný pohled na sport, je profesionální sport od svého vzniku mimo tuto koncepci. Je založen na hodnotové filosofii – hlavními měřítky jsou výkon, zisk, moc a sláva.

Jedním z prvních, kdo se na našem území zabývali otázkou profesionálního sportu, byl František Smotlacha. Smotlacha definuje rozdíl mezi sportem a ostatními činnostmi pohybového charakteru. Na základě historického rozvoje sportu si všímá tíhnutí

člověka k tomu, aby v něčem vynikal nad ostatními. Pokud někdo takto vynikal nad ostatními a patřil třeba k méně majetným vrstvám společnosti, měl pochopitelnou tendenci svůj výkon zpeněžit. Rozlišuje tak amatérský a profesionální sport právě na základě finančního ohodnocení výkonu – toto pojetí profesionálního sportu je aktuální dodnes. Smotlacha nepokládá za sport dětskou hru, ale sport je pro něj něčím, co je organizované a lze tam měřit výkon.¹⁰³ Smotlacha tak dokázal vidět nejen důležitost sportu a jeho pozitivní aspekty, ale také jeho úskalí a problémy.

Dnešní profesionální sport je postaven na hodnotách voluntarismu. Pokud je nějaké dítě talentované, bývá již od mladého věku tlačeno k co nejlepším výkonům. Je přísně orientováno na výkon a mnohými je vnímáno pouze jako stroj, objekt či prostředek k vydělávání peněz. Aby byl sportovec ve středu zájmu, musí být nejlepší, musí se pořád zlepšovat, aby si ho lidé všímali. Musí být něčím, co Nietzsche označí pojmem *vyšší lidé*¹⁰⁴ – *nadlidé*, ti, kteří mají vůli k moci, která neustále roste. Dnes to je přesně tak, jak předpověděl Nietzsche. Jakmile sportovec není na vrcholu, ale stagnuje tak je velmi brzy zapomenut. Dnešní olympijské hry se nesou v obdobném duchu. Všem jde o vítězství, počet medailí a rekordy. Láska k pohybu jako takovému mizí. Stále častějším tématem je ve sportu doping, který je dnes mnohými chápán jako něco, co ke sportu patří. Jaký to má ale význam? Opět nám jde jen o výkony. Člověk na dopingových látkách nikdy nebude během sportu sám sebou, jeho tělo se stane pouze prostředkem a účelovost sportu se tím vytrácí. Doping je dalším bodem, který brání lidem vnímat sport tak, jak by měl být vnímán. Další z věcí, co jde v absolutním protikladu *kalokagathia*. Jakkoliv si potom sportovec omlouvá a odůvodňuje užití dopingu, měl by si vzpomenout na Merleau Pontyho: „*Nevymlouvejte se na dobré úmysly, podívejme se spíše, v co se proměňují, když je vypustíme do světa.*“¹⁰⁵

Zajímavou kapitolou v našich nedávných dějinách byla doba epidemie koronaviru. Přinesla s sebou totiž další důkaz toho, že sport je ve společnosti důležitý především jako prostředek k vydělávání peněz. Obyčejným lidem byl sport z velké části zakázán, ale profesionální sport mohl pokračovat. Proč? Většinou se mluvilo o tom, že je to zdroj obživy

¹⁰³ HODAŇ, Bohuslav. *K problému filozofické kinantropologie*. s. 17.

¹⁰⁴ NIETZSCHE, Friedrich; FISCHER, Otokar; SALAQUARDA, Jörg a KOUBOVÁ, Věra. *Tak pravil Zarathustra*. 293.

¹⁰⁵ MERLEAU-PONTY, Maurice; MÉNASÉ, Stéphanie a GAJDOŠOVÁ, Kateřina. *Svět vnímání*. S.54.

daných sportovců. Pravý důvod ale spatřuji v tom, že v profesionálním sportu jde v první řadě o peníze investorů, sponzorů, televizí a dalších zúčastněných. Profesionálové tak mohou dále sportovat bez omezení a my ostatní jsme museli hledat cesty, jak se sportu i přes tato omezení věnovat. Snažili jsme se chodit do přírody, běhat, cvičit a udržet tělo v pořádku nejen pro něj samotné, ale i z důvodu péče o naše duševní zdraví, péče o duši samou. Epidemie nám ukázala, že karteziánské jistoty nejsou vždy tak neochvějné, jak se nám může jevit, a také nám dala prostor a čas na chvíli zklidnit tempo, prodlévat v bytostném tázání a být se sebou samým. Čas je něčím, co je nám nejbližší, o čem všichni víme, ale zároveň nemáme čas se jím zabývat a uvažovat o něm. Čas se ukazuje například tehdy, když ho máme nedostatek, je to moc, které jsme podrobeni.¹⁰⁶ Takový je čas v lineární rovině, o kterém jsme měli čas přemýšlet díky „nudě“, jež s sebou epidemie přinesla. Mohli jsme přemýšlet o čase a okamžiku, „*který je jiný „ted“ než je „ted“ uplývající v jedné velké přítomnosti*“.¹⁰⁷

Dalším úskalím, se kterým se profesionální sport potýká, je doping, o kterém jsem se již zmínil výše. Dříve byl doping záležitostí převážně sportovců na profesionální úrovni, dnes se však stále častěji dostává do rukou obyčejného člověka. Je stále snadněji přístupný, jeho cena klesá a v některých státech je již brán například ve fitness komunitě prakticky jako samozřejmá součást onoho „sportovního“ snažení. Podle Hogenové je doping *signum hlubšího problému*.¹⁰⁸ Musíme tedy hledat jeho kořeny a vnímat jej jako odpověď, na kterou je třeba najít otázku. Jeho původ potom spatřuje v charakteru existence dnešní doby, jež je zaměřena na výkon růst síly a touhu po moci. Kdy se projevuje vůle k moci? Jen ve chvíli, kdy stále stoupá, vzrůstá a expanduje. Ve chvíli, kdy tento charakter ztratí, tak zaniká. Dnešní doba je striktně zaměřena na výkon, na posouvání hranic a rekordů. Jak je možné, že dříve byly světové rekordy na úrovni dnešních poloprofesionálních výkonů a dnešní světové rekordy byly pro tehdejší dobu prakticky nepředstavitelné? Byli lidé nějakým způsobem jiní? Domnívám se, že ne. Dnešní doba nabízí kromě lepších podmínek pro sportovce v rámci jednotlivých sportovních areálů také profesionální služby lékařů, masérů, terapeutů, trenérů a dalších specialistů, jež většinou berou těla sportovců jako objekt. Tento celý systém je podpořen stále „lepší“ dopingem, o němž máme díky vědě

¹⁰⁶ PETŘÍČEK, Miroslav. *Znaky každodennosti, čili, Krátké řeči téměř o ničem*, s.51.

¹⁰⁷ Tamtéž, s.54.

¹⁰⁸ HOGENOVÁ, Anna. *Etika a sport*, s.102.

stále širší znalosti. Díky tomu jsou sportovci schopni posouvat své výkony až do té doby, dokud jim to těla dovolí. Jakmile zastaví progresivní tendenci svého výkonu, velmi často postupně upadnou do zapomnění a jejich místo přeberou jiní. Sport tak není o prožitku, nýbrž o výkonu, senzaci, rauši a vůli k moci. Zdatnost, kterou v sobě tyto výkony potom obsahují, však není zdatnost ve smyslu *areté*, jež byla základem olympismu v Řecku.

Výkony jsou dnes již na tak vysoké úrovni, že fyziologicky téměř není možné je posunout dále. Diváci ale dožadují neustálý růst výkonů, neustálé posouvání hranic možností sportovců, které jsou dnes již tak extrémně posunuté, že nedovedu odhadnout, kam se tento trend do budoucna posune. Další úskalí vidím v možnosti prožívání sportu z pohledu diváka.

Existují sporty, kde je výsledek jednoduše buď výhra, nebo prohra. Ta je viditelná ihned, sledujeme zápolení v přítomnosti a výsledek je jasný. Proto se domnívám, že oblíbenost zápasu, ať už se jedná o MMA, Thajský box, nebo jiné „bojové“ sporty v poslední době tak stoupla. Lidé totiž sledují zápasníky, kteří prožívají moment teď a tady, prožívají otřesy a opravdovost sportu, které je divák schopen prožívat spolu s nimi. Zápas nabízí autenticitu, která se z mnoha oblastí vrcholového sportu vytrácí. V případě, že sleduji například sjezdové lyžování, nejsem pozorovatel zápolení teď a tady, neboť výsledek se dozvím až na základě časomíry ve chvíli, kdy všichni soutěžící dokončí závod. To, co pozoruji, je spíše umění dokonalosti pohybu, výsledné časy jsou často téměř shodné a rozdíly jsou v řádu desetin až setin sekund. Předpokládám, že tato tendence nadále poroste. Dnes už prakticky nezbytná podpora sportovců pomocí umělých prostředků může vést ke stále vyrovnanějším, avšak nepřirozeně dosaženým výsledkům. Obávám se, že právě tohle může do budoucna vést ke ztrátě oblíbenosti sportu, který se postupně stává byznysem a showbiznysem. Řečeno s Hodaněm: „*Těmito procesy se sport stále více a více oddaluje od své původní spirituality, antické posvátnosti.*“¹⁰⁹

Zásady fair play, jež v sobě měly nést prvky *areté*, tak pomalu mizí. Z pohledu filosofické etiky a mravnosti můžeme podle Hogenové říci, že pouze pokud sportovec nebere dopingové látky z důvodu vlastního rozhodnutí, jež vychází z jeho svědomí, je etika a mravnost přítomna. Naproti tomu, pokud sportovec nebere dopingové látky pouze

¹⁰⁹ HODANĚ, Bohuslav. *K problému filozofické kinantropologie*. s.123.

ze strachu z jeho odhalení, nemůžeme o etice a mravnosti vůbec hovořit.¹¹⁰ Proto spatřuje chybu v současné strategii boje proti doping. Ta spočívá zejména v zastrašování sportovců. Ať je to z důvodu antidopingových kontrol, či upozornění před negativními následky a nebezpečím, jež doping skýtá. Sportovec by měl být naopak motivován pozitivně, aby z vlastní vůle neuzíval doping z hlediska etického a taky z důvodu porozumění tělu v kontextu péče o duši a tělu jakožto subjektu. Naším cílem by mělo být vytvoření prostředí, ve kterém není pojetím výkonu vítězství v konkrétním závodě, ale vítězství nás samých nad sebou samými. V takovém prostředí může vzkvétat duch fair play, pro nějž se však musí sportovec sám a z vlastní vůle dobrovolně rozhodnout. Neboť: „*donucovacími prostředky dosáhneme jen zdání etična – doxá, pravé hodnoty epifanického vítězství však nikoliv*“.¹¹¹

1.4.3 Privace *areté* a *kalokagathia* v současném sportu

Areté a *kalokagathia*. Dva pojmy ze starého Řecka. O *areté* se dnes ví mezi širokou veřejností jen velmi málo. Jen pár lidí tento pojem zná a minimum z nich jemu rozumí, a ještě méně jej žije. Naproti tomu pojem *kalokagathia*, který je s *areté* v mnohém spjat je daleko více zakořeněn ve vědomí společnosti jakožto způsob života, jež pojí jeho fyzickou a duševní stránku. Dnes se stále více diskutuje o tzv. „balanced life“ tedy životě, ve kterém by měl být soulad mezi prací, odpočinkem, tělesným i duševním rozvojem. Jak moc je toto v souladu s *kalokagathia*? Na první pohled bychom řekli, že soulad je patrný. Teoreticky to tak může být, nicméně praktická zkušenost ukazuje na něco jiného.

Ve starém Řecku měli *gymnasion*. Zde se snoubila tělesná krása a pohyb se studiem, rozhovory s filozofy a všestranným rozvojem. V dnešních fitness klubech spíše pozorují estrády konzumu, kde fitness tělo neznamena statečnou duši, jako tomu chtěl Platón, nýbrž velmi často duši, která má strach – *tymor* a za svalnatou postavou, jež bývá velmi často podpořena dopingovými látkami, se skrývá bojácná duše, která není schopná dialogu se sebou samou, nevidí celek, nevidí pozadí a žije jen ve jsoucnech a konzumu.

¹¹⁰ HOGENOVÁ, Anna. *Etika a sport*, s. 104.

¹¹¹ HOGENOVÁ, Anna. *Etika a sport*, s.104.

Kalos – estetická krása je čím dál více odloučena od *agathos* – dobra morálního. Jak máme potom nahlížet na dnešní „hrdiny“ sportovní scény? Jsou jako ti hrdinové z antických příběhů a vítězové nejstarších olympijských her, jež žijí v souladu s *areté* a *kalokagathia*, nebo jsou to jen hvězdy konzumu a celebrity, které jsou nadané na určitou disciplínu, ale spojení *kalos* a *agathos* jsou jim cizí? Jakou roli v tomto hraje výchova? Domnívám se, že značnou. Výchova by měla být všestranná a utvářet duchovní i smyslovou krásu člověka a měla by mít hodnotu dobra a ctnosti, měla by mít *areté*.

Důkazem správného využití *gymnastiky* ve sterém Řecku mělo být fyzické zdraví a to, že člověk nepotřeboval lékařství pro svůj spokojený život. Zdraví tak bylo *důkazem harmonické osobnosti*.¹¹² V Řecku se o to staral výchovný systém *paideia*, jež byl praktickou výchovou v prostředí oněch *gymnasionů*, kde byla přítomna *múzika*, *gramatika* i *gymnastika*. Obnovení takových vzdělávacích institucí je dnes snad už jen utopistická myšlenka, neboť většina sportovců má své vlastní lékaře, fyzioterapeuty a další odborníky z řad medicíny, kteří jejich těla vnímají objektovým způsobem. Celkový stav dnešní výchovy, která je silně zaměřena na uplatnění studentů na pracovním trhu, také nepomáhá v harmonickém rozvoji dospívajících lidí. Ze škol mizí výtvarná i hudební výchova a v mnoha školách i výchova tělesná. Mnohdy bývá v rámci víry ve zlepšení dokonce zaměřována něčím, co je zvané *výchovou ke zdravému životnímu stylu*, kde už ze samotného názvu cítíme orientaci k objektu těla. Tělesná výchova v dnešních vzdělávacích institucích je sama o sobě v žalostném stavu, což dokládá i neustále rostoucí procento obezity mezi dětmi.

Řecká tradice *kalokagathia* tak ve svém pravém smyslu nebyla dodnes obnovena. Ač došlo k určitým pokusům v renesanci, nebo ve snahách humanistických vychovatelů, ideál *kalokagathia* je dnešní společnosti stále vzdálen. Jedinou jiskřičku v hromadě popela můžeme spatřit v tzv. zážitkové pedagogice, která se v mnohém podobá starořecké *kalokagathii*. Ta spočívá v promyšleném střídání pohybových, tvořivostních, herních a komunikativních aktivit, besed a rozhovorů. Obsahuje velkou programovou všestrannost zahrnující rozvoj mnoha osobnostních charakteristik a vlastností člověka. Kultivuje zájem jednotlivce a osobní angažovanost. Probíhá většinou na jednotlivých několikadenních

¹¹² JIRÁSEK, Ivo. *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*, s.100.

kurzech, nikoliv na denní bázi.¹¹³ Aktivity totiž bývají od brzkých ranních hodin až do pozdní noci a zatím není na celém světě žádná instituce, která by toto dokázala zařídit na denní bázi. Zážitková pedagogika je ve svých začátcích a z velké části je provozována neziskovými organizacemi s velkým zapojením dobrovolníků. Zážitková pedagogika by měla prohlubovat zájem o dialog, schopnost vstupovat do dialogu, jít do rizika a činit duši statečnou tak, jako tomu chtěl Platón. Dialog byl u Platóna naprosto zásadní. Jen pomocí dialogu poznáváme druhé lidi, ale také sebe sama, můžeme být v dialogu s přírodou, okolím a se světem, a to je vše předmětem zájmu zážitkové pedagogiky a jako taková může být i zážitková pedagogika péčí o duši a cestou k sobě samým. Zážitková pedagogika tak poskytuje naději v tom, že znovuoobnovení *kalokagathie* již není pouhá utopie a zbožné přání některých teoretiků.

¹¹³ Srov. JIRÁSEK, Ivo. *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*. S.203-207

2 Sport jako součást péče o duši

Co máme rozumět pojmem „*péče o duši*“? Tato otázka má své kořeny již v sókratovské a platónské době. Platónův Sokrates se věnuje problematice duše ve svých dialozích, jež se týkají etiky, vzdělání a poznání. Popisuje v nich nejen to, čím je pro něj duše, ale také to, jaký je její účel a charakteristika. Můžeme říci, že právě péče o duši je jedna z centrálních myšlenek platónské filosofie. Péče o duši je totiž dle Platóna nezbytná pro dosažení plnohodnotného života. Péče o duši u Platóna spočívá v první řadě v poznání sebe sama, stejně tak jako hlásalo pověstné heslo na dveřích delfské věštírny. Poznávání sebe sama spočívá ve zkoumání vlastního toku *cogitaciones* – toku myšlenek. Cesta tak spočívá v opuštění karteziánské jistoty, ve vstupu do dialogu se sebou samým. Tímto procesem začíná poznání sebe sama.

Dalším bodem Platónské péče o duši je vzdělávání a výchova. Správné vzdělání u Platóna by mělo být takového charakteru, který je péčí o duši. Takový proces vzdělávání by neměl spočívat pouze v hromadění znalostí i informací, neměl by zahrnovat pouze memorování systémů, pravidel a pouček, tak jak je tomu mnohdy v dnešním školském systému. Patočka k tomu dodává: „*většinu školní výuky nepotřebujeme, to jsou takové všeobecné poznatky a pojmy, v životě toho nebudeme nikdy potřebovat.*“¹¹⁴ Vzdělávaný by měl být vychováván a rozvíjen v co největší všestrannosti a co nejmoudřejšími lidmi. Má se učit matematice, geometrii ale také hudbě a filosofii a v neposlední řadě adekvátním způsobem pečovat o své tělo. Měl by tedy dodržovat harmonii mezi *gramatikou, múzikou a gymnastikou*, jako tomu bylo dříve v Athénách.

K procesu učení by mělo docházet pomocí dialogů, jež mají za cíl přivést vzdělávaného nikoliv ke zprostředkovaným informacím skrze jeho učitele, nýbrž pomocí správně formulovaných otázek by měl být pedagog schopen přivést studenta k odpovědím prostřednictvím jeho vlastního uvažování tak, jak to demonstruje Platónův Sokrates v jeho dialozích, a právě proto nám Platón předává svou filosofii prostřednictvím dialogů. Nechce nám jen zprostředkovat informace, ale chce přimět čtenáře k přemýšlení nad jeho bytostnými otázkami a učí jej tak myšlení. Měl by studenty dovádět k otřesům, jež jsou zásadní

¹¹⁴ PATOČKA, Jan, Ivan CHVATÍK a Pavel KOUBA. Péče o duši. Praha 1996, s. 363–366.

v procesu poznávání. První etapou výše myšleného otřesu je *údiv*. *Údiv* je stěžejním požadavkem pro rozvoj filosofie vůbec. *Údivem* totiž vše začíná, neboť *údiv* je touha a cit pro to odkrýt něco, co je nám doposud skryto, nese v sobě zájem o *ideu* v její ryzí podobě a vztahu k celku, nikoliv ve smyslu jednoduchého poznatku. Filosofie tak plní svůj úkol rozšířit život o nové obzory, naproti tomu věda rozšiřuje život o vědění, o to, co je *claré et distincté* a tak stojí v rozporu s filosofii.¹¹⁵

Cílem života je potom dle Platóna dosažení tzv. *eudaimonie* což je stav štěstí a absolutního blaha. Tento stav spočívá v harmonii mezi rozumem, emocemi a touhami jedince. Cesta k této blaženosti vede právě skrze péči o duši. Součástí této harmonie je spjato s koncepcí Platónových čtyřech ctností. Jsou jimi *statečnost – andreija, spravedlnost – dikaiosýné, moudrost – sophia a mírnost, nebo umírněnost – sóphrosýné*.¹¹⁶ Pokud se jimi člověk bude řídit, naučí se péči o duši a dosáhne tak cíle zvaného *eudaimonia*. Právě ona *statečnost* se pojí se sportem a tělovýchovou a je proto důležitá v kontextu této práce.

Jak bylo demonstrováno v předchozích kapitolách, sport, tělesná kultura a péče o tělo byly součástí výchovy již v antickém Řecku. Platón se výchovou, ve smyslu *paideia* a péči o duši zvanou *epimeleia*, zabývá velmi podrobně. Ve svém dialogu *Lachés* se pokouší definovat význam *statečnosti*, jež byla jednou ze čtyř platónských ctností, o nichž jsem se již zmiňoval. Ona *statečnost* je rozdílná od ostatních ctností zejména tím, že s sebou přináší praktický aspekt. Zatímco ostatní ctnosti lze rozvíjet především skrze intelekt, *statečnost* je rozvíjena v rovině tělesné. Zde tedy spočívá význam v *gymnastice*, která byla v Řecku součástí všestrannosti ideálu *kalokagathia*. *Výhody* zdokonalování v oblasti *statečnosti* nespaturuje Platón pouze v rovině fyzické. Rozvojem síly a odolnosti těla pomáháme duši, aby ztratila obavy o přežití těla a tím je jí otevřen prostor k jejímu dalšímu rozvoji. *Péče o duši je pohybem směřujícím k tomu, co je pravdivé, dobré a spravedlivé, k tomu ke všemu je zapotřebí odvahy*.¹¹⁷ *Statečnost* tak pomáhá bojovat proti strachu, který je nepřitelem péče

¹¹⁵ PATOČKA, Jan, Ivan CHVATÍK a Pavel KOUBA. *Péče o duši*. Praha 1996, s. 368.

¹¹⁶ BUSINSKÁ, Helena; KREJČÍ, Vilém; KUCHARSKÝ, Pavel; MAREK, Václav; VRÁNEK, Čestmír et al. *Slovník antické kultury*, s.63.

¹¹⁷ HOGENOVÁ, Anna. *Etika a sport*, s.42.

o duši. Silné a odolné tělo je základem silné a odolné duše, která může stoupat ke světu idejí.¹¹⁸

Dle Platóna máme tedy posilovat tělo pro odvalu duše. Toto je součástí tzv. *epimelei* – péče o duši. Vztahu těla a duše se věnuje Platón v dialogu *Faidón*. Duši považuje za nesmrtelnou a v duši tkví dle Platóna pravá lidská podstata. Člověk by se o ni měl starat – měl by o ní pečovat, stále se učit, poznávat a prodlévat v otázkách a napětí bytostného tázání, jak nám později připomíná Patočka. V tomto směru se může tělo jevit jako překážka, jako vězení duše. Platón vidí rozdíl v cílech těla a duše. Nicméně si uvědomuje propojování vzájemných vztahů těla a duše. Stejně jako Ricoeur který mluví o *záhadě jednoty těla a duše*¹¹⁹. Zatímco tělo míří u Platóna k tělesným slastem, duše se snaží poznat podstatu skutečnosti tedy tzv. ideje, které existují samostatně v neměnném světě, jež je věčný a neměnný a je vzorem pro tento svět, k němuž se máme přiblížit a dostat. Mohlo by se tedy zdát, že pokud budeme žít v askezi, nebudeme brát v potaz žádosti těla, bude to nejlepší cesta za poznáním Idejí. Takto by měli žít zejména filosofové, kteří se celý život snaží duši odpoutat od hmotného těla, přivést ji zpět samu k sobě a oprostít se tak od strachu ze smrti.¹²⁰ Otázka strachu ze smrti je aktuální dodnes. Heidegger ji vnímá jako pozadí, bez kterého by nebyl život možný, a tedy jako součást života, kterou je třeba přijmout a neobávat se jí. Otázce smrti v kontextu dnešní doby se ještě budu věnovat níže. V asketické cestě za odpoutáním duše od těla Platón spatřuje určitá úskalí. Je si vědom toho, že slabé tělo bude zatěžovat duši nemocemi a takto sužovaná duše nebude schopna dalšího poznání. Proto vnímá za důležité věnovat tělu přiměřenou péči, která však nesmí zatlačit do pozadí péči o duši, jak se tomu mnohdy děje. Hledá tak harmonii a ví, že nejde jednoznačně odloučit duši od těla, aniž by to s sebou nepřineslo následky.¹²¹

Otázka péče o duši je tedy známá již více než dvě tisíciletí. Jako taková je stále živá, a její odkaz byl opět oživen zejména v díle Jana Patočky, který reflektoval platónské

¹¹⁸ Odstavec přepracován a doplněn za základě mnou již publikované statě v: BUREŠ, J. *Rozdílnost pojetí sportu v otázce "péče o duši" v dějinách a dnes*. In HOGENOVÁ, A., *Filosofie a dějiny*, s. 123-128.

¹¹⁹ RICŔEUR, Paul a ČAPEK, Jakub. *Filosofie vůle. I, Fenomenologie svobody*, s.333.

¹²⁰ PLATÓN. *Faidón*. Šesté, opravené vydání. Praha: OIKOYMENH, 2005, s. 24-25

¹²¹ Rozpracováno a doplněno na základě dříve publikované statě v: BUREŠ, J. *Rozdílnost pojetí sportu v otázce "péče o duši" v dějinách a dnes*. In HOGENOVÁ, A., *Filosofie a dějiny*, s. 123-128.

myšlenky a dospěl k názoru, že: *poznáváme, protože pečujeme o duši*¹²². Cílem péče o duši u Patočky nebylo najít první příčiny a poslední důvody, nýbrž poznávání. Řečeno s Hogenovou: *Hledat osmyslnění vlastní existence je možné pouze cestou „péče o duši“*.¹²³ Péče o duši by měla v sobě obsahovat vše. Cílem péče o duši by neměl být konkrétní výsledek, nýbrž samotná cesta a proces poznávání. Neboť člověk, který žije jen pro konkrétní výsledky a důvody, propadá nihilismu, neboť tyto cíle nejsou mnohdy tím, co vychází z nás samých, jsou to výsledky odvislé od konkrétní situace, okolních vlivů atd. Součástí péče o duši by v neposlední řadě měla být i péče o smrt. Smrt je totiž součástí celku života, patří k životu a strach ze smrti a útěk od samotného vědomí vlastní smrtelnosti vede k Heideggerovskému *neautentickému* životu. Bez smrti, jež je pozadím, ze kterého vystupuje a jeví se sám život, by tak onen život totiž nebyl vůbec možný.

¹²² PATOČKA, Jan; KOUBOVÁ, Věra; CHVATÍK, Ivan a KOUBA, Pavel. *Evropa a doba poevropská*, s. 66.

¹²³ HOGENOVÁ, Anna. *Etika a sport*, s.41.

2.1 Péče o duši

Nejzásadnějším bodem v otázce a cestě k péči o duši je výchova. Právě ona výchova je tím, co otevírá cestu k *epimelei – péči o duši*, jež je klíčem k životu v pravdě. Duše je v Patočkově filosofii tím, co *má pohyb ze sebe sama*.¹²⁴ Péče o duši je tak péčí o pohyb duše. *Duševní pohyb vzniká na podkladě něčeho, co se samo nepohybuje a je tak referentem tohoto pohybu*.¹²⁵ Patočka hovoří o třech životních pohybech. V prvním pohybu se *zakotvujeme* k tomu, co již jest. Musíme přijmout sami sebe v tom, do čeho jsme byli postaveni a na základě toho potom můžeme rozvíjet naše schopnosti.¹²⁶ Důležití jsou zde naši rodiče, kteří nám zajišťují životní potřeby a naším cílem je být ostatními přijímáni. *Země* zde stojí jako nehybný základ pohybu, bez něhož by se pohyb nemohl jevit. Ve druhém pohybu již nemáme rodiče, kteří nám pomáhají na cestě za spokojeností, ale tato činnost již závisí na nás samotných. Jsme vystavováni druhým, kteří se na nás mohou dívat jako na objekt s možným užitkem, stejně tak, jako se my můžeme dívat na ně.¹²⁷ Jedná se tedy o pohyb *obstarávání*, k čemuž dochází zejména prostředkem naší práce. V tomto stádiu většina lidí setrvá po celý život. Bojují o postavení s ostatními lidmi a zaobírají se prací ve snaze zajistit si postavení a obživu. Teprve prožitím třetího pohybu člověk pocítí to, co by měl dle Patočky zakusit každý, kdo vládne. Jedině tak je člověk schopen dojít k „životu v pravdě“. V souvislosti s třetím pohybem Patočka mluví o frontovém zážitku.¹²⁸ Popisuje situaci vojáka, který čeká na zvuk píšťalky, jež mu zavelí k útoku na nepřítele. Neví, zda přežije, zemře, a jestli se kdy vrátí domů. Cítí absurdnost situace, nechápe, proč tam je a k čemu to celé vede. Dojde do bodu, kdy úplně na vše zapomene, odhodí všechny předsudky, vypustí všechny starosti a začne být sám se sebou, a to je právě ta situace, ve které se voják dotkne třetího referentu. Chvilu, ve které se z Platónovy jeskyně dostane člověk ven do světa ideí. Prožitek zvaný *chórismós*¹²⁹. Až tento třetí pohyb dá našemu životu plnost a celkovost. V tomto pohybu totiž nedochází k setkávání s jinými jsoucnými, ale k setkání člověka se sebou samým. A právě ti lidé, kteří se dotkli třetího referentu by měli vládnout. Dnes je ale patrné, že velká většina

¹²⁴ PATOČKA, Jan; KOUBOVÁ, Věra; CHVATÍK, Ivan a KOUBA, Pavel. *Evropa a doba poevropská*. S.91.

¹²⁵ HOGENOVÁ, Anna. *Etika a sport*, s.43.

¹²⁶ PATOČKA, J. Co je existence?, In: *Fenomenologické spisy II*. Praha: Oikoymenh, 2009, s. 354

¹²⁷ PATOČKA, J. Co je existence?, In: *Fenomenologické spisy II*. Praha: Oikoymenh, 2009, s. 359

¹²⁸ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Třetí, opravené vydání. Praha: OIKOYMENH, 2007, s.110-111.

¹²⁹ PLATÓN. *Ústava*. Čtvrté, opravené vydání. Praha: OIKOYMENH, 2005. Platónovy dialogy. s.269-303.

lidí, jež oplývají mocí a možnostmi vládnout a rozhodovat, zůstali uvěznění v druhém životním pohybu, tedy v *obstarávání*, což se projevuje jejich hodnotou v tíhnutí k majetku, moci a síle.

Jak se ale máme dnes dotknout onoho třetího referentu? Těžko půjdeme všichni do armády, abychom něco takového prožili. Příklad vojáka můžeme vnímat jako modelovou situaci, kterou jsme poté schopni prožívat pomocí našeho myšlení, či ke které se můžeme dostat v určitých chvílích našeho života. Mohou to být momenty, ve kterých se ocitneme v ohrožení na životě anebo také okamžiky, kdy se dostáváme na hranice vlastních možností například během sportu. A to v jakékoli jeho podobě a na jakékoli výkonnostní úrovni. Když se během zápasu v bojovém umění dostaneme pod tlak protivníka, jsme v pozici, ze které není úniku a jsme prakticky vydáni na milost a nemilost našemu soupeři, cítíme se podobně, jako onen voják na frontě v bezvýchodné situaci. V tuto chvíli, kdy jsme jenom sami se sebou, prožíváme momenty „teď a tady“ bez ohledu na jakoukoli časovost, jsme u věci samé. To jsou chvíle, které naše duše potřebuje ke svému rozvoji, musíme si je ale uvědomit a vnímat je. Právě v tomto spatřuji největší benefit sportovní aktivity. Pokud budeme ke sportu přistupovat jako k účelu a nikoli jako k prostředku, jako tomu bývá dnes, pomůže nám být sami sebou a žít z vlastního pramene.

Péče o duši u Jana Patočky tíhne k tomu, abychom dokázali pečovat o svou duši. Aby byla péče o duši možná, musíme žít v napětí bytostného tázání. To znamená, že k sobě musíme pustit otázky, které nás tíží, ze kterých máme strach. Neměli bychom otázky, které nás děsí, schovávat za raušem, utápět v alkoholu a v nekonečné honbě za zážitky. Zde je opět místo pro sport a výchovu – v jejich pravém smyslu, na který se během této práce odkazují – tedy takový sport a výchovu, jež nás učí tento strach přijmout a zbavit se jej. Občas bychom měli být sami se sebou, v tichu, vděční nejen za to, že se cítíme dobře, ale mít i vděk za to, že jsme schopni cítit bolest i smutek, které jsou také součástí celku života. Jen tak budeme žít život v jeho celkovosti a beze strachu ze smrti. Budeme žít život, který je autentický.¹³⁰

¹³⁰ Tyto tři úvodní odstavce této kapitoly jsou převzaty, doplněny a upraveny na základě mnou publikované stati v: BUREŠ, J. *Rozdílnost pojetí sportu v otázce "péče o duši" v dějinách a dnes*. In HOGENOVÁ, A., *Filosofie a dějiny*, s. 123-128.

Péče o duši tak spatřuje svůj *úkol v prožívání samém – v procesualnosti*¹³¹. Je autentická, neboť každý prožitek konkrétního člověka je autentický a založený na jeho vlastní intencionalitě. Je tak pravá a originální. Ono prožívání a proces péče o duši nejde naplánovat, nejde provádět bez bytostných prožitků. Mladí dnes neznají smysl péče o duši. Chápou budoucnost jako předstanovenou. Na základě svých talentů a výsledků testů jsou již předem připravováni do jednotlivých zaměstnání, nemají svobodu a ztrácí tak autenticitu života. Péče o duši se nevztahuje k budoucnosti, je teď a tady, je procesem, je tím, v čem sami sobě můžeme patřit, je procesem sebepoznání. Stejně tak v rámci sportovního autentického prožitku, kdy klademe sami sobě bytostné otázky, v každém pohybu obsahujeme sami sebe, ve své autenticitě pečujeme o svou duši. Výsledky, jež jsou v dnešní světě hlavním hnacím motorem a hlavní silou udávající směřování, jsou v otázce *epimelei* přirozeným plodem jí samé. Výsledky vyplývají z péče o duši, bez toho, aniž by byly předem daným cílem. Péče o duši nás učí nelpět na výsledcích našich činností. Ukazuje, že samotná cesta je cílem a autentické prožitky, které ji provázejí, jsou to důležité. Proto i v rámci přípravy na sportovní výkon by neměl být výsledek tím, na čem bezmezně a nejvíce záleží. Důležitý by měl být proces přípravy, kdy během tréninku dokážu být sám se sebou, být autentický, abych si mohl po zakončení přípravy říci, že jsem sám se sebou spokojený. Každý trénink bych měl hovořit sám se sebou, poslouchat tělo, hledat otázky na odpovědi, které mi tělo nabízí, tak jak to učí hermeneutika. Je důležité přistupovat k tělu jako k subjektu, nikoliv jako k objektu, stejně jako to říká Kant, když mluví o vztahování se k druhému člověku v rámci svého kategorického imperativu. Tělo je totiž součástí mého já, mého celku. Když se starám o tělo jako subjekt, pečuji tak o svou duši. V rámci sportovní přípravy pokud během procesu dojde k tomu, že lépe poznám sám sebe, byla tato příprava úspěšná bez ohledu na konkrétní výsledek.

Jak už bylo zmíněno, součástí celku je i smrt. Péče o smrt tak musí být také součástí péče o duši. Před naší smrtelností nás (zatím) neochrání žádný hmotný statek, žádné množství peněz ani bohatství. Pokud budeme ve svém životě vše konat pouze s cílem dosáhnout blahobytu v dnešním slova smyslu, tak je toto úsilí v kontextu lživé. Tato cesta totiž v sobě obsahuje velké množství strachu. Strachu o ztrátu financí, postavení, životních

¹³¹ HOGENOVÁ, Anna. *Etika a sport*, s.45.

jistot a strachu ze smrti. Tento strach potom odvádí člověka od péče o duši k péči o jsoucna, věci a materiálně. Stejně jako strach ze smrti je přítomen i strach ze stáří, které je stejně jako smrt přirozenou součástí celku života. Dnešní snaha bojovat proti stáří zejména pomocí hormonálních nebo plastických prostředků stojí v opozici proti této přirozenosti. Lidé tím sami sebe obelhávají a pošlapávají důstojnost vlastní *fysis*.¹³² Není nic špatného na tom o sebe dbát v rámci péče o tělo, za vynaložení úměrného úsilí, avšak v rámci přirozenosti tělu vlastní, *anti – aging* medicína, která právě tyto „nepřirozené“ prostředky využívá v rámci péče o tělo je tak v mnohých aspektech shodná s dopingem, o kterém jsem již psal.

Tyto „strachy“ však logicky vznikají na základě dnešního uspořádání společnosti, která stále hledá jistoty. Ale tyto jistoty jsou dle mého názoru pomíjivé. Velká část lidí cítila určitou jistotu něčeho, co nazvali svobodou, alespoň do doby, než vše změnila epidemie koronaviru. Najednou to, co bylo dříve jistotou, jako bylo jít navštívit přátele, jít ven, jít za zábavou to vše bylo omezené, nebo dokonce zakázané. Došlo k otřesu a nutnosti zamyslet se nad tím, čemu dnes říkáme svoboda. Epidemie v tomto dokázala mnohým otevřít oči, neboť je přiměla k tomu být doma, být v dialogu se sebou samým. Stala se pro nás v tomto ohledu výchovou. Jistotu ve smyslu *certitudo*, ke které dnes společnost tíhne, vnímám v tomto smyslu jako pomíjivou. Je to jistota, o které uvažuje Plotínos v pojmu *mít něco ve vlastní moci*, tedy něco, co konáme „*aniž přitom otročíme osudu*“¹³³, nicméně už on si byl vědom otázky, zda vůbec něco takového, co je neochvějně v naší moci, vůbec existuje a hledal metafyziku svobody¹³⁴. Já se obávám, že ona jistota, o které jsem mluvil výše, v naší moci není.

Smrt je součástí bytí. Řečeno s Heideggerem je smrt stejně tak jako „nic“ přítomna v bytí, nemůže tak chybět v lidské existenci.¹³⁵ Je tedy součástí pojetí celku u Jana Patočky a jako taková musí být i propedeutika ke smrti součástí *epimelei*. Už Platón nás učí, že péče o duši je přípravou na smrt. Smrt je tedy součástí života. Kdyby nebylo smrti, nebyl by možný život, neboť bychom si ho bez existence jeho protikladu nebyli schopni ani uvědomovat. Jako taková by v nás neměla vyvolávat strach. Měli bychom ji přijmout,

¹³² JIRÁSEK, Ivo. *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*, s.97.

¹³³ KARFÍK, Filip. *Plotínova metafyzika svobody*, s.23.

¹³⁴ KARFÍK, Filip. *Plotínova metafyzika svobody*, s.23.

¹³⁵ HOGENOVÁ, Anna. *Arété: základ olympijské filozofie*. Praha: Karolinum, 2000, s 27.

nebát se vystavit riziku a dostat se tak k autentickému životu, životu v pravdě, který v sobě smrt obsahuje jako svou součást, bez které by nebyl možný. Život v blahobytu a ekonomickém zajištění jakožto jediný cíl života není tím, co můžeme označit jako život autentický. Co nám pomůže vystavit se riziku a zbavit se strachů? Tady spatřuji právě úlohu sportu. Sport nás umí vystavit bytostnému riziku, měli bychom se jím nechat vést a prožívat ho v přítomnosti bez ohledu na budoucnost a umožnit mu být součástí péče o duši.

2.2 Filosofie těla

Co je tělo a jak k němu máme přistupovat? Pojem *tělo* je v běžném životě velmi často používán a na první pohled je jeho definice jasná a jednoduchá. Právě uvědomění si rozdílu mezi tělem a *tělem* je ve filosofii důležitým. Pojem *tělo* v sobě nese různé podoby a obsahy. O tomto svědčí i to, že některé jazyky mají pojmy, jež konkretizují *tělo*, které máme na mysli. Mají pojmy pro *tělo prožívající*, *myslící*, ale třeba také pro tělo ve smyslu *maso*.¹³⁶ Tělo a tělesnost je v centru filosofického zkoumání již od samého počátku lidské existence. Tělo je třeba chápat hlavně proto, protože „*pochopení člověka není v plném rozsahu možné bez pochopení těla*.“¹³⁷ Poznání tělesnosti je předpokladem pro pochopení existence člověka. Během věků a jednotlivých epoch lidských dějin se pohled na tělo a tělesnost proměňoval. Již od pradávna si člověk uvědomoval důležitost lidského těla, nicméně závažnost péče o tělo a snaha tělo chápat byla nejvíce patrná u starých Řeků. Tendence uchopit tělo pozorujeme již u atomistů, kdy Leukippos a Démokritos chápali tělo jako shluk atomů (byli tak celkem blízko modernímu pohledu). Aristoteles rozuměl tělo jako složeninu látky a tvaru atd. Církev potom na dlouhou dobu tělesnost upozadila (s výjimkou rytířské výchovy) a až s příchodem novověku, humanismu a osvícenství se péče o tělo a tělovýchova začala stávat opět předmětem vědy, výchovného systému i života běžných lidí.

Ve filosofii panuje a vždy panovalo ohledně těla mnoho otázek, na něž se snažili myslitelé najít odpovědi. Pátrali po tom, čím se liší tělo a těleso, zda má člověk tělo a duši, nebo čím se liší člověk a tělo? Jak tedy k tělu přistupovat? V první řadě bychom neměli tělo vnímat jako věc. Protože věcí není, pokud tělu přisoudíme věcnost a uděláme z něj těleso, tak ho tímto umrtvujeme. Jako těleso by bylo tělo pouze něčím přítomným v prostoru, co můžeme vnímat smysly a co je objektem zkoumání přírodních věd. Neměli bychom tedy nahlížet na tělo jako na *res cogitans* – věc rozprostraněnou, jak jej viděl Descartes.

Tělo je součástí člověka a člověk je skrze své tělo vyjadřován. Tělo není jen vnější vzhled jednotlivých lidí a soubor orgánů, končetin a mechanický stroj, který nám umožňuje pohyb. Takto je bohužel tělo vnímáno velmi často západní medicínou, sportovci, trenéry a vědci, kteří na základě „science based“ protokolů hovoří o vědecky podložených

¹³⁶ HODAŇ, Bohuslav. *K problému filozofické kinantropologie*, s. 76.

¹³⁷ HODAŇ, Bohuslav. *K problému filozofické kinantropologie*, s. 75.

tréninkových přístupech, které zkrátka na základě vědy musí fungovat. Jako profesionální osobní trenér z vlastní zkušenosti vím, že velká část těchto studií a přístupů se v praxi neprokáže, nebo prokáže úplně jinak, než věda předpokládala, a vlastně ani nevíme proč. Tělo je v tomto úžasné a brát jej jen jako předmět vědy by byla velká škoda. Tělo se dotýká sportu, pohybu a kultury těla. Jan Patočka nazval péči o tělo jako *technai* a dělil ji na dvě části. První je gymnastika, která tělo udržuje ve správném stavu, a druhou je lékařství, které přivádí tělo do správného stavu. Takové tělo má být potom v harmonii s péčí o duši a obě mají být vyaretovány v ideálu *areté a vést k božské dokonalosti*.¹³⁸

Profesorka Hogenová pracuje s problémem dělení těla na *Soma, Sarx a Péxis*. *Soma* je v tomto konceptu myšlen vzhled těla, jeho *somatotyp*. *Sarx* je struktura těla, orgány, tělní tekutiny a další prvky složení těla, které jsou diagnostikovatelné a zkoumatelné pomocí přístrojů moderní medicíny. Tyto dvě těla jsou těla objektivní. *Péxis* je tělo, které žijeme a prožíváme, a pomocí něhož jsme přítomni v tomto světě. Není duální, je tělem, které je přítomné ve své celkovosti, nemůžeme jej změřit ani pojmenovat. Je to takové tělo, které je vnímáno, vlastněno a prožíváno jen tím, kdo jej vlastní. Takové tělo není věcí, nemůže být vnímáno vědou nebo technologií. Je to tělo, které je možné zkoumat pouze prostřednictvím jeho vlastníka. Bohužel, jak už jsem zmínil výše, dnes je převažující vnímání těla jako *Sarx* a *Soma*. Věda, kultura těla, sport i obecný pohled většinové společnosti na tělo se zaměřuje právě na tělo jako *Sarx* a *Soma*. Tomu odpovídá i struktura tělesné výchovy a výchovy obecně. Již z Platónových dialogů víme, že základ výchovy spočívá v otřesu. Neboť jen otřes a otevření třináctých komnat vede k probuzení bytostného tázání. Jen skrze otřes se dostaneme k vlastnímu prameni a životu v pravdě.

Dnešní výchova, včetně výchovy tělesné, však tento problém nereflektuje, studenti se z tělesné výchovy omlouvají a je jim to tolerováno. Nemůžeme se jim však divit, neboť většinoví studenti i žáci základních škol přistupují ke sportu jako k nutnému zlu a nikdo jim nevyšvětlí a ani neodůvodní důležitost tělesné výchovy, která byla popsána výše v této práci. Je otázkou, zda stále větší oblíbenost *fitness* mezi mládeží je pozitivní, nebo negativní vývoj situace. Tady vyvstává otázka, zda se ke cvičení přistupuje v rámci pohledu *Sarx* a *Soma*, nebo je přítomné i vnímání těla jako *Péxis*. To je ale otázkou na každého konkrétního

¹³⁸ HOGENOVÁ, Anna. *Etika a sport*, s.93.

člověka, neboť jak už bylo řečeno, *Péxis* umí prožít jen ten, kdo jej vlastní. Abychom jej prožili, musíme mít odvahu být sami sebou. Vést rozhovor se sebou samým, ve kterém jde o pravdu ve smyslu *aletheia*. Pokud by byla kultura těla dnes vnímána pouze jako společenský požadavek pro atraktivitu jedince, pro projev jeho vůle k moci, tak se opět vzdalujeme od Řeckého ideálu *kalokagathia*. Už jen to, že cvičení ve *fitness* centrech často opomíjí všestrannost, jakožto jeden ze základních principů *kalokagathia*, tak se obávám, že *Péxis* v tomto ohledu chybí.

Cílem dnešní společnosti je, aby tělo fungovalo v rámci pracovního trhu a sloužilo slovy Hogenové pro *die Machenschaft* a *das Ge-stell*, jež jsou důsledkem proměny *althei* – pravdy v *certitudo* – jistoty, jež jsou důsledkem myšlenky „more geometrico“ pocházející z karteziánského přístupu k bytí.¹³⁹ *Péxis* zůstává tak předmětem filosofie, ale abychom pochopili *Péxis*, musíme brát v potaz i *Sarx* a *Soma*, neboť obě tato těla jsou součástí celku *Péxis*. Pokud chceme pomocí sportu pečovat o svou duši, musíme chápat celkovost těla a musíme chápat *Péxis*, protože jinak nemůžeme prodlévat v bytostném tázání, nedostaneme se sami k sobě, ke svému tělu, ani ke své duši v jejich jednotě.

Co by mělo být účelem tělovýchovy? V první řadě nevnímat člověka jako objekt, nýbrž nahlížet na člověka, na každého studenta a svěřence jako na subjekt. Subjekt, který je *zdrojem všeho smyslu, je zdrojem všech platností, vyvíjí se.*¹⁴⁰ Takový člověk není „finálním“ tvarem, ale správný učitel, pedagog, mentor a trenér by měl být schopen jej utvářet a uvědomovat si jeho fyzický, duševní i duchovní rozměr. Ve všech těchto oblastech je možné na cvičence působit. Právě uvědomění si duchovního oblasti cvičence chybělo a chybí v rámci vojenské, ale i pragmatické pohybové výchovy, jež vnímala člověka jako objekt, jako jednoho v řadě a ke každému přistupovala stejně. Je zásadní uvědomit si, že každý člověk je jiný, každý má jiná *noemata* a *noeze*. Každý v sobě má jiný základ, jiné otázky, každý prožil jiné otřesy. Žádný člověk, ani jeho tělo tak nemůže být stejné, a každý, kdo chce být pedagogem, by to měl chápat.

Hermeneutický přístup vychází z odpovědí, na které hledá otázky, jež vedou k porozumění dané odpovědi. Právě tento přístup by mohl být v budoucnu tím, který nám

¹³⁹ HOGENOVÁ, Anna. *Předobjednaná budoucnost*, s. 265.

¹⁴⁰ HOGENOVÁ, Anna. *Etika a sport*, s.11.

otevře nové horizonty v problematice nahlížení na tělo. Dnešní medicína často přistupuje k odpovědím pomocí dalších odpovědí. Pokud někoho bolí záda, dostane prášky proti bolesti zad. Na odpověď, kterou je v tomto případě bolest zad, tak medicína velmi často nehledá otázku, proč k té bolesti dochází, ale jak tuto bolest odstranit. Bohužel tomu je tak někdy i v případě ortopedických zákroků. Hermeneutika by se ptala po otázce, na kterou je odpověď bolest zad. Co tuto bolest způsobuje, jaká je její příčina? Na co nám tělo odpovídá bolestí zad? Dnes se stále více a více přichází na to, že tělesná bolest může mít své příčiny i mimo tělesnou sféru. Pokud se nejen v medicíně ale i v běžném životě a jiných vědních disciplínách více otevřeme hermeneutickému přístupu, může nám být nápomocen v hlubšímu porozumění tělu, ale i dalších problémech a otázkách lidského bytí.

2.2.1 Dualismus

Prameny *dualismu* můžeme nacházet již u *Aristotela* v jeho tzv. *hýlémorfismu*. Ten spočívá ve spolupůsobení *hýlé* – látky a *morfé* – formy. Látka byla u *Aristotela* základní substancí, jež do sebe přijímá formu. Je základem bytí věcí, ale bez formy je nedefinovatelná, příkladem nám může být dřevěný hranol, z něhož řezbář vytváří loutku – dává oné látce, kterou představuje hranol, formu. Forma je to, co do sebe přijímá látka a co ji činí konkrétním jsoucnem, konkrétní věcí. Forma nese vlastnosti, tvary atd. Podle *Aristotela* má každé jsoucno látku i formu, tyto dva principy jsou spojeny a souvisí spolu. Proces, jímž *hýlé* přijímá *morfé*, se označuje pojmem *hýlémorfismus*. V rámci tohoto konceptu potom vnímal i existenci těla a duše. Tělo pro něj bylo látkou, duše potom formou.¹⁴¹ Obě byly spojeny. Nicméně právě toto rozdělení celku člověka na tělo a duši položilo základy *dualismu*. V epoše po *Aristotelovi* se do centra pozornosti dostala právě filosofie *aristotelská*, která byla upřednostněna před filosofií *platonskou*, a svou vůdčí roli si *aristotelská* filosofie drží až dodnes. Ovlivnila mnohé myslitele, jako byli *Akvinský*, *Avicenna*, *Averroes* nebo *René Descartes*.

Samotný termín *dualismus* je poměrně nový. Pochází z přelomu 17. a 18. století, kdy se objevoval ve vztahu k náboženství, konkrétněji v problematice střetu dvojího

¹⁴¹ ARISTOTELÉS. *Metafyzika*. S. 221-234.

božstva – dobrého a zlého. Ve filosofické rovině je pojem prvně užíván Leibnizem, jenž jej použil pro označení Descartových substancí – *res cogitans* a *res extensa*. A právě Descartova nová vědecká metoda a jeho způsob vnímání světa s sebou přinesly definitivní rozdělení člověka na tělo a mysl, na tělo a duši a karteziánské rozvržení světa, které převládá až do dnes. Descartes cítil obrovský rozdíl mezi myslí a tělem. Mysl pro něj byla něco uceleného, nedělitelného, něco, co bude vždy v sobě obsahovat celek a nikdy nepůjde rozložit na jednotlivé součásti. Naproti tomu tělo je pro něj vždy dělitelné, můžeme pomocí mysli myslet každou jeho část zvlášť a dodává: *utnutím paže či nohy či jakékoli jiné tělesné části se nic z mysli neztrácí*¹⁴². Což se rozumí jako důkaz toho, že tělo a mysl jsou naprosto rozlišného charakteru. Patočkovská péče o duši, pro níž je zásadní celek a celkovost, tak v descartovské koncepci není možná. Lidé dnes nevidí celky, každý se chce starat jen sám o sebe. Hledáme jistoty, pořád se ženeme za něčím, co je vědecky podložené, dokázané a neochvějně pravdivé. Neumíme prodlévat v otázkách, nejistotě a samotě. Ani v životě, ani ve sportu.

Karteziánská teorie bytí v sobě zahrnuje i přesvědčení, že my jsme ti, kdož vědomě ovládáme pohyb těla. Tudíž pokud tělo řídíme, musíme se k němu vztahovat jako k objektu – jako k věci. Na takové tělo můžeme metodicky aplikovat vědecké studie, takové tělo vnímáme jako stroj, jenž se bude utvářet a tvarovat podle našich konkrétní představ a vždy to bude fungovat, neboť je to verifikovatelné. Stejně tak je chápána dnešní výchova tělocvikářů a jimi předávána výchova tělesná, ale také výchova trenérů a sportovních a zdravotních specialistů. Všichni berou tělo jako věc, jako nedodělanou sochu, jež je potřeba opracovat stejně tak, jako sochař opracovává svou sochu, kulturistika je v tomto ohledu už jen symbolický „hřebík do rakve“. Je to „sport“, který se zaměřuje jen na to vytesat z těla dokonalou sochu, ač to bude přinášet jakoukoliv oběť, často dokonce smrt. Slovo kulturistika je složeno ze dvou slov, je jimi kultura a sport. Jako taková by měla v sobě obsahovat tendence nejen k estetice, ale také dobru, všestrannosti a k ideálu *kalokagathia*. Dnes je však kulturistika pouhou přehlídkou těl poskládaných podle módních trendů

¹⁴² DESCARTES, René; GLOMBÍČEK, Petr; MARVAN, Tomáš a ZAVADIL, Pavel. *Meditace o první filosofii ; Námitky a autorovy odpovědi*, s.77

a požadavků doby s absolutní privací jakéhokoliv vztahu k celku. Závodníci jsou hodnoceni skupinou karteziánů, jež si říkají rozhodčí, a dávají jednotlivým lidem bodové ohodnocení pouze na základě tvaru jejich těla.

Jirásek dokonce označuje „*body building jako bezduché opakování tělesných cviků bez jakéhokoliv hlubšího smyslu.*“¹⁴³ U většiny lidí tomu tak opravdu je. Nýbrž jak se domnívám, tak je to velmi často zapříčiněno nepochopením. Sám jsem totiž aktivní kulturista a člověk, který jiné vzdělává v této oblasti jako osobní trenér. Můj přístup je v tomto jiný. Každého učím, že celý smysl tělesné přípravy v oblasti kulturistiky má směřovat zejména k sebepoznání. Příprava má být co nejvíce všestranná a to, co tělu bereme, mu musíme vrátit, abychom jej udrželi harmonii. Většina lidí kulturistiku jen velmi těžko chápe, nicméně ti, kteří si touto přípravou projdou na vlastní kůži pod správným vedením, prožijí originální bytostné prožitky. Lidé, kteří toto nikdy neprožili, nedokážou nikdy kulturistiku pochopit, a proto mi připadá neopodstatněné kulturistiku odsuzovat. Během kulturistické přípravy člověk cítí únavu, hlad, obrovské vyčerpání, prožívá pocity blízké *chórismu*, nemusí to dělat, je to dobrovolné, může to kdykoliv vzdát, ale neudělá to. Jistě zde hraje určitou roli vůle, má jít ale o vůli směřující k sebepoznání. Člověk to nevzdá proto, že se chce o sobě dozvědět víc, pokud tyto stavy opravdu prožíváte, pouštíte k sobě otázky, na které byste v rámci komfortu a rauše, který moderní život nabízí, nikdy nenarazili. Přesto, že se cítíte naprosto vyčerpání, jdete cvičit, v tu chvíli jste tam jen vy, sami se sebou, v neustálém souboji a otřesu. Cítíte pouze přítomnost. Člověk během tohoto procesu nepoznává jen své tělo, ale dotýká se i *epimelei*. A právě v tom může být i něco, na první pohled tak absolutně povrchního jako je kulturistika, péči o duši. Cílem nemá být postava, kterou člověk prezentuje na pódiu, nýbrž ta cesta, při které člověk pozná sebe, pozná své tělo. Každý, kdo si touto cestou projde a dokáže ji opravdu prožít, rozšíří svou autenticitu, o čemž jsem se mnohokrát přesvědčil z vlastní zkušenosti. Po absolvování takovéto přípravy je pro Vás každá činnost a situace, kterou v životě potkáte, nazírána s jiným pozadím a v rámci nových retencí. Dokážete tak, jak říkal Platón, posílit tělo pro statečnost duše. Nicméně je nutno přiznat, že samotné vystoupení na pódiu a hodnocení soutěžících postrádá, stejně jak napsal Jirásek, jakýkoliv hlubší smysl. Nicméně právě v té cestě spočívá pravá

¹⁴³ JIRÁSEK, Ivo. *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*, s.89.

hodnota kulturistiky. Pokud však do hry vstupuje doping, opět vyhrává výkon, opět vstupuje do hry neautenticita a celý tento sport, nebo spíše životní styl, absolutně ztrácí smysl. Kulturistika tak není z mého pohledu o výsledku v porovnání s ostatními, nýbrž o sebepoznání, její proces je originálním prožitkem pro toho, kdo ji prožívá, bez ohledu na výsledek na závodních prknech. Ať se ve finále umístíte jakkoliv, cítíte radost, protože tím výkonem, který pro vás byl důležitý byla ta cesta, která byla péčí o duši. Byl jste to vy, sám pro sebe, nikoliv pro okolí.

2.3 Sport v kontextu filosofie hodnot

Problém hodnot řeší i filosofická disciplína zvaná axiologie. Prvními filosofy, u nichž se téma hodnot objevuje, jsou Kant a Schopenhauer. Klíčovým tématem se pak hodnoty staly pro Nietzscheho. Ten byl přesvědčen, že hodnocení je pro člověka významnější než poznávání a jeho zdrojem je vůle, přesněji řečeno vůle k moci. Proto vyzýval k „přehodnocení všech hodnot“ od každého člověka, oplývajícího vůlí k moci, očekával stvoření hodnot jemu vlastních. Vůle k moci pro něj byla něčím živoucím, to, že má slabší sloužit silnějšímu, vnímal jako přirozenost, která přináší rozkoš tomu, kdo touto mocí oplývá.¹⁴⁴ Nietzsche tak stojí u zrodu axiologie. Hodnoty se potom staly předmětem kritiky ve fenomenologii. Fenomenologie vnímá, že hodnotné je dnes to, co je jako hodnotné prosazeno na základně aktuálních vztahů a vůle těch, kteří neberou ohledy na ostatní a neřídí se spravedlností ani vyšším smyslem. Nemají soucit se slabšími a když, tak jen v rámci vlastní vypočítavosti, aby ukázali svou moc, těmto slabším pomoci. Soucit a sobectví jsou dnes odsuzovány, nicméně skutečnost je taková, že společnosti je sobectví a absence soucitu vlastní. Soucit je, stejně jako říká Nietzsche, projevem slabosti, který brzdí výkon a růst vůle k moci.¹⁴⁵ Ty, kteří dnes mají moc nezajímá je bytí jakožto celek, ale pouze jsoucna, jistota a pragmatismus. Hodnoty jako pravda, dobro, bytí, krása jsou dnes již odsunuty.

Problematika hodnot není předmětem, jenž by se týkal pouze filosofie, nýbrž je otázkou diskuzí v mnoha oborech a disciplínách. Jednotlivé vědy a nauky k ní přistupují vlastním způsobem. Témata sebepoznání a seberozvoje objevuje také psychologii, která má v mnoha otázkách k filosofii velmi blízko. Můžeme to sledovat na příkladu v přístupu psychologie k tzv. narcismu, tj. narcistická porucha osobnosti. Rád bych v tomto odstavci poukázal na některé shodné aspekty, kterými se filosofie a psychoterapie v tomto ohledu zabývají, a pokusil se upozornit na to, že nejen psychologie, ale i filosofie má mnohé co říci k současnému stavu společnosti, a jiné vědy z ní mohou v mnohém vycházet a diskutovat, stejně tak jako může filosofie těžit z jiných oborů, tak jak tomu činila i v minulosti. Je na škodu, že interdisciplinární spolupráce mezi filosofií a psychoterapií není na vyšší úrovni,

¹⁴⁴ NIETZSCHE, Friedrich; FISCHER, Otokar; SALAQUARDA, Jörg a KOUBOVÁ, Věra. *Tak pravil Zarathustra*. S.103.

¹⁴⁵ NIETZSCHE, Friedrich; FISCHER, Otokar; SALAQUARDA, Jörg a KOUBOVÁ, Věra. *Tak pravil Zarathustra*. S.241-246.

neboť velká část psychologů a psychoterapeutů pracuje s člověkem jako s objektem, z jeho chování na základě vzorců sestavuje diagnózy a ke člověku v jeho jedinečnosti a celkovosti se často ani nepřiblíží.¹⁴⁶ Jak říká Hogenová: „*Psychoterapie se musí opět stát péčí o duši, a to tak, aby lidská duše byla schopna se uchovávat věrná tišině, jež je usebráním a vlastněním s veškerensntvem.*“¹⁴⁷

Narcismem je v psychoterapii myšlena náklonnost k sobě samému v protikladu k náklonnosti ke druhým lidem. Určitou dávkou narcismu však dle psychoterapie člověk potřebuje proto, aby byl schopen uvědomovat si vlastní hodnotu. Pokud člověk nemá stabilní pocit vlastní hodnoty, hledá svou hodnotu v cestě za mocí, úspěchem, bohatstvím, ideálním partnerstvím či dokonalou postavou. Jedná se v zásadě o stejné hodnoty, jež filosofie přiřazuje k hodnotám *doby výkonové*. Tito lidé mají potom nižší zájem o druhé lidi, neumí být empatictí a nemají skutečnou radost ze života. Je to stejné, jako v případě Hogenovou popsaného fenoménu *předobjednané budoucnosti*¹⁴⁸, jež si všímá lidí, kteří nejsou ukotveni, necítí domov, ani svobodu, jsou pouze prostředkem systému ovládaného *Das Gestell* a *Die Machenschaft*. Mají strach z opuštění, samoty, trpí pocity méněcennosti. Seběmenší příkoří potom vnímají jako útok na celou svou osobnost.¹⁴⁹ Tento strach jim nedovolí prožít otřes, vstoupit do střetání, nedovolí jim prožít patočkovské tři životní pohyby.

Téměř všichni v západní společnosti mají problém s pocitem vlastní hodnoty. V této společnosti je potom téměř nemožné vyhnout se některým symptomům narcistické poruchy, pokud chceme šplhat po kariérním žebříčku a dosáhnout toho, co se po nás chce.¹⁵⁰ Zdravý narcismus je však v psychologii významnou hnací silou každého člověka. *Zdravý narcismus* je právě to, co bylo mohlo být součástí *kalokagathia*, rovnováha a všestrannost. Nicméně zůstává otázka, jak poznat *zdravý narcismus*? Pohled psychoterapie se tak v mnohém podobá pohledu filosofie, každá disciplína však mluví o daných tématech v jazyce a pojmech sobě vlastních. Psychoterapie pod rouškou vědy a vědeckých studií totiž velmi často pouze

¹⁴⁶Část odstavce je přepracovanou verzí již publikované statě: BUREŠ J. Potřebuje v planetární době filosofie vědu, či věda filosofii?. In HOGENOVÁ a., RYBÁK D., Potřebuje v planetární době filosofie vědu, či věda filosofii?. S. 422-428.

¹⁴⁷ HOGENOVÁ, Anna. *Předobjednaná budoucnost*, s. 278.

¹⁴⁸ HOGENOVÁ, Anna. *Předobjednaná budoucnost*, s. 96-134.

¹⁴⁹RÖHR, Heinz-Peter. *Narcismus – vnitřní žalář*, s.149-151.

¹⁵⁰RÖHR, Heinz-Peter. *Narcismus – vnitřní žalář*, s.131.

potvrzuje to, co je filosofii již dávno známé bez vědeckých důkazů, jež jsou *claré et distincté*. Hodnoty, tedy i hodnota každého člověka, jsou dnes velkou otázkou jak pro filosofii, tak psychoterapii. Mezi symptomy narcismu také patří prázdnota a nuda, lidé stále vyhledávají silnější podněty a extrémny, aby se těmto symptomům vyhnuli.¹⁵¹ Vyhledávají tedy jistý rauš. Rauš je spojen s chtíčem, chceme zažívat rauš, neboť nechceme zažívat chybění, chceme zažívat slast. Chtíč je „*požadavek, jako zakoušený nedostatek něčeho a jako impuls zaměřený k něčemu*.“¹⁵² Pod tím si lze představit různé extrémní zážitky, při kterých balancujeme na hranici života a smrti, či různé speciální sexuální praktiky, které nás vytrhnou ze všednosti. Zde spatřuji jeden z velkých problémů dnešního světa. Kdo z nás je schopen jen tak sedět, prodlévat v samotě, přemýšlet a být v napětí bytostného tázání, jak o něm mluví Patočka? Velmi málo z nás. A to je jeden z problémů dnešní doby.¹⁵³

Problém, který s sebou *doba výkonová* přináší, je logicky přítomen i ve výchově. Děti raději hrají na počítačích, tabletech, konzolích, než aby poznávaly přírodu, svět, mezilidské vztahy. Již pro tyto malé děti je toto hraní forma rauše. Proč tomu tak je? Opět je tu téma strachu. Děti, stejně jako dospělí, zažívají strach z budoucnosti, prožívají již od úzkého věku výchovu, jež je zaměřena na hodnocení výkonu. Rauš je pro ně potom přirozeným útekem z takového světa, děti, které jsou ve škole jiné a nejdou „s proudem“, jsou ostatními šikanovány, protože jinakost se dnes neodpouští. Cílem je, aby všichni byli stejní a stejně informačně vybavení dle požadavků dané odbornosti. Děti v rámci informačního zahlcení mají tyto informace v paměti, škola jim informace zprostředkovává. Problém tkví v tom, že je škola neučí myslet, nebo jen v omezené míře. Většinový vzdělávací systém je tak o sbírání informací a dat, nikoliv o tom, jak naučit člověka myslet, tak jak nás to učí Platón ve svých dialozích. Člověk je tak stále více objektem, podobným počítači, který si pamatuje informace a pracuje s nimi, ale nemá svobodu myšlení, kterou by měla učit výchova ve smyslu *paideia*.

V dospělosti jsme potom všichni společností nuceni obstarávat obživu a kariérně stoupat. Pokud tak neučiníme, budeme na pokraji společenského žebříčku a bude na nás

¹⁵¹ RÖHR, Heinz-Peter. *Narcismus – vnitřní žalář*, s.132.

¹⁵² RICŔEUR, Paul a ČAPEK, Jakub. *Filosofie vůle. I, Fenomenologie svobody*, s.103.

¹⁵³ Přepřacovaný a doplněný odstavec z již publikované statě. BUREŠ J. Potřebuje v planetární době filosofie vědu, či věda filosofii?. In HOGENOVÁ a., RYBÁK D., Potřebuje v planetární době filosofie vědu, či věda filosofii?, s. 422-428.

nahlíženo jako na slabé a podřadné. Stejně tak, pokud se nebudeme v životě stále někam posouvat, ve smyslu kariérního a ekonomického růstu, velká část společnosti v tom bude vidět „stagnaci“, protože moc a vůle k moci, je vidět jenom když roste. Pokud by člověk „stoupal“ ve smyslu sebepoznání, společnost v tom nevidí hodnotu. Tento výkon totiž není jasně viditelný a pro společnost tak prakticky neexistuje, ač právě v sebepoznání tkví opravdovost výkonu. Všichni nejsme stejní, všichni nedokážeme to samé, každý jsme jiný a každý máme svou opravdovou hodnotu.

Každý člověk by měl být vnímán jako subjekt. Stejně jako říká *Kant*, když formuluje svůj *kategorický imperativ* – „*Jednej jen podle té maximy, o níž můžeš zároveň chtít, aby se stala obecným zákonem.*“¹⁵⁴ *Kant* jej vztahuje k etice a morálce, několikrát se k němu vrací a přeformulovává jej, což svědčí o tom, že jej považuje za velmi důležitý. Z mého pohledu se v něm skrývá hluboký přesah, pro *Kanta* důležité vnímat druhého ne jako objekt, ale jako subjekt, což je v protikladu k nastavení dnešní doby. *Kant* se tak obrátil proti *Descartovu* začátku poznání v objektu, které je pro něj typické, a otočil jej k subjektu. Vytvořil tak tzv. *Kopernikánský obrat*. Stejně jako *Kant* i *Martin Buber* ve svém díle *Já a ty*¹⁵⁵ zdůrazňuje důležitost vnímání druhého člověka jako plnohodnotné bytosti. Jen tímto přístupem ke druhému se můžeme dostat do skutečného dialogu s druhým, který vede k autentickým vztahům.

Ve společnosti dnes máme určitou hierarchii, a tak někteří ekonomové pohlízejí například na stavební dělníky jako na podřadné, shazují jejich hodnotu a neuvědomují si, že bez nich by neměli ani tu budovu, v níž spřádají své obchodní strategie. Vnímají je pouze jako objekty, které využívají ke svému prospěchu, což je v protikladu ke *Kantovu kategorickému imperativu*, i k *Buberově* koncepci *Já a ty*. V žádném případě nechci tvrdit, že takoví jsou všichni, ale určitě jich není málo. V dnešní době chybí vzájemná úcta, úcta ke stáří a lidskému životu. I ekonom i dělník budou mít své formy rauše, oba mohou najít cestu k sobě samému a dojít k sebepoznání, najít to, co je pro ně autentické. Teprve potom budou šťastní. Poznají své *arché* a *telos*, svá vlastní *noemata* i *noeze*, jež se vůbec nijak nevztahují k dnešnímu většinovému přístupu k tomu, čemu dnes říkáme hodnota.

¹⁵⁴ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. Přeložil Ladislav Menzel. Praha : Svoboda, 1976, s. 62.

¹⁵⁵ BUBER, Martin; NAVRÁTIL, Jiří; HELLER, Jan; PICASSO, Pablo a VACLOVÁ, Jiřina. *Já a ty*.

Výkon je dnes důležitý i proto, že velká většina lidí se bojí smrti. Smrt berou jako důkaz své konečnosti, neberou ji jako součást celku existence, jak jsem o ni mluvil výše. Lidé hledají způsob, jak smrt ošálit, jak se stát nesmrtelnými. Chtějí mít kontrolu nad vším včetně smrti, stejně jako Nietzscheho Zarathustra, který říká: „*Svou smrt vám velebím, smrt svobodnou, jež přijde, protože tak chci já.*“¹⁵⁶ Někteří potom vidí cestu právě ve výkonu. Pokud totiž dosáhneme určitého výkonu, který je všemi uznáván a třeba dosud nepokořen, tak i po naší smrti zůstává povědomí o tomto výkonu a činí nás to určitým způsobem „nesmrtelnými“. Poskytuje to vykonavateli slávu a uznání, což je jedním ze základních hodnot dnešní společnosti. *Výkon otvírá uznání v čase, dokonce i po smrti nositele.*¹⁵⁷ Tím v sobě výkon nese i určitou moc, kterou vykonavateli sláva a uznání přináší, a právě moc je dle Nietzscheho tím, co je podstatou bytí – tedy *vůle k moci*. Ve výkonové společnosti je tedy výkon určitým způsobem smyslem života. Na druhou stranu věřím, že výkon, který umožňuje společenský pokrok, se podílí na zkvalitnění člověka a nemá být z podstaty vnímán negativně. Avšak výkon v tom slova smyslu, jež jsem popsal výše, výkon vnímaný jako smysl života je řečeno s Hodaněm: „*nepochopením smyslu života i smyslu výkonu samotného.*“¹⁵⁸ V dnešní společnosti plné absurdních výkonů, jako je třeba počet snědených hamburgerů za jednu hodinu, se výkony, jež skutečně posouvají společnost, ztrácí. Základním životním výkonem by totiž mělo být sebepoznání a sebeobjevování, které jsou péčí o duši a vedou k autentickému životu, životu v pravdě. Člověk musí: „*svou aréte v sobě dokonat, dožít. V tom je podstata pravého životního výkonu.*“¹⁵⁹

¹⁵⁶ NIETZSCHE, Friedrich; FISCHER, Otokar; SALAQUARDA, Jörg a KOUBOVÁ, Věra. *Tak pravil Zarathustra*, s.63.

¹⁵⁷ HOGENOVÁ, Anna. *K filosofii výkonu*, s.72.

¹⁵⁸ HODANĚ, Bohuslav. *K problému filozofické kinantropologie*, s.130.

¹⁵⁹ HOGENOVÁ, Anna. *K filosofii výkonu*, s.84.

2.4 Sport jako cesta k poznání sebe sama

Proč je důležité sportovat? Pokud sportujeme pouze s touhou po vítězství, s nároky pořád se zlepšovat a poskytnout tak prostor pro plné projevení vůle k moci, ztrácí takový sport svou oduševnělost, svou podstatu. Měli bychom sportovat pro prožitky. Prožitky jsou *nepochybným stvrzením vlastní existence v určitém čase, prostoru a osmyslnění*.¹⁶⁰ Co to znamená? Prožitek je velmi intenzivní nepopíratelný proces sebepoznání, jež nám sport a tělovýchova může nabídnout. Je nutné být tomuto prožitku naplno otevřen. To, co dnes velmi často chybí, je bytostné prožití dané chvíle. Prožitek je k sobě nutné pustit v jeho ryzosti, snažit se vyvarovat strachu, který se někdy objeví v každém z nás, a dovolit si tak prodlévat v dialogu a napětí bytostného tázání. Právě to je podstatou sportu a cestou k poznání sebe sama.

Hodaň předkládá ve své knize *K problému filozofické kinantropologie* zajímavé zamýšlení nad mírou autenticity prožitku. Pokud budeme mít dvě osoby, které spolu sledují například hokejový zápas, autentičtější prožitek na „hlubší“ úrovni bude prožívat ta osoba, která hokeji lépe rozumí, případně se mu sama věnuje. Stejně tak při poslechu klasické hudby bude hudebně vzdělaný člověk prožívat autentičtější prožitek než člověk, pro kterého je tento prožitek nový. Stejně tak bude jiná hloubka prožitku pro hráče onoho hokejového zápasu, stejně jako pro dirigenta v případě hudby. Divák je tu „konzument“ prožitku a účastníci jsou ti, kteří jej vnímají „tělesnou“ interpretací. Z těchto příkladů logicky vyplývá rozdílnost mezi prožitkem zprostředkovaným pomocí smyslů, jako je tomu v případě diváka, a prožitku „tělesného“, který zažívá aktér daného sportu. Za autentické prožitky, které se dotýkají celku člověka, potom Hodaň považuje prožitky „tělesného“ charakteru.

V obou případech prožitků, tedy v případě *konzumenta* i *příslušníka*¹⁶¹, Hodaň uznává, že každý prožitek je pro každého člověka absolutně rozdílný, nepřenositelný a nesdělitelný, neboť „*musíme vnímat rozdíly v typu lidské osobnosti*.“¹⁶² Smysl původních olympijských her tkvěl právě v onom zpřítomnění celku mimo aristotelské lineární vnímání času, ať se to týkalo aktérů, tak i diváků¹⁶³. Obě strany měly autentické zážitky vztahující se k celku.

¹⁶⁰ HOGENOVÁ, Anna. *Etika a sport*, s.12.

¹⁶¹ Myšleno člověka, jež je aktivně a tělesně zapojen do daného prožitku.

¹⁶² HODAŇ, Bohuslav. *K problému filozofické kinantropologie*, s.124.

¹⁶³ Viz. Kapitola Olympijské hry.

V případě dneška je nutno souhlasit s Hodaňem, že je divák spíše *konzumentem*, a tak je vzdálen původnímu smyslu diváctví na starých OH. Když Hodaň mluví o *typu lidské bytosti*, nemá potom na mysli něco podobného, o čem mluví Husserl v rámci *noemat a noezí*? Na základě výše popsaných argumentů Hodaň dále usuzuje, že každý prožitek je spojen s výkonem a „*bez výkonu není prožitek možný*“.¹⁶⁴ Ve výkonu jde totiž o přesahování sebe sama o naplnění snu – a právě v tomto spatřuje Hodaň základ plného života. V případě přijetí této myšlenky je nutno říci, že pokud je prožitek spojen s výkonem, tak tím, co by pro mě mělo být důležité, je právě onen prožitek, nikoliv ten výkon, jinak pro mě sport ztrácí přesah k celku a k poznání sebe sama. Právě v prožitku vztaženému k celku vidím cestu k *epimelei*. *Epimeleia* se vztahuje k celku světa a podílí se na jeho utváření. Svět je otevřený a je třeba jej: „*neustále dotvářet, a přitom nikdy nemůžeme mít jistotu, že jdeme správným směrem*.“¹⁶⁵ Otevřenost totiž neznamena pouze možnost jít mnoha směry, nýbrž upozorňuje na nepředvídatelnost, na nejistotu. Což je opět v protikladu ke karteziánskému hledání jistoty.

Sport nám dovede poskytnout takové prožitky, ve kterých se zrcadlí a je přítomná neporušená intencionalita a naprostá originalita. Takové chvíle dokáže člověk prožít celou svou bytostí. Heideggerovská *temporalita*, která „časuje“ člověka, tedy vnímá člověka jako určeného, projektovaného jeho budoucností. V tomto konceptu přítomnost nehraje roli a veškeré činnosti konáme pro budoucnost. Přítomnost tak postrádá originalitu a je nepodstatná. Právě tato neoriginalita přítomnosti může být snadno překonána v rámci sportu a tělovýchovy. Sport nám totiž přináší prožitky, ve kterých je přítomnost důležitější než budoucnost, v této chvíli člověk patří sám k sobě a prožívá ji celou svou bytostí bez ohledu na onu projektovanou budoucnost. V tom spočívá smysl hry. Když se naplno ponoříme do hry, zapomínáme na minulost, budoucnost, bolesti, psychické problémy a naplno se vnoříme do prožití přítomného. Na chvíli tak utečeme od všech problémů všedních dní, a proto si rádi hrajeme. Řečeno Finkem: „*Hra nás dočasně vyvazuje i z dějin našich skutků, osvobozuje nás od díla svobody, vrací nám nezodpovědnost, kterou s rozkoší prožíváme. Ve hře cítíme otevřenost a neohraničenost života*“¹⁶⁶. Hra v sobě nese tíhnutí

¹⁶⁴ Srov HODAŇ, Bohuslav. *K problému filozofické kinantropologie*. s.123-124.

¹⁶⁵ PETŘÍČEK, Miroslav. *Znaky každodennosti čili, Krátké řeči téměř o ničem*. S.57.

¹⁶⁶ FINK, Eugen a PETŘÍČEK, Miroslav. *Hra jako symbol světa*. S.253.

k celku světa. Hra nese prvky tvořivosti a participuje na rozvoji osobnosti. Stejně tak ve sportu není důležité pouze zdraví, růst svalů a fyzické kondice, nýbrž v něm nalézáme cestu k celku a smyslu života a existence skrze plně prožité prožitky.

Vždy, když sportuji, nestřetávám se pouze se svým tělem, je zde vždy přítomné i určité „jáství“. Toto „jáství“ je zasazeno do celků – obsahuje naše metafyzické zakotvení. Má v sobě horizonty, kterých může být více, a právě tyto horizonty, jimiž „jáství“ proniká, tvoří to, čemu říkáme smysl, jenž utváří naši subjektivní onticitu. Jsou to *noeze* a *noemata*, která tvoří „*intencionální základ všeho našeho vědomého a podvědomého života*.“¹⁶⁷ Jinými slovy, každé prožití sportu s sebou nese nejen prožitky tělesné, ale v našem přístupu k onomu prožívání se odráží vše, co jsme zažili, naše předchozí zkušenosti, prožitky, vnímání, naše *arché* a *telos*, naše *noemata* a *noeze*, naše intencionalita.

Abychom dokázali naplno prožívat, musíme být dle Heideggera autentickým člověkem. Co tím chce říci? Autentický člověk je takový, jenž je smířen se svou konečností, se svou smrtelností a vnímá smrt jako součást života, nebojí se jí. Neautentický člověk se smrti bojí, nedokáže se s ní smířit, je plný strachu a je nezakotvený. Jako takový vyhledává rauš, silné zážitky, které ho vytrhnou z reality, pořád musí být aktivní, nedokáže být v tichosti a klidu sám se sebou a prodlévat v napětí bytostného tázání. Takový člověk má dle Heideggera dvě vlastnosti – zvědavost a žvanění. Neautentický člověk je duchovně prázdný a jako takový nedokáže přemýšlet v souvislostech, nedokáže hledat pravdu ve smyslu *aletheia*. Nedokáže dojít k podstatě. Autentický člověk je ten, kdo toto dovede, kdo dovede prožívat. Filosofie by měla právě onu autenticitu vyvolávat.

Co je vlastně oním „originálním“ prožitkem, o kterém je zde psáno? Z fenomenologického hlediska jsou všechny minulé prožitky přítomny v dalším prožitku, který právě prožíváme. Prožitky jsou uchovávány v našich retencích (retence udržují minulý prožitek v paměti), jsou řazeny v čase a utváří horizontální intencionalitu. Vertikální intencionalita řídí zapomínání a paměť, čímž způsobuje vnímání času. Obě dvě směřují k jednotnému cíli – *telos*, který utváří podstatu osobnosti. Některé prožitky, přítomné ve vzdálenějších a paměti téměř zapomenutých retencích, mohou být znovu oživeny díky

¹⁶⁷ HOGENOVÁ, Anna. *Etika a sport*, s.15.

novým prožitkům. Tímto způsobem vznikají i vědecké objevy. Nový prožitek, jehož prožití s sebou přináší prožití všech minulých prožitků, nám tak může otevřít oči. „Originální“ prožitek je potom takový, který: „*znovuzpřítomní dávno retendované intencionální struktury v úplně novém poli.*“¹⁶⁸ Připomene nám tak něco, co je na první pohled již dávno zapomenuté. Například určitá vůně nám připomene konkrétní zážitky z dětství, na které bychom si bez tohoto prožitku nedokázali vzpomenout. „Originální“ prožitek dokáže vyvolat kreativitu, neopakovatelnost a souvislosti, jež bychom si bez tohoto prožitku nedokázali vybavit. Tento autentický prožitek je cestou k novým horizontům, novému poznání a odkrývání zakrytého a pravdivého, co nám bylo doposud skryto. Úkolem filosofie je otvírat tyto nové horizonty pomocí kladení otázek, jež vyvolávají napětí bytostného tázání. Prožitky, horizonty, bytostné otázky, to vše je součástí cesty k pravdě, je to cesta k poznání sebe sama, je to péče o duši. Úloha tělovýchovy by měla spočívat právě v utváření těchto prožitků, které utváří nové horizonty a tím pádem i člověka v jeho celistvosti. *Celek je to, bez čeho není život možný.*¹⁶⁹

Dalším, mé osobě velmi blízkým prožitkem, který je dnes také vnímán jako součást sportu, je prožitek, který přináší rybaření. Proč je rybář na rybách šťastný už jen svou přítomností u vody? Je to právě onen autentický prožitek vytržený z *temporality*. Jde o chvíle teď a tady, v přítomnosti. Rybář je v dialogu sám se sebou, v dialogu s přírodou. Voda totiž vytéká ze země, z naší matky, jíž staří Řekové nazývali *Gaia*. Rybář je tak v její blízkosti, je součástí celku přírody a jako takový je šťastný. Rybář prožívá *habitualitu domova*, jejíž pochopení je klíčové v pochopení Heideggerova *Dasein*. Pobyt v přírodě, který je součástí rybaření, je „*obnovou bytostného a přirozeného vztahu k sobě, ostatním lidem, i ke světu.*“¹⁷⁰ Je smutné, že dnes i v rybaření nejde o ono rybaření ve smyslu originálního prožitku prodlévání v samotě a klidu, ve vztahu k přírodě. Dnes je za úspěšného rybáře považován ten, kdo chytí největší a nejtěžší rybu. Ten, kdo jde na ryby s cílem prožít chvíle ticha a dialogu sama se sebou je vysmíván. Výkonnost a honba za senzací a stále většími úlovky se promítla i do této nádherné činnosti a je to škoda, avšak nastavení dnešní doby to

¹⁶⁸ HOGENOVÁ, Anna. *Etika a sport*, s.16.

¹⁶⁹ HOGENOVÁ, Anna. *Etika a sport*, s.31.

¹⁷⁰ JIRÁSEK, Ivo. *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*, s.209.

neodvratně předurčilo. Stejně jako sport se i rybaření stává ve velké většině případů záležitostí výkonu a součástí ekonomiky.

2.5 Účel sportu ve výchově

Správná výchova by měla utvářet člověka, pomáhat mu v sebepoznání, učit člověka svobodně myslet, rozvíjet jeho všestrannost. To vše by měly být cíle výchovy ve smyslu *paideia*. Nicméně musím znovu zdůraznit, že dnes tomu tak ve velké většině případů není. Výchova, stejně tak jako velká většina společenských aspektů, podléhá z logických příčin hodnotám a nastavení společnosti. Jak jsem se pokusil definovat v kapitole věnované výkonu¹⁷¹, dnešní společnost je orientovaná na výkon, čímž je ovlivněn i výchovný systém. *Tělesná výchova* dnes splňuje dle Hodaně svou funkci v rámci třech pojetí¹⁷²: *pohybově rekreační* – pomáhá člověku relaxovat, avšak ztrácí mnohdy vzdělávací funkci, *sportovně výkonnostní* – jež směřuje pouze k výkonu, *zdravotně preventivní* – která má udržet tělo v dobré kondici, aby vydrželo nekonečné hodiny sezení ve škole i v následném zaměstnání. Všechny tyto aspekty se však se z mého pohledu shodují na jediném, a to udržet tělo člověka v takovém stavu, aby bylo prospěšné pro společnost, aby bylo výkonné.

Člověk ve škole je hodnocen na základě svých výkonů. Výchovný systém potom člověka na základě jeho výkonů předurčuje pro budoucí povolání. Člověk tak má „předobjednanou“ budoucnost, ztrácí svobodu a mnohdy se tak cítí ztracen, neboť je jen loutkou v rukou systému. Změna, která by pomohla, je zatím v zárodku, přičemž určitou nadějí je pro nás tzv. *zážitková pedagogika*, která se vrací k původnímu všestrannému přístupu k výchově, který jsem nastínil v úvodních kapitolách. Na druhou stranu je třeba být obezřetní v zavádění vzdělávacích programů, které redukuje tělesnou výchovu do předmětu zdraví *zdravý životní styl*¹⁷³, kde už z názvu plyne zaměření tohoto předmětu do kategorie fyzická a vztahení k tělu jakožto objektu.

Sport podléhá společenským hodnotám stejně jako výchova. Proto i *tělesná výchova* ve škole je hodnocena na základě výkonů. Ve škole by měl být sport něčím jiným než dalším předmětem, který bude hodnocen na základě výkonu. Ke sportu by mělo být přistupováno jako k účelu, jako k něčemu, co nemá pouze za cíl zdokonalit naše tělo, zlepšit naše zdraví a pomoci tak tělu jakožto objektu. Tělo má být v tělesné výchově vnímáno jako subjekt. Jako součást celku člověka. Děti nemají být hodnoceny v rámci výkonů, vlastně by v tělesné

¹⁷¹ Viz. Sport v kontextu filosofie hodnot.

¹⁷² HODAŇ, Bohuslav. *K problému filozofické kinantropologie*, s.1.

¹⁷³ HODAŇ, Bohuslav. *K problému filozofické kinantropologie*, s.131.

výchově neměly být hodnoceny vůbec. Tělesná výchova by měla dětem přinášet v první řadě prožitky. Prožitky, které budou autentické. Ať už je výkon jakýkoliv, daný „cvičenec“ by v něm měl být schopen hledat cestu k poznání sebe sama. Cílem by nemělo být uběhnout danou vzdálenost za daný čas. Cílem by mělo být prožít běh v jeho ryzí podobě, být v činnosti přítomen teď a tady, získat originální prožitek, získat nové retence, rozvinout své tělesné schéma bez ohledu na to, jaký bude výsledný výkon. Takový sport má být součástí výchovy, takový sport bude mít rád každý, bez ohledu na jeho předpoklady být jakkoliv úspěšný a výkonný v daném sportu.

Jak už bylo nastíněno, sport vychází ze hry a je s ní bytostně spjat. John Huizinga považuje hru za předchůdce a zakladatele kulturního jednání. Kultura pro něj ze hry vyrůstá ve hře samotné.¹⁷⁴ Člověk v ní může svobodně jednat, vystoupit z obyčejného života, mimo ohraničení prostoru a času. Hra má tak podobné potenciály jako sport a tělesná kultura. Jako taková je hra ve výchově velmi důležitá nejen pro svou přirozenost, ale také proto, že je vlastní každému prakticky od jeho narození.

Jak už bylo mnohokrát zmíněno v jednotlivých kapitolách této práce, účel sportu ve výchově je zcela zásadní. Nikoliv však pouze ve zdravotním aspektu péče o tělo, ale v aspektu vnímání pohybu a sportu jakožto součásti utváření celku člověka, celku každé subjektivní bytosti. Tělo nemůže být na základě výše popsanych koncepcí odloučené od zbytku lidské podstaty. Tělo je součástí celku. Pohyb, přesněji lidský pohyb, je totožný s celým životem člověka. Poté i sport a pohyb s ním spojený je součástí celku, součástí utváření člověka, může pomáhat odstranit strach, trénuje statečnost jakožto platónskou ctnost, dochází při něm ke střetávání, k otřesu a k dialogu se sebou samým. Takový sport je péčí o duši a jako takový by měl mít své místo ve výchově. Je zarážející, že v antickém Řecku zaujímala výchova těla až padesát procent výchovného snažení a dnes ji některé školy dávají až na samý okraj zájmů jako „nutné zlo“. Nechápu totiž význam a smysl sportu v jeho ryzí podobě, tak jak jej znali Řekové a jak se jej pokouším přiblížit v této práci. Neznají sport, který umí participovat v rámci péče o duši, která je smyslem života.

¹⁷⁴ HUIZINGA, Johan a VÁCHA, Jaroslav. *Homo ludens: o původu kultury ve hře*, s.9.

Patočka nás učí, že: „*filosofické uvažování o výchově samotné se nesmí dít tak, aby nerespektovalo společenský ráz, společenské začlenění výchovy.*“¹⁷⁵ Toto tvrzení tak potvrzuje skutečnost, že každý systém výchovy reflektuje společenský ráz dané společnosti. *Kalokagathia* tak přirozeně vznikla ve společnosti, pro níž byl tento ideál autentický. Pro dnešní dobu jsou přirozené a typické jiné hodnoty, jež jsou reflektovány ve výchově. Pokud je touto hodnotou „výkon“, ve výchově se to musí nutně odrazit. Patočka dále dodává, že je úkolem filosofie, aby otázku výchovy podrobila kritice, stejně tak, jako to dělá se všem ostatními idejemi.¹⁷⁶ Proto jsem zde upozornil na jednotlivé aspekty výchovy, které s sebou dnešní společnosti přináší a upozornil na jejich specifická úskalí. To je úkolem filosofie. Pokud budeme usilovat o změnu přístupu k výchově, bude to vyžadovat také změnu v přístupu k hodnotám společnosti. V případě, že společnost zachová své aktuální hodnoty beze změny, nemůžeme očekávat ani zásadní proměny ve výchově. Z historie však víme, že společnost se během věků neustále mění a můžeme si tak přát, aby tato změna byla směřována tak, aby otázky péče o duši, harmonické výchovy a vnímání člověka jako celku byly opět pro společnost důležité.

¹⁷⁵ PATOČKA, Jan, Pavel KOUBA a Ivan CHVATÍK. *Péče o duši: soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách*. I, Statiz let 1929-1952, nevydané texty z padesátých let. Praha: OIKOYMENH, 1996, s.379.

¹⁷⁶ Tatmész, s.379.

Závěr

Smyslem této disertační práce bylo poukázat na důležitost a smysl sportu v mnoha aspektech lidského života. Sport, pohyb a tělesná kultura jsou součástmi lidského vývoje a jsou s člověkem bytostně spjaty. Stejně jako člověk, prošla i tělesná kultura dějinným vývojem, přičemž každá dějinná epocha k tělesné kultuře, potažmo sportu, přistupovala v závislosti na kontextu dané doby. Znalost vývoje pohybové kultury a sportu, včetně příčin jejich vzniku a rozvoje považuji za přínosné v pochopení otázky smyslu a místa sportu v životě dnešního člověka. Stejně tak jak bylo v antickém Řecku ke sportu – v tomto případě spíše ke *gymnastice*, přistupováno specifickým způsobem daným charakterem té doby, je i dnešní sport vnímán společností v rámci určitých specifíků, které dnešní doba přináší. Pokud usilujeme o to, lépe porozumět přístupu dnešního člověka ke sportu a pohybu, je dobré se pokusit porozumět dnešní společnosti jako celku a poznat její směřování a hodnoty. Dnešní doba je charakteristická svým „výkonovým“ charakterem a stejně tak je přistupováno ke sportu i mnoha dalším aspektům lidského života. Poukázat na tato úskalí, připomenout kořeny sportu a jeho smysl a pokusit se nabídnout možnosti, jak ke sportu přistupovat mimo jeho „výkonové“ chápání, bylo hlavním cílem této práce. *Epimelea – péče o duši* je hluboká myšlenka, ve které, jak věřím, má i sport své místo.

Pravzor toho, jak lze přistupovat ke sportu a pohybové kultuře, pokud usilujeme o to, aby byly součástí péče o duši, spatřuji v antickém Řecku a Platónské filosofii. Starořecká idea *kalokagathia*¹⁷⁷, která je pro toto období charakteristická, je pro mě příkladem toho, jak může být ke sportu přistupováno, pokud chci porozumět jeho hlubšímu smyslu mimo jeho výkonnostní tendence. *Kalokagathia* v sobě totiž nese charakter směřující k celku a *areté* vnímá tak i člověka jako celek, bez předpokladu dualistických východisek. Právě z těchto důvodů byl této problematice věnován v této studii velký prostor. *Kalokagathia* je totiž v mnohém svým charakterem v opozici ke směřování dnešní doby, která mnoho souvisejících aspektů života dělí do jednotlivých částí. Některá úskalí a specifika dnešní společnosti jsem se v této práci pokusil představit a předložit možnosti, jak by k nim mohlo být přistupováno. V rámci toho jsem se opíral zejména o myšlenky moderní fenomenologie, která si je těchto specifíků a hodnot dnešní doby vědoma. Za zásadní však považuji, aby si

¹⁷⁷ Ideu *kalokagathia* považuji za spjatou s *areté*.

člověk tato úskalí uvědomil, aby je znal. Protože pokud mu zůstanou skryty a bude žít v nevědomosti, nebude mít sice žádné „starosti“, nicméně nikdy se nepřiblíží k tomu, co Patočka označí za *život v pravdě*.

Na základě využití konceptů platonismu v kontextu s moderní fenomenologií jsem došel k závěru, že se sport, tělesná kultura ale také výchova a přístup ke vzdělávání odvíjí od souvislostí nastavení a hodnot dané společnosti a dějinného období. V případě starého Řecka byly tyto události a smýšlení společnosti nakloněny tomu, že ke sportu – *gymnastice* bylo přistupováno tím způsobem, že už z přirozenosti oné společnosti byl sport péčí o duši. *Karteziánský* přístup a hodnoty, které jsou vlastní dnešní společnosti se však od starého Řecka v mnohém odlišují a otázka péče o duši je tak v dnešní době problematickou. Na tyto problémy upozorňuje nejen fenomenologie, ale také mnozí další autoři. Fenomenologie nám otevírá horizonty, na jejichž základě si dokážeme tato úskalí uvědomit a nabízí možnosti, jak z nich najít východisko, případně jak k nim přistupovat. Pokud bychom tak v dnešní době chtěli ke sportu, výchově a dalším otázkám přistupovat tak, aby se staly péčí o duši, můžeme se o to pokusit, krom jiného, snahou o realizaci starořeckých ideálů, avšak nesmíme přitom zapomenout na důležitost pochopení dnešní doby. Právě v tomto, jak se domnívám, nám může v mnohém pomoci fenomenologie. Fenomenologie totiž svým přístupem otevírá horizonty, jež nám otevírají cestu k pochopení společnosti. Z tohoto důvodu pak pokládám zvolenou koncepci práce za legitimní a směřující k naplnění předem daných cílů.

Je tak dnes *kalokagathia* a sport ve smyslu péče o duši už jen utopií, nebo je určitá naděje, že se lidé ke sportu a tělesné kultuře v jejich původním smyslu ještě vrátí? Pravdou je, že dnes se tělesné kultuře věnuje stále více lidí. Sport a pohybová kultura se těší značné oblibě. Mohli bychom říci, že se jedná o určitý společenský standard a něco, co je společností vnímáno jako obecně prospěšné a důležité. To je do určité míry na první pohled podobné přístupu starých Řeků. Nicméně, jak jsem již poukázal, důvody a smysl toho, proč dnes sportujeme a proč sportovali staří Řekové, jsou v něčem shodné, ale v mnohém rozdílné. To ale neznamená, že se dnes nelze k tomuto původnímu smyslu pohybové kultury navrátit a zároveň využít mnohé nové poznatky, jež s sebou moderní doba přinesla. Stále více lidí si uvědomuje propojení a jednotu těla a duše, ač je dnes tato jednota označována spíše za propojení těla s myslí. Některé teorie, které byly dříve považovány za „vědecky nepodložené

nesmysly“, nebo za „teorie konspirační“ začínají být veřejností, ale i některými odborníky stále více přijímány. Původ některých nemocí a problémů těla už i medicína a psychologie začínají vidět právě v souvislosti duševního stavu člověka, který se zrcadlí v jeho těle a naopak. Dualistický přístup tak bývá například v psychologii nebo medicíně čím dál častěji překonáván a v tom spatřuji velký pokrok a určitou naději do budoucna.

Velký důraz je dnes kladen také na vzdělání a výchovu. Jak jsem upozornil, tak systém dnešní výchovy je zaměřený na výkon, rozděluje děti do jednotlivých specializací, hodnotí je a rozmisťuje na základě tabulek tam, kam potřebuje, tedy do těch oborů, pro které mají „vlohy“, aniž by se ptal po tom, co sami studenti ze své přirozenosti chtějí. V tom vidím určitý zásah systému do svobody člověka. Pokud usilujeme o opravdovou změnu, nejen v přístupu ke sportu, tak věřím, že je třeba začít právě ve výchově. Určitou naději tak spatřuji ve zmiňované *zážitkové pedagogice*, která je sice ve svých začátcích, ale věřím, že postupem let se bude těšit většímu zájmu. Bude k tomu určitě třeba její větší „popularizace“, neboť jen málo lidí o této formě pedagogiky ví, a dnes jsou finance právě v těch oblastech, které jsou populární, které jsou „vidět“. Pokud se *zážitková pedagogika* dostane více do povědomí společnosti, může harmonický přístup k výchově směřující k ideálu *kalokagathia* a zahrnující sport, který je součástí péče o duši, dojít ke svému znovuoobnovení. Tato práce by tak mohla být přínosná v tom, že upozorňuje na úskalí přístupu ke sportu, tělu a výchově v dnešní společnosti, a ukazuje východiska, která by mohla vést k návratu ke sportu, pohybu a výchově v jejich původním smyslu směřujícím k harmonickému rozvoji celku člověka.

V neposlední řadě bych ještě rád připomenul důležitost mezioborové spolupráce jednotlivých vědních disciplín. Jak jsem se i já v této práci pokusil dokázat, dialog mezi jednotlivými vědními obory, jejich vzájemná inspirace a spolupráce je velmi přínosná. V této studii jsem se nevěnoval jen ryze filosofické disciplíně. Mnoho cenných informací přinesla historie, ale také psychologie, medicína a mnohé další vědní disciplíny. Všechny tyto disciplíny totiž směřují k člověku a jako takové by měly usilovat o rozvoj vzájemného dialogu, obohacování a respektu. To, že má každá věda vlastní metody a přístupy, je v pořádku a přináší to rozmanité otázky a odpovědi. Právě otázky byly a dodnes jsou, a věřím že i budou naprostým základem lidského poznání. Jednotlivé vědy tak společně mohou hledat cestu k celku, životu v pravdě a životu autentickému.

Seznam použitých informačních zdrojů

Seznam použité literatury

ARISTOTELÉS. *Fyzika* [online]. Praha: Rezek, 1996 [cit. 2018-04-24]. ISBN 80-86027-03-1.

ARISTOTELÉS. *Metafyzika*. přel. a pozn. opatř. Antonín Kříž. - 2. vyd. -Praha: Rezek, 2003 ISBN 80-86027-19-8

BAHNÍK, Václav. *O duševním klidu*. 2. vydání. Praha: Arista, 2004. ISBN 80-86410-43-9.

BUBER, Martin; NAVRÁTIL, Jiří; HELLER, Jan; PICASSO, Pablo a VACLOVÁ, Jiřina. *Já a ty*. Ve Votobii vydání první. V Olomouci: Votobia, 1995. ISBN 80-7198-042-0.

BUREŠ J. *Sport jako součást péče o duši v obdobích krize a napětí*. In Kubíčková A., Rudorfer L., Kopalová P., Kuznetsova V., et al., NOUZE VE VZDĚLÁVÁNÍ (EMERGENCY IN EDUCATION): *Konferenční sborník příspěvků z multidisciplinární mezinárodní konference*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2021, s. 65-70. ISBN 978-80-7603-329-0.

BUREŠ J. *Potřebuje v planetární době filosofie vědu, či věda filosofii?*. In HOGENOVÁ a., RYBÁK D., *Potřebuje v planetární době filosofie vědu, či věda filosofii?*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2020, s.422-428. ISBN 978-80-7603-162-3

BUREŠ, J. *Rozdílnost pojetí sportu v otázce "péče o duši" v dějinách a dnes*. In HOGENOVÁ, A., *Filosofie a dějiny*. Praha: Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta, 2021, s. 123-128. ISBN 978-80-7603-284-2.

BUSINSKÁ, Helena; KREJČÍ, Vilém; KUCHARSKÝ, Pavel; MAREK, Václav; VRÁNEK, Čestmír et al. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974.

DESCARTES, René; GLOMBÍČEK, Petr; MARVAN, Tomáš a ZAVADIL, Pavel. *Meditace o první filosofii ; Námitky a autorovy odpovědi*. Praha: Oikoymenh, 2003. ISBN 80-7298-084-X.

FINK, Eugen a PETŘÍČEK, Miroslav. *Hra jako symbol světa*. Praha: Český spisovatel, 1993. ISBN 80-202-0410-5.

GREXA, Ján a STRACHOVÁ, Milena. I. DÍL PŘEHLED SVĚTOVÝCH DĚJIN SPORTU. In: *I. DÍL PŘEHLED SVĚTOVÝCH DĚJIN SPORTU*. Czech Republic: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 8021054581.

HEIDEGGER, Martin. *Bytí a čas*. 2., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2002. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 80-7298-048-3.

HEIDEGGER, Martin. *Parmenides*. Paperback. Indiana University press, 1998. ISBN 9780253212146

HEIDEGGER, Martin a CHVATÍK, Ivan. "*Už jenom nějaký bůh nás může zachránit*": rozhovor s Martinem Heideggerem pro německý časopis *Der Spiegel*. Praha: OIKOYMENH, 2012. ISBN 978-80-7298-306-3.

HEIDEGGER, Martin; CHVATÍK, Ivan a KVAPIL, Ondřej. *Věc myšlení*. Praha: OIKOYMENH, 2023. ISBN 978-80-7298-615-6.

HODAŇ, Bohuslav. *K problému filozofické kinantropologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. ISBN 978-80-244-2436-1.

HOGENOVÁ, Anna. *Arété: základ olympijské filozofie*. Praha: Karolinum, 2000.

HOGENOVÁ, Anna. *Etika a sport*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-499-3.

HOGENOVÁ, Anna. *Hermeneutika sportu: [výběr filozofických textů]*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-744-5.

HOGENOVÁ, Anna. *Jak pečujeme o svou duši?*. Vyd. 2., upr. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2009. ISBN 978-80-7290-395-5.

HOGENOVÁ, Anna. *K filozofii výkonu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-86861-35-X.

HOGENOVÁ, Anna. *K fenoménu pohybu a myšlení*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. ISBN 80-86861-72-4.

HOGENOVÁ, Anna a RYBÁK, David. *Potřebuje v planetární době filozofie vědu, či věda filozofii?* Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2020. ISBN 978-80-7603-162-3.

- HOGENOVÁ, Anna. *Předobjednaná budoucnost*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2018. ISBN 978-80-7603-008-4.
- HUIZINGA, Johan a VÁCHA, Jaroslav. *Homo ludens: o původu kultury ve hře*. Vydání druhé, v edici Studie první. Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-7272-020-1.
- JIRÁSEK, Ivo. *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-1176-8.
- KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. Přeložil Ladislav Menzel. Praha : Svoboda, 1976.
- KŘÍŽ, Antonín. *Etika Níkomachova*. Čtvrté nezměněné vydání. Praha: Petr Rezek, 2013. ISBN 978-80-86207-35-3.
- MACHOVEC, Dušan. *Dějiny antické filosofie*. Jinočany: H&H, 1993. ISBN 80-85467-62-3.
- MARCUS AURELIUS, Antoninus a KUTHAN, Rudolf. *Hovory k sobě*. Vydání 8., V AK 3. (dotisk v r. 2022). Praha: Arista, 2011. ISBN 978-80-86410-63-0.
- MERLEAU-PONTY, Maurice; MÉNASÉ, Stéphanie a GAJDOŠOVÁ, Kateřina. *Svět vnímání*. Praha: OIKOYMENH, 2008. ISBN 978-80-7298-287-5.
- NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist: přehodnocení všech hodnot (fragment) : předmluva a kniha první*. Olomouc: Votobia, 2001. ISBN 80-7198-481-7.
- NIETZSCHE, Friedrich; FISCHER, Otokar; SALAQUARDA, Jörg a KOUBOVÁ, Věra. *Tak pravil Zarathustra*. 2. vyd. Olomouc: Votobia, 1995. ISBN 80-85885-79-4.
- NIETZSCHE, Friedrich. *Soumrak model, čili, Jak se filosofuje kladivem*. Olomouc: Votobia, 1995. Malá díla. ISBN 80-85885-33-6.
- NOVOTNÝ, František. *Faidros*. Sedmé, opravené vydání. Praha: OIKOYMENH, 2014. ISBN 978-80-7298-510-4.
- NOVOTNÝ, František a PEROUTKA, Emanuel. *Ústava*. Čtvrté, opravené vydání. Praha: OIKOYMENH, 2005. ISBN 80-7298-142-0.
- PATOČKA, Jan; KOUBOVÁ, Věra; CHVATÍK, Ivan a KOUBA, Pavel. *Evropa a doba poevropská*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1992. ISBN 80-7106-017-8.

- PATOČKA, Jan; CHVATÍK, Ivan a FREI, Jan. *Fenomenologické spisy. I, Přirozený svět: texty z let 1931-1949*. Praha: OIKOYMENH, 2008. ISBN 978-80-7298-307-0.
- PATOČKA, Jan; KOUBA, Pavel a ŠVEC, Ondřej. *Fenomenologické spisy. II, Co je existence: publikované texty z let 1965-1977*. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-420-6.
- PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Třetí, opravené vydání. Praha: OIKOYMENH, 2007. ISBN 978-80-7298-275-2.
- PATOČKA, Jan, Pavel KOUBA a Ivan CHVATÍK. *Péče o duši: soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách*. I, Stati z let 1929-1952, nevydané texty z padesátých let. Praha: OIKOYMENH, 1996. Sebrané spisy Jana Patočky. ISBN 80-86005-24-0.
- PATOČKA, Jan, Ivan CHVATÍK a Pavel KOUBA. *Péče o duši: soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách*. II, Stati z let 1970-1977, nevydané texty a přednášky ze sedmdesátých let. Praha: OIKOYMENH, 1999. Sebrané spisy Jana Patočky. ISBN 80-86005-91-7.
- PATOČKA, Jan, Ivan CHVATÍK a Pavel KOUBA. *Péče o duši: soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách*. III, Kacířské eseje o filosofii dějin. Praha: Oikoymenh, 2002. Sebrané spisy Jana Patočky. ISBN 80-7298-054-8.
- PATOČKA, Jan, Ivan CHVATÍK a Pavel KOUBA. *Péče o duši*. Praha: Oikoymenh, 1996. ISBN 80-86005-24-0.
- PATOČKA, Jan, Pavel KOUBA a Ivan CHVATÍK. *Přirozený svět jako filosofický problém*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992, 281 s. ISBN 80-202-0365-6.
- PETŘÍČEK, Miroslav. *Znaky každodennosti, čili, Krátké řeči téměř o ničem*. Praha: Herrmann, 1993
- PLATÓN. *Ústava*. Čtvrté, opravené vydání. Praha: OIKOYMENH, 2005. Platónovy dialogy. ISBN 80-7298-142-0.
- RICŒUR, Paul a ČAPEK, Jakub. *Filosofie vůle. I, Fenomenologie svobody*. Praha: OIKOYMENH, 2001. ISBN 80-7298-033-5.

RÖHR, Heinz-Peter. *Narcismus – vnitřní žalář: vznik poruchy, průběh a možnosti jejího překonání*. Praha: Portál, 2001. Spektrum. ISBN 80-7178-450-8.

SCHELLING, Friedrich Wilhelm Joseph von a PETŘÍČEK, Miroslav. *Filosofické zkoumání svobody*. Praha: OIKOYMENH, 2010. ISBN 9 78-80-7298-415-2.

SVOBODA, Karel. *Zlomky předsokratovských myslitelů*. V Praze: Nákladem České akademie věd a umění, 1944.